

	Antal domare		Tidpunkt för pensionering av häradshövding eller borgmästare
	Ordinarie	Icke ordinarie	
5. Nordmarks domsaga	1		1968 1/9
6. Södersysslets domsaga	1		1983 1/9
7. Älvdals och Nyeds domsaga	2		vakant
8. Östersysslets domsaga	2	1	1979
Summa	14	3,33	
<i>Örebro län</i>			
1. Rådhusrätten i Örebro	5	1,5	1978 1/1
2. Karlskoga domsaga	2	0,25	1979 1/2
3. Lindes och Nora domsaga	2		1982 1/2
4. Västernärkes domsaga	2	1	1974
5. Östernärkes domsaga	1		1974 1/7
Summa	12	2,75	
<i>Västmanlands län</i>			
1. Rådhusrätten i Västerås	5	2	1971 1/11
2. Västmanlands mellersta domsaga	1	0,5	1973 1/6
3. Västmanlands västra domsaga	3		1973 1/1
4. Västmanlands östra domsaga	1	1	1973 1/6
Summa	10	3,5	
<i>Kopparbergs län</i>			
1. Falu domsaga	4	1	1968 1/9
2. Hedemora domsaga	2		1979 1/4
3. Nedansiljans domsaga	1	2	1986 1/2
4. Nås och Malungs domsaga	1	1	1977 1/7
5. Ovansiljans domsaga	1	2	1975
6. Västerbergslags domsaga	2		1969 1/12
Summa	11	6	
<i>Gävleborgs län</i>			
1. Rådhusrätten i Gävle	5	1	1981 1/6
2. Bollnäs domsaga	1	1	1974 1/10
3. Gästriklands västra domsaga	1	0,5	1970 1/3
4. Gästriklands östra domsaga	2		1974 1/5
5. Norra Hälsinglands domsaga	1	1	1977 1/4
6. Sydöstra Hälsinglands domsaga	2		1969 1/2
7. Västra Hälsinglands domsaga	1	0,25	vakant
Summa	13	3,75	
<i>Västernorrlands län</i>			
1. Rådhusrätten i Sundsvall	4	1	1980 1/4
2. Medelpads domsaga	3	1	1971
3. Ångermanlands mellersta domsaga	*2		1983 1/7
4. Ångermanlands norra domsaga	2	1	1985
5. Ångermanlands södra domsaga	*3	1,33	1982
6. Ångermanlands västra domsaga	1		1986 1/2
Summa	15	4,33	

¹ Härav 1 tingsdomartjänst personlig för nuvarande innehavaren.

² Tingsdomartjänsten i domsagan får ej återbesättas utan Kungl. Maj:ts tillstånd.

³ Härav 1 på övergångsstat.

	Antal domare		Tidpunkt för pensionering av häradshövding eller borgmästare
	Ordinarie	Icke ordinarie	
<i>Jämtlands län</i>			
1. Rådhusrätten i Östersund	3		1977 1/3
2. Härjedalens domsaga	1		vakant
3. Jämtlands norra domsaga	1,33		1981 1/4
4. Jämtlands västra domsaga	1,33		1980 1/11
5. Jämtlands östra domsaga	1,33		1985 1/5
Summa	8		
<i>Västerbottens län</i>			
1. Rådhusrätten i Umeå	4	1	1982 1/10
2. Västerbottens mellersta domsaga	1		1974 1/6
3. Skellefteå domsaga	1 ³	2 ²	1983
4. Västerbottens södra domsaga	1	1	1984
5. Västerbottens västra domsaga	2	1	1968
Summa	11	5	
<i>Norrbottens län</i>			
1. Rådhusrätten i Luleå	3	1	1976 1/12
2. Gällivare domsaga	4	1	1985
3. Kalix domsaga	1	1	1985 1/3
4. Luleå domsaga	3	1,5	1973
5. Piteå domsaga	2	0,5	1980
6. Torneå domsaga	2	1	1984
Summa	15	6	
Stockholms rådhusrätt	69	41	
Göteborgs rådhusrätt	31	21	
Rådhusrätten i Malmö	18	16	
Övriga underrätter summa	306	106,75	
Summa hela riket	424	184,75	

¹ Härav 1 på övergångsstat.² Tingssekreterartjänst hålls t. v. vakant.

Bilaga 6

Domstolskommitténs förslag till domkretsindelning

För varje domkrets anges de kommunblock, som domkretsen omfattar. Som namn på kommunblock har använts blockens förutsatta centralorter enligt inrikesdepartementets indelning. Siffran inom parentes efter varje namn svarar mot numreringen i kungörelsen den 21 maj 1964 (SFS 1964: 162).

Befolkningsframräkningen till år 1975 har utförts av Statistiska Centralbyrån (se Statistiska meddelanden, B 1965: 20).

Förklaringar: Hh = häradshövding; Td = tingsdomare; Bm = borgmästare; Rm = rådman; Fi = fiskal (tingssekreterare).

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
Stockholms stad						
<i>Stockholms domkrets</i>						
Stockholm	785 945	783 643	759 699			
Summa	785 945	783 643	759 699	1	74	30=105

Kansli och tingsställe i Stockholm. Antalet domare motsvarar domarpersonalen vid Stockholms rådhusrätt årsskiftet 1965/66.

Stockholms län

1. Norrtälje domkrets

Norrtälje	(3) 18 340	19 001	19 132			
Hallstavik	(2) 10 889	10 592	10 480			
Rimbo	(4) 8 392	8 173	7 664			
Östhammar	(1) 9 959	8 871	7 422			
Summa	47 580	46 637	44 698	1	1	1 = 3

Kansli i Norrtälje. Tingsställen i Norrtälje och Östhammar.

Befolkningsutvecklingen kan leda till att domkretsen ej ger tillräckligt arbetsunderlag åt en domstol. Härvid kan övervägas antingen att sammanlägga domkretsen med Upplandsbygdens domkrets i Uppsala län eller att föra Östhammars kommunblock till Upplandsbygdens domkrets och återstoden till Södra Roslags domkrets.

2. Sollentuna och Färentuna domkrets

Jakobsberg	(10) 11 745	38 142	86 234			
Sollentuna	(11) 20 887	33 145	60 868			
Träkvista/Tappström..	(13) 6 913	8 441	9 181			
Summa	39 545	79 728	156 283	1	3	1 = 5

Kansli och tingsställe i Solna (Haga).

Om Kungsängens kommunblock förs från Uppsala län till Stockholms län förenas blocket med domkretsen.

Beroende på befolkningsutvecklingen kan senare bildas en särskild domkrets av *Jakobsbergs* kommunblock. I denna bör vid ändrad länsindelning ingå Kungsängens kommunblock.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
3. Solna domkrets						
Solna/Sundbyberg . . . . (12)	70 385	83 562	103 163			
Summa	70 385	83 562	103 163	1	5	1 = 7

Kansli och tingsställe i Solna.

4. Stockholms läns västra domkrets						
Märsta . . . . . (5)	8 541	18 801	36 962			
Upplands-Väsby . . . . . (9)	7 356	12 960	24 266			
Vallentuna . . . . . (6)	6 553	9 175	12 467			
Summa	22 450	40 936	73 695	1	1	1 = 3

Kansli och tingsställe i Stockholm.

5. Svarlösa domkrets						
Huddinge . . . . . (21)	23 631	44 176	78 060			
Tumba . . . . . (22)	9 960	18 807	29 942			
Summa	33 591	62 983	108 002	1	2	1 = 4

Kansli och tingsställe i Huddinge.

6. Södertälje domkrets						
Södertälje . . . . . (24)	56 050	72 963	97 209			
Summa	56 050	72 963	97 209	1	3	1 = 5

Kansli och tingsställe i Södertälje.

Om *Strängnäs* kommunblock i Södermanlands län förs till Stockholms län förenas blocket med domkretsen.

7. Södertörns domkrets						
Bollmora . . . . . (19)	3 761	16 491	40 150			
Gustavsberg . . . . . (17)	8 216	10 108	13 162			
Handen . . . . . (20)	11 126	27 369	52 090			
Nacka . . . . . (18)	29 221	38 135	50 378			
Nynäshamn . . . . . (23)	13 760	15 882	19 073			
Summa	66 084	107 985	174 853	1	6	1 = 8

Kansli och tingsställe i Stockholm.

Eventuellt kan befolkningsutvecklingen framdeles föranleda uppdelning av domkretsen eller åklagardistrikt; således en domkrets omfattande *Gustavsberg* och *Nacka* kommunblock samt en domkrets omfattande *Bollmora*, *Handens* och *Nynäshamns* kommunblock.

8. Södra Roslags domkrets						
Danderyd . . . . . (15)	22 340	28 002	38 887			
Lidingö . . . . . (16)	24 338	34 165	50 496			
Roslags-Näsby . . . . . (14)	13 053	29 754	46 564			
Vaxholm . . . . . (8)	3 679	4 322	5 929			
Åkersberga . . . . . (7)	6 207	10 112	15 707			
Summa	69 617	106 355	157 583	1	4	1 = 6

Kansli och tingsställe i Stockholm.

Eventuellt kan befolkningsutvecklingen framdeles leda till att en särskild domkrets bildas av *Danderyds* och *Lidingö* kommunblock.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
Uppsala län						
1. <i>Uppsala domkrets</i>						
Uppsala	(3) 93 067	110 848	134 601			
Summa i	93 067	110 848	134 601	1	5	2= 8

Kansli och tingsställe i Uppsala.

2. <i>Upplandsbygdens domkrets</i>						
Alunda	(4) 9 265	8 636	7 290			
Enköping	(2) 30 729	33 510	41 457			
Kungsängen	(1) 3 453	5 782	9 733			
Skutskär	(7) 8 938	10 110	10 878			
Tierp	(6) 18 423	17 414	16 390			
Örbyhus/Österbybruk ..	(5) 9 189	8 652	7 570			
Summa	79 997	84 104	93 318	1	2	—= 3

Kansli i Uppsala. Tingsställen i Uppsala och Enköping.

Vid ändrad länsindelning förs *Kungsängens* kommunblock till Sollentuna och Färentuna domkrets i Stockholms län samt *Skutskärs* och *Tierps* kommunblock till Gävle domkrets i Gävleborgs län.

Södermanlands län

1. <i>Eskilstuna domkrets</i>						
Eskilstuna	(5) 79 178	86 721	90 370			
Strängnäs	(6) 19 440	20 119	21 431			
Summa	98 618	106 840	111 801	1	5	2= 8

Kansli i Eskilstuna. Tingsställen i Eskilstuna och Strängnäs.

Om *Strängnäs* kommunblock förs till Stockholms län förenas blocket med Södertälje domkrets.

2. <i>Katrineholms domkrets</i>						
Katrineholm	(3) 30 798	32 994	35 767			
Flen	(7) 18 682	18 745	16 086			
Vingåker	(4) 10 594	9 525	8 098			
Summa	60 074	61 264	59 951	1	1	1= 3

Kansli och tingsställe i Katrineholm.

3. <i>Nyköpings domkrets</i>						
Nyköping	(1) 40 538	44 984	49 555			
Oxelösund	(2) 6 047	13 810	23 037			
Summa	46 585	58 794	72 592	1	3	—= 4

Kansli och tingsställe i Nyköping.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
Östergötlands län						
1. Linköpings domkrets						
Linköping	(8) 89 536	98 314	113 574			
Kisa	(6) 12 749	10 781	9 170			
Åtvidaberg	(7) 12 594	12 670	12 902			
Österbymo	(5) 5 930	4 879	3 523			
Summa	120 809	126 644	139 169	1	6	2= 9

Kansli och tingsställe i Linköping.

Om *Österbymo* kommunblock förs till Jönköpings län förenas blocket med Eksjö domkrets.

2. Motala domkrets						
Motala	(1) 47 869	47 362	46 656			
Boxholm	(4) 6 809	6 523	5 958			
Mjölby	(2) 21 386	23 602	26 026			
Ödeshög	(3) 7 514	6 279	4 917			
Summa	83 578	83 766	83 557	1	3	1= 5

Kansli i Motala. Tingsställen i Motala och Mjölby.

3. Norrköpings domkrets						
Norrköping	(10) 112 449	116 089	123 122			
Finspång	(9) 21 414	23 772	26 294			
Söderköping	(11) 10 324	9 497	9 570			
Valdemarsvik	(12) 11 270	9 514	8 797			
Summa	155 457	158 872	167 783	1	8	2= 11

Kansli och tingsställe i Norrköping.

Jönköpings län

1. Eksjö domkrets						
Eksjö	(5) 19 322	18 213	15 582			
Aneby	(3) 7 057	6 645	5 894			
Nässjö	(4) 32 281	33 423	35 316			
Sävsjö	(7) 11 631	11 649	9 040			
Tranås	(2) 16 859	18 426	21 400			
Vetlanda	(6) 28 380	28 082	26 488			
Summa	115 530	116 438	113 720	1	2	1= 4

Kansli i Eksjö. Tingsställen i Eksjö, Nässjö, Tranås och Vetlanda.

Om *Österbymo* kommunblock förs från Östergötlands län till Jönköpings län förenas blocket med domkretsen.

2. Jönköpings domkrets						
Jönköping	(1) 92 113	101 357	110 576			
Summa	92 113	101 357	110 576	1	5	1= 7

Kansli och tingsställe i Jönköping.

Om *Habo* kommunblock förs från Skaraborgs län till Jönköpings län förenas blocket med domkretsen.

	Folkmängd			Antal domare			
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi	
3. Värnamo domkrets							
Värnamo	(9) 24 927	27 734	30 502				
Gislaved	(11) 21 682	23 838	24 923				
Gnosjö	(10) 6 650	7 419	7 718				
Hyltebruk	(12) 11 677	11 195	10 100				
Vaggeryd/Skillingaryd	(8) 10 646	11 234	11 651				
Summa	75 582	81 420	84 894	1	2	—=	3

Kansli i Värnamo. Tingsställen i Värnamo och Reftele.

Kronobergs län

1. Ljungby domkrets

Ljungby	(1) 24 179	25 215	26 958				
Markaryd/Strömsnäsbruk	10 684	11 034	11 124				
Älmhult	(3) 15 243	15 182	13 365				
Summa	50 106	51 431	51 447	1	1	1=	3

Kansli och tingsställe i Ljungby.

1. Växjö domkrets

Växjö	(5) 45 237	52 044	62 104				
Alvesta	(4) 18 584	18 815	18 113				
Lessebo	(8) 8 495	8 384	7 961				
Tingsryd	(6) 17 168	15 643	14 643				
Åseda/Lennhovda	(7) 13 613	12 648	10 279				
Summa	103 097	107 534	113 100	1	3	—=	4

Kansli och tingsställe i Växjö.

Kalmar län

1. Kalmar domkrets

Kalmar	(9) 46 820	49 776	53 400				
Borgholm	(11) 13 158	11 190	9 443				
Emmaboda	(8) 11 493	11 381	10 636				
Mörbylånga	(12) 11 779	10 226	8 450				
Nybro	(7) 20 759	21 768	22 473				
Torsås	(10) 9 601	8 133	6 851				
Summa	113 610	112 474	111 253	1	4	1=	6

Kansli i Kalmar. Tingsställen i Kalmar och Borgholm.

2. Oskarshamns domkrets

Oskarshamn	(5) 23 631	24 784	26 001				
Hultsfred/Virserum	(3) 20 323	19 520	17 515				
Högsby	(4) 10 294	9 000	7 849				
Mönsterås	(6) 11 473	13 545	15 306				
Summa	65 721	66 849	66 671	1	2	—=	3

Kansli och tingsställe i Oskarshamn.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
3. Västerviks domkrets						
Västervik	(1) 42 583	42 038	42 655			
Vimmerby	(2) 17 949	17 402	16 249			
Summa	60 532	59 440	58 904	1	2	—= 3

Kansli i Västervik. Tingsställen i Västervik och Vimmerby.

Gotlands län

1. Gotlands domkrets						
Visby	56 927	53 742	52 594			
Summa	56 927	53 742	52 594	1	2	—= 3

Kansli och tingsställe i Visby.

Blekinge län

1. Karlshamns domkrets						
Karlshamn	(3) 27 553	29 971	35 342			
Olofström	(5) 11 916	15 966	15 026			
Sölvesborg	(4) 14 299	14 694	15 208			
Summa	53 768	60 631	65 576	1	3	—= 4

Kansli i Karlshamn. Tingsställen i Karlshamn och Sölvesborg.

2. Karlskrona domkrets						
Karlskrona	(1) 63 121	60 251	61 846			
Ronneby	(2) 28 498	28 439	31 206			
Summa	91 619	88 690	93 052	1	4	1= 6

Kansli i Karlskrona. Tingsställen i Karlskrona och Ronneby.

Kristianstads län

1. Hässleholms domkrets						
Hässleholm	(7) 43 327	45 190	47 676			
Osby	(6) 13 710	13 690	12 461			
Perstorp	(8) 5 359	7 275	8 908			
Summa	62 396	66 155	69 045	1	2	—= 3

Kansli och tingsställe i Hässleholm.

2. Kristianstads domkrets						
Kristianstad	(3) 63 744	63 168	63 534			
Broby	(5) 12 671	13 413	14 057			
Bromölla	(4) 8 997	9 966	11 295			
Summa	85 412	86 547	88 886	1	3	1= 5

Kansli och tingsställe i Kristianstad.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
3. Ängelholms domkrets						
Ängelholm . . . . . (12)	23 921	25 632	28 028			
Båstad . . . . . (13)	10 845	10 361	9 932			
Klippan . . . . . (9)	15 284	16 014	18 268			
Åstorp . . . . . (11)	8 663	10 119	11 814			
Örkelljunga . . . . . (10)	8 832	8 407	7 706			
Summa	67 545	70 533	75 748	1	3	—= 4

Kansli och tingsställe i Ängelholm.

Simrishamns (1) och Tomelilla (2) kommunblock förs till Ystads domkrets i Malmöhus län.

Malmöhus län

1. Eslövs domkrets

Eslöv . . . . . (15)	23 203	24 137	29 077			
Hörby . . . . . (16)	13 827	12 246	9 726			
Höör . . . . . (17)	9 300	8 857	8 657			
Summa	46 330	45 240	47 460	1	1	1= 3

Kansli och tingsställe i Eslöv.

2. Hälsingborgs domkrets

Hälsingborg . . . . . (2)	88 529	94 130	105 269			
Bjuv . . . . . (3)	10 476	11 795	13 882			
Höganäs . . . . . (1)	16 155	17 459	18 814			
Summa	115 160	123 384	137 965	1	6	2= 9

Kansli och tingsställe i Hälsingborg.

3. Landskrona domkrets

Landskrona . . . . . (4)	33 367	36 128	38 145			
Svalöv . . . . . (5)	12 703	12 214	10 853			
Summa	46 070	48 342	48 998	1	2	—= 3

Kansli och tingsställe i Landskrona.

4. Lunds domkrets

Lund . . . . . (7)	54 622	66 224	84 248			
Kävlinge . . . . . (6)	11 728	12 585	14 363			
Summa	66 350	78 809	98 611	1	3	1= 5

Kansli och tingsställe i Lund.

5. Malmö domkrets

Malmö . . . . . (9)	230 894	274 438	334 167			
Lomma . . . . . (8)	6 685 i	8 725	12 369			
Summa	237 579	283 163	346 536	1	18	11= 30

Kansli och tingsställe i Malmö.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
6. Trelleborgs domkrets						
Trelleborg . . . . . (11)	32 853	34 978	36 648			
Vellinge . . . . . (10)	8 415	9 552	10 267			
Summa	41 268	44 530	46 915	1	1	— = 2

Kansli och tingsställe i Trelleborg.

7. Ystads domkrets						
Ystad . . . . . (13)	26 869	24 746	20 307			
Simrishamn	23 205	21 497	19 684			
Sjöbo . . . . . (14)	15 970	13 963	10 982			
Skurup	12 274	10 800	9 980			
Tomelilla . . . . . (2)	15 710	13 667	13 121			
Summa	94 028	84 673	74 074	1	3	1 = 5

Kansli i Ystad. Tingsställen i Ystad och Simrishamn.

Hallands län

1. Halmstads domkrets						
Halmstad . . . . . (1)	59 835	66 211	72 842			
Laholm . . . . . (2)	19 920	19 146	17 661			
Summa	79 755	85 357	90 503	1	4	1 = 6

Kansli och tingsställe i Halmstad.

2. Varbergs domkrets						
Varberg . . . . . (4)	33 407	35 680	39 348			
Falkenberg . . . . . (3)	30 238	30 909	31 407			
Summa	63 645	66 589	70 755	1	2	— = 3

Kansli i Varberg. Tingsställen i Varberg och Falkenberg.

Kungsbacka (5) kommunblock förs till Mölndals domkrets i Göteborgs och Bohus län.

Göteborgs och Bohus län

1. Göteborgs domkrets						
Göteborg . . . . . (4)	397 269	447 193	497 698			
Summa	397 269	447 193	497 698	1	31	16 = 48

Kansli och tingsställe i Göteborg.

2. Mölndals domkrets						
Mölndal . . . . . (3)	27 406	37 240	46 941			
Kungsbacka	17 270	21 022	26 494			
Mölnlycke . . . . . (1)	9 560	12 421	16 774			
Summa	54 236	70 683	90 209	1	2	1 = 4

Kansli och tingsställe i Göteborg.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
3. Södra Bohus domkrets						
Kungälv . . . . . (6)	15 002	20 338	26 494			
Orust . . . . . (9)	10 227	8 901	7 827			
Partille . . . . . (2)	9 560	20 016	36 618			
Stenungsund . . . . . (7)	5 888	9 851	16 314			
Tjörn (Skärhamn) . . . . . (8)	8 572	8 509	8 336			
Öckerö . . . . . (5)	7 171	7 487	7 313			
Summa	56 420	75 102	102 902	1	2	1 = 4

Kansli i Göteborg. Tingsställen i Göteborg och Stenungsund.

4. Uddevalla domkrets						
Uddevalla . . . . . (10)	38 253	47 336	52 521			
Gravarne . . . . . (12)	11 287	9 758	8 711			
Lysekil . . . . . (11)	14 516	13 812	13 566			
Munkedal . . . . . (13)	10 724	10 121	8 772			
Strömstad . . . . . (15)	10 820	9 993	9 502			
Tanumshede . . . . . (14)	13 487	11 342	8 482			
Summa	99 087	102 362	101 554	1	4	1 = 6

Kansli i Uddevalla. Tingsställen i Uddevalla och Strömstad.

Älvsborgs län

1. Alingsås domkrets						
Alingsås . . . . . (10)	19 826	22 269	23 365			
Herrljunga . . . . . (12)	9 781	8 366	8 467			
Lerum . . . . . (9)	12 458	16 961	19 965			
Surte . . . . . (8)	12 762	14 825	17 118			
Värgårda . . . . . (11)	8 123	7 886	7 488			
Summa	62 950	70 307	76 403	1	2	— = 3

Kansli och tingsställe i Alingsås.

2. Borås domkrets						
Borås . . . . . (17)	93 983	103 379	106 832			
Kinna . . . . . (16)	27 477	27 673	26 429			
Svenljunga . . . . . (15)	10 450	9 775	8 405			
Tranemo . . . . . (14)	10 531	11 357	10 790			
Ulricehamn . . . . . (13)	22 285	21 582	19 968			
Summa	164 726	173 766	172 424	1	6	2 = 9

Kansli i Borås. Tingsställen i Borås och Ulricehamn.

3. Trollhättans domkrets						
Trollhättan . . . . . (6)	36 115	43 028	51 473			
Lilla Edet . . . . . (7)	9 138	9 575	8 918			
Nossebro	10 820	9 812	8 374			
Summa	56 073	62 415	68 765	1	2	— = 3

Kansli och tingsställe i Trollhättan.

Nossebro kommunblock omfattar huvuddelen av Bjärke kommun i Älvsborgs län samt Essunga kommun i Skaraborgs län.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
4. Vänersborgs domkrets						
Vänersborg . . . . . (5)	29 755	31 464	34 407			
Färgelanda . . . . . (3)	7 757	6 680	5 311			
Mellerud . . . . . (4)	12 425	11 160	10 568			
Summa	49 937	49 304	50 286	1	1	1= 3

Kansli i Vänersborg. *Tingsställen* i Vänersborg och Mellerud.

5. Ämås domkrets						
Ämål . . . . . (1)	14 015	13 788	13 731			
Bengtsfors . . . . . (2)	19 831	18 158	17 349			
Säffle	19 313	20 016	20 491			
Summa	53 159	51 962	51 571	1	1	—= 2

Kansli i Ämål. *Tingsställen* i Ämål och Bengtsfors.

Befolkningsutvecklingen kan medföra att denna domkrets framdeles sammanläggs med Arvika domkrets i Värmlands län.

Skaraborgs län

1. Falköpings domkrets						
Falköping . . . . . (7)	31 785	33 187	36 989			
Habo . . . . . (8)	9 239	9 380	9 557			
Skara . . . . . (6)	16 014	16 253	15 418			
Tidaholm . . . . . (9)	13 044	12 765	12 588			
Summa	70 082	71 585	74 552	1	2	—= 3

Kansli i Falköping. *Tingsställen* i Falköping, Skara och Tidaholm.

Alternativt förs Skara kommunblock till Lidköpings domkrets.

Om *Habo* kommunblock förs till Jönköpings län förenas blocket med Jönköpings domsaga.

2. Lidköpings domkrets						
Lidköping . . . . . (4)	32 933	33 475	33 631			
Grästorp . . . . . (1)	6 345	5 598	5 056			
Götene . . . . . (5)	13 275	12 156	11 233			
Vara . . . . . (3)	19 277	17 892	16 979			
Summa	71 830	69 121	66 899	1	2	—= 3

Kansli och *tingsställe* i Lidköping.

3. Mariestads domkrets						
Mariestad . . . . . (15)	19 274	22 870	28 351			
Gullspång . . . . . (16)	6 363	6 246	5 456			
Karlsborg . . . . . (12)	10 025	9 038	8 020			
Töreboda . . . . . (14)	11 787	10 870	9 355			
Summa	47 449	49 024	51 182	1	1	1= 3

Kansli och *tingsställe* i Mariestad.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
4. Skövde domkrets						
Skövde . . . . . (13)	34 943	40 897	48 754			
Hjo . . . . . (10)	8 121	7 373	7 125			
Tibro . . . . . (11)	8 681	9 786	10 364			
Summa	51 745	58 056	66 243	1	2	1= 4

Kansli och tingsställe i Skövde.

Nossebro (2) kommunblock förs till Trollhättans domkrets i Älvsborgs län.

Värmlands län

1. Arvika domkrets

Arvika . . . . . (12)	30 744	28 385	28 037			
Åmotfors . . . . . (11)	11 732	10 539	9 663			
Årjäng . . . . . (10)	12 403	10 634	9 058			
Summa	54 879	49 558	46 758	1	1	—= 2

Kansli i Arvika. Tingsställen i Arvika och Årjäng — Jämför Åmåls domkrets.

2. Karlstads domkrets

Karlstad . . . . . (4)	58 294	67 551	80 156			
Forshaga . . . . . (7)	9 886	9 496	8 553			
Grums . . . . . (8)	9 607	9 896	9 681			
Kil . . . . . (6)	7 517	7 806	7 305			
Skoghäll . . . . . (5)	9 103	10 504	11 802			
Summa	94 407	105 253	117 497	1	5	2= 8

Kansli och tingsställe i Karlstad.

3. Kristinehamns domkrets

Kristinehamn . . . . . (1)	27 558	28 346	26 213			
Filipstad . . . . . (3)	19 057	17 420	16 352			
Storfors . . . . . (2)	6 579	6 002	4 621			
Summa	53 194	51 768	47 186	1	2	—= 3

Kansli i Kristinehamn. Tingsställen i Kristinehamn och Filipstad.

Befolkningsutvecklingen kan medföra att denna domkrets framdeles sammanläggs med Karlstads domkrets.

4. Sunne domkrets

Sunne . . . . . (13)	17 801	15 121	12 469			
Hagfors . . . . . (17)	14 814	15 364	14 006			
Kyrkheden . . . . . (16)	8 612	7 625	7 226			
Munkfors . . . . . (18)	6 225	6 052	5 780			
Sysslebäck . . . . . (15)	6 665	5 259	3 061			
Torsby . . . . . (14)	12 590	11 260	10 024			
Summa	66 707	60 681	52 566	1	2	—= 3

Kansli i Sunne. Tingsställen i Sunne, Råda och Likenäs.

Örebro län

1. Karlskoga domkrets .. (8)	33 885	38 019	42 448			
Degerfors . . . . . (7)	10 705	11 143	11 706			
Summa	44 590	49 162	54 154	1	1	1= 3

Kansli och tingsställe i Karlskoga.

Säfte (9) kommunblock förs till Åmåls domkrets i Älvsborgs län.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
2. Lindesbergs domkrets						
Hällefors . . . . . (10)	10 643	12 300	11 029			
Kopparberg . . . . . (12)	9 923	8 445	5 669			
Lindesberg . . . . . (11)	24 873	25 229	23 755			
Nora . . . . . (9)	9 892	9 452	8 753			
Summa	55 331	55 426	49 206	1	1	—= 2

Kansli i Lindesberg, Tingsställen i Lindesberg och Nora.

3. Närkesbygdens domkrets						
Askersund . . . . . (5)	13 414	11 765	10 914			
Hallsberg . . . . . (3)	10 676	11 790	12 803			
Kumla . . . . . (2)	14 820	14 905	14 810			
Laxå . . . . . (6)	8 273	9 180	8 845			
Pålsboda . . . . . (4)	9 993	8 858	7 406			
Summa	57 176	56 498	54 778	1	2	—= 3

Kansli i Örebro. Tingsställen i Örebro och Askersund.

4. Örebro domkrets						
Örebro . . . . . (1)	99 759	107 738	117 078			
Summa	99 759	107 738	117 078	1	5	1= 7

Kansli och tingsställe i Örebro.

Västmanlands län

1. Köpings domkrets						
Köping . . . . . (4)	24 304	27 908	28 446			
Arboga . . . . . (6)	14 007	14 920	17 204			
Kungsör . . . . . (5)	7 039	7 596	8 903			
Skinnskatteberg . . . . . (8)	6 132	5 732	4 116			
Summa	51 482	56 156	58 669	1	1	1= 3

Kansli och tingsställe i Köping.

2. Västerås domkrets						
Västerås . . . . . (1)	80 616	103 616	124 194			
Summa	80 616	103 616	124 194	1	4	1= 6

Kansli och tingsställe i Västerås.

3. Västmanlandsbygdens domkrets						
Hallstahammar . . . . . (2)	14 790	18 755	22 566			
Heby . . . . . (11)	15 881	14 077	12 383			
Sala . . . . . (10)	20 695	20 020	18 352			
Surahammar . . . . . (3)	9 609	11 027	8 574			
Summa	60 975	63 879	61 875	1	2	—= 3

Kansli i Västerås. Tingsställen i Västerås och Sala.

Fagersta (7) och Norbergs (9) kommunblock förs till Hedemora domkrets i Kopparbergs län. Alternativt förs Fagersta och Norbergs kommunblock till Västmanlandsbygdens domkrets, vars kansli för sådant fall förläggs till Sala. I stället flyttas då Hallstahammars och Surahammars kommunblock till Köpings domkrets.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
Kopparbergs län						
1. Falu domkrets						
Falun . . . . . (1)	43 841	45 496	45 726			
Borlänge . . . . . (2)	35 824	41 099	46 988			
Mockfjärd . . . . . (3)	8 329	8 285	8 028			
Säter . . . . . (4)	10 425	10 119	9 725			
Summa	98 419	104 999	110 467	1	4	1= 6

Kansli och tingsställe i Falun.

2. Hedemora domkrets						
Hedemora . . . . . (5)	19 050	18 079	17 581			
Avesta . . . . . (6)	27 710	29 431	29 497			
Fagersta	15 401	16 704	15 602			
Norberg	7 601	7 225	5 947			
Summa	69 762	71 439	68 627	1	2	1= 4

Kansli i Hedemora. Tingsställen i Hedemora och Fagersta.

Alternativt kan domkretsen omfatta endast Hedemora och Avesta kommunblock. Se Västmanlands län.

3. Ludvika domkrets						
Ludvika . . . . . (7)	33 688	34 947	35 133			
Smedjebacken . . . . . (8)	12 891	13 469	13 456			
Vansbro . . . . . (9)	10 600	9 805	9 942			
Summa	57 179	58 221	58 531	1	2	—= 3

Kansli och tingsställen i Ludvika.

4. Mora domkrets						
Mora . . . . . (13)	17 356	17 157	17 718			
Leksand . . . . . (11)	13 770	12 787	11 022			
Malung . . . . . (10)	13 268	12 674	12 222			
Orsa . . . . . (14)	10 784	9 570	7 865			
Rättvik . . . . . (12)	10 432	9 530	9 601			
Älvdalen . . . . . (15)	11 073	9 998	7 182			
Summa	76 683	71 716	65 610	1	2	1= 4

Kansli i Mora. Tingsställen i Mora, Leksand, Malung och Särna.

Gävleborgs län

1. Gävle domkrets						
Gävle . . . . . (1)	75 834	82 467	90 828			
Summa	75 834	82 467	90 828	1	5	1= 7

Kansli och tingsställe i Gävle.

Om Skutskärs och Tierps kommunblock förs från Uppsala län till Gävleborgs län förenas blocken med domkretsen.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
2. Sandvikens domkrets						
Sandviken	(2) 39 052	40 859	43 676			
Hofors	(3) 14 448	16 559	18 031			
Ockelbo	(4) 8 320	7 463	6 873			
Summa	61 820	64 881	68 580	1	2	—= 3

Kansli och tingsställe i Sandviken.

3. Hudiksvalls domkrets						
Hudiksvall	(9) 35 873	35 440	33 680			
Bergsjö	(10) 13 652	12 033	10 430			
Ljusdal	(8) 28 479	24 574	20 631			
Summa	78 004	72 047	64 741	1	2	—= 3

Kansli i Hudiksvall. Tingsställen i Hudiksvall och Ljusdal.

4. Söderhamns domkrets						
Söderhamn	(5) 32 928	32 245	31 029			
Bollnäs	(6) 35 308	33 540	33 162			
Edsbyn	(7) 8 647	8 092	7 438			
Summa	76 883	73 877	71 629	1	2	1= 4

Kansli i Söderhamn. Tingsställen i Söderhamn och Bollnäs.

Västernorrlands län

1. Sundsvalls domkrets						
Sundsvall	(2) 63 101	71 398	82 386			
Matfors	(3) 11 577	10 141	8 919			
Timrå	(4) 22 344	21 416	20 521			
Ånge	(1) 19 220	16 862	13 337			
Summa	116 242	119 817	125 163	1	6	2= 9

Kansli och tingsställe i Sundsvall.

2. Härnösands domkrets						
Härnösand	(5) 28 526	27 640	25 422			
Kramfors	(6) 36 322	31 452	27 130			
Summa	64 848	59 092	52 552	1	2	—= 3

Kansli och tingsställe i Härnösand.

3. Sollefteå domkrets						
Sollefteå	(7) 31 557	25 954	21 565			
Ramsele	(8) 15 399	11 839	7 673			
Summa	46 956	37 793	29 238	1	1	—= 2

Kansli i Sollefteå. Tingsställen i Sollefteå och Ramsele.

Befolkningsutvecklingen kan leda till att domkretsen ej ger tillräckligt arbetsunderlag åt en domstol. Den bör därvid förenas med Härnösands domkrets.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
4. Örnsköldsviks domkrets						
Örnsköldsvik . . . . . (9)	61 319	60 783	60 921			
Summa	61 319	60 783	60 921	1	2	—= 3

Kansli och tingsställe i Örnsköldsvik.

Jämtlands län

1. Östersunds domkrets						
Östersund . . . . . (3)	40 838	43 307	45 331			
Lit . . . . . (4)	11 182	8 717	6 671			
Summa	52 020	52 024	52 002	1	2	1= 4

Kansli och tingsställe i Östersund.

2. Jämtlandsbygdens domkrets

Bräcke . . . . . (2)	12 383	10 982	11 357			
Hammarstrand . . . . . (1)	11 927	9 744	6 694			
Järpen . . . . . (7)	11 538	10 124	9 991			
Krokom . . . . . (6)	17 670	14 509	12 092			
Strömsund . . . . . (5)	10 978	9 405	6 544			
Sveg . . . . . (9)	15 734	13 517	9 648			
Svenstavik . . . . . (8)	12 144	10 658	8 910			
Summa	92 374	78 939	65 236	1	2	1= 4

Kansli i Östersund. Tingsställen i Östersund, Strömsund, Sveg och Ragunda.

Västerbottens län

1. Lycksele domkrets						
Lycksele . . . . . (8)	15 825	15 316	14 237			
Storuman . . . . . (9)	10 839	9 684	8 844			
Sorsele . . . . . (10)	5 983	5 012	3 897			
Vilhelmina . . . . . (11)	10 733	9 715	6 488			
Åsele . . . . . (12)	13 269	11 026	9 388			
Summa	56 649	50 753	42 854	1	1	1= 3

Kansli i Lycksele. Tingsställen i Lycksele, Storuman, Vilhelmina och Åsele.

2. Skellefteå domkrets

Skellefteå . . . . . (6)	74 070	72 201	69 112			
Norsjö . . . . . (7)	12 823	11 633	10 695			
Summa	86 893	83 834	79 807	1	2	—= 3

Kansli i Skellefteå. Tingsställen i Skellefteå och Norsjö.

3. Umeå domkrets

Umeå . . . . . (1)	50 452	61 296	78 033			
Nordmaling . . . . . (2)	10 118	8 703	7 210			
Robertsfors . . . . . (5)	9 740	8 392	6 871			
Vindeln . . . . . (3)	10 455	8 492	6 183			
Vännäs . . . . . (4)	13 880	12 404	10 987			
Summa	94 645	99 287	109 284	1	5	1= 7

Kansli i Umeå. Tingsställen i Umeå och Ånäset.

	Folkmängd			Antal domare		
	1/1 1956	1/1 1966	1/1 1975	Hh Bm	Td Rm	Fi
Norrbottens län						
<i>1. Bodens domkrets</i>						
Boden	(6) 27 736	28 002	28 954			
Jokkmokk	(7) 9 267	10 106	8 855			
Summa	37 003	38 108	37 809	1	2	1 = 4
<i>Kansli i Boden. Tingsställen i Boden och Jokkmokk.</i>						
<i>2. Gällivare domkrets</i>						
Gällivare	(13) 24 849	27 056	28 012			
Kiruna	(14) 23 799	29 785	34 017			
Summa	48 648	56 841	62 029	1	4	1 = 6
<i>Kansli i Gällivare. Tingsställen i Gällivare, Kiruna, Vittangi och Karesuando.</i>						
<i>3. Kalix domkrets</i>						
Kalix	(8) 20 060	18 299	16 198			
Haparanda	(10) 10 357	9 612	8 146			
Pajala	(12) 15 089	12 818	9 801			
Överkalix	(9) 9 065	7 518	6 603			
Övertorneå	(11) 10 046	8 685	6 973			
Summa	64 617	56 932	47 721	1	2	1 = 4
<i>Kansli i Kalix. Tingsställen i Kalix, Haparanda, Bränna (Överkalix) och Pajala.</i>						
<i>4. Luleå domkrets</i>						
Luleå	(5) 45 333	53 181	67 586			
Summa	45 333	53 181	67 586	1	2	1 = 4
<i>Kansli och tingsställe i Luleå.</i>						
<i>5. Piteå domkrets</i>						
Piteå	(1) 29 662	31 033	37 135			
Arjeplog	(4) 5 711	5 063	4 056			
Arvidsjaur	(3) 10 754	9 374	9 446			
Älvsbyn	(2) 9 303	9 292	9 717			
Summa	55 430	54 762	60 354	1	1	1 = 3
<i>Kansli i Piteå. Tingsställen i Piteå, Arvidsjaur och Arjeplog.</i>						

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 29 november 1968.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, JOHANSSON, ASPLING, PALME, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274)* och anför.

Inledning

Enligt det till lagrådet den 25 juli 1968 remitterade förslaget till lag om skydd mot miljöfarlig verksamhet skall talan om ersättning eller annat enskilt anspråk på grund av miljöfarlig verksamhet instämmas till fastighetsdomstol. Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1969.

Bestämmelser om fastighetsdomstol har tagits upp i förslag till en lag om fastighetsdomstol, vilket förslag, jämte vissa lagförslag som hänför sig till de allmänna underrätternas organisation, remitterades till lagrådet den 19 april 1968. Det ifrågavarande lagförslaget innehåller bl. a. följande. I varje län skall finnas en fastighetsdomstol. Kungl. Maj:t kan dock föreskriva att annat område än län skall utgöra domkrets för domstolen. Den allmänna underrätt inom domkretsen som Kungl. Maj:t bestämmer skall vara fastighetsdomstol. Domstolen består av ordförande samt fyra andra ledamöter, varav två nämndemän. Ordföranden utses bland de lagfarna domarna i den allmänna underrätten. Av domstolens övriga ledamöter skall en vara lagfaren domare i underrätten eller i annan underrätt eller i vattendomstol samt en ha teknisk utbildning och erfarenhet av fastighetsbildning eller fastighetsvärdering.

Remissen angående de allmänna underrätternas organisation m. m. omfattar också förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen. Enligt 11 § första stycket statstjänstemannalagen i dess nuvarande lydelse är enligt huvudregeln tjänsteman skyldig att utöva annan statlig tjänst enligt bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar. Från denna huvud-

regel görs det undantaget att innehavare av ordinarie domartjänst är skyldig att utöva endast jämställd eller högre domartjänst vid den domstol han tillhör. I det remitterade förslaget till lag om ändrad lydelse av 11 § stats-tjänstemannalagen görs en viss begränsning av undantagets räckvidd. Sålunda skall annan ordinarie underrättsdomare än chefsdomaren — i det i remissen ingående förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken benämnd lagman i tingsrätt — vara skyldig att dessutom tjänstgöra som ledamot i annan underrätt inom samma hovrättsområde vid handläggning för vilken krävs fler lagfarna domare än en. Sådan tjänstgöringsskyldighet skall också åligga ordinarie vattenrättsdomare. Förslaget avses i likhet med övriga lagförslag som omfattas av remissen träda i kraft den 1 januari 1971. Kungl. Maj:t föreslås dock få befogenhet att förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt beträffande domare i viss underrätt eller vattendomstol.

I remissen angående de allmänna underrätternas organisation berörs också vattenrättsingenjörernas tjänstgöringsskyldighet (remissprotokollet s. 196). Det erinras att vattenrättsingenjörer nu enligt 11 kap. 3 § vattenlagen kan åläggas att tjänstgöra vid mer än en vattendomstol. Vidare anføres, att frågan i vad mån de bör kunna tas i anspråk för tjänstgöring i fastighetsdomstol torde få prövas i lagstiftningsärendet angående skydd mot miljöfarlig verksamhet.

I remissen om lagstiftning angående skydd mot miljöfarlig verksamhet utvecklas vissa synpunkter på den tekniska sakkunskap fastighetsdomstol bör ha i mål enligt nämnda lagstiftning (remissprotokollet s. 198). I huvudsak anføres följande. I mål om ersättning på grund av miljöfarlig verksamhet träder behovet av erfarenhet av och sakkunskap i fastighets- och skadevärdering i förgrunden. Detta innebär emellertid inte att rent teknisk sakkunskap ej skulle vara behövlig. Också i ersättningsmål kan det ibland bli fråga om att klarlägga rent tekniska förhållanden och förlopp, t. ex. att utröna orsakssammanhang mellan vissa drift- eller reningsåtgärder och föroreningskador. Ännu starkare kan rent tekniska synpunkter göra sig gällande i mål som avser skyddsanordningar, ändringar i driftsätt och andra åtgärder för att motverka förorening eller störning av annat slag. Behov föreligger således av teknisk sakkunskap utöver den som en uteslutande på värderingsfrågor specialiserad ledamot besitter. Det finns emellertid f. n. ingen utbildningsgång som tillförsäkrar allsidig sakkunskap inom avlopps- och immissionsområdet som den tekniska ledamoten helst borde ha. I likhet med vad som gäller för vattendomstolarna får man sikta på tekniker med lämplig grundutbildning och erfarenhet och sedan vidga deras kunskapsområde genom fortbildningskurser. Behovet av att den tekniska ledamoten har detaljerade kunskaper på olika områden skall dock inte överdrivas. I den mån speciell expertis behöver tillföras målen bör det ske genom att utomstående sakkunniga förordnas på sätt som nu sker inom vattenrättsskipningen.

Departementschefen

När det gäller att utse teknisk ledamot i fastighetsdomstol kan det i många fall — åtminstone under den övergångstid då domstolen endast har att handlägga mål om enskilt anspråk på grund av miljöfarlig verksamhet — vara lämpligt att anlita vattenrättsingenjör. Säkerligen kommer vattenrättsingenjörer att frivilligt ställa sig till förfogande för sådan tjänstgöring i närbelägen fastighetsdomstol i den mån det kan ske utan hinder för deras verksamhet i vattendomstolen. Formella garantier bör dock finnas för att fastighetsdomstol alltid skall kunna sammansättas på sådant sätt att behövlig sakkunskap är företrädd. I likhet med vad som i remissen angående de allmänna underrätternas organisation föreslås i fråga om ordinarie underrättsdomares tjänstgöringsskyldighet i kollegialt sammansatt domstol bör därför bestämmelser införas i statstjänstemannalagen om skyldighet för ordinarie vattenrättsingenjör att tjänstgöra som teknisk ledamot i fastighetsdomstol.

Vattenrättsingenjör är anställd vid samtliga vattendomstolar men är tjänstgöringsskyldig företrädesvis vid en av domstolarna. Skyldigheten för vattenrättsingenjör att tjänstgöra vid fastighetsdomstol bör av praktiska skäl i första hand gälla sådan domstol som är belägen i eller i närheten av kansliorten för den vattendomstol som hans tjänstgöringsskyldighet företrädesvis avser. Det torde få ankomma på vattenöverdomstolen att tillse att tjänstgöringsskyldigheten planeras på sådant sätt att minsta möjliga olägenhet uppstår för tjänstemannen och vattendomstolen. Med hänsyn till de speciella anställningsförhållanden som gäller för vattenrättsingenjör bör tjänstgöringsskyldigheten i fastighetsdomstol inte begränsas till någon viss sådan domstol.

På grund av vad sålunda anförts föreslår jag i samråd med chefen för civildepartementet att i 11 § statstjänstemannalagen görs det tillägget att ordinarie vattenrättsingenjör skall vara skyldig att tjänstgöra som teknisk ledamot i fastighetsdomstol. Med hänsyn till att lagrådet ännu inte påbörjat granskningen av remissen angående de allmänna underrätternas organisation bör — med återkallande av denna remiss såvitt avser förslaget till lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen — lagrådet nu föreläggas förslag till ändring av 11 § statstjänstemannalagen vilket avser utvidgad tjänstgöringsskyldighet för såväl annan ordinarie underrättsdomare än chefsdomare samt ordinarie vattenrättsdomare som ordinarie vattenrättsingenjör.

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274). Lagförslaget torde få fogas till protokollet i detta ärende som

*bilaga*¹. Som motiv för lagförslaget såvitt avser den utvidgade tjänstgörings-skyldigheten för annan ordinarie underrättsdomare än chefsdomare och för ordinarie vattenrättsdomare åberopas vad som i detta hänseende anförts i remissen angående de allmänna underrätternas organisation.

Hemställan

Jag hemställer att — med återkallande av remissen angående de allmänna underrätternas organisation i motsvarande del — lagrådets utlåtande över förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274) inhämtas enligt 87 § regeringsformen genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Gunnel Anderson

¹ Bilagan har uteslutits här. Frånsett vissa redaktionella ändringar är den likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget 4).

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 14 februari 1969.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, KLING, HOLMQVIST, ASPLING, SVEN-ERIC NILSSON, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *de allmänna underrätternas sammansättning i vissa mål m. m.* och anför.

I. Inledning

Enligt beslut av Kungl. Maj:t den 19 april 1968 remitterades till lagrådet ett flertal förslag, som rör de allmänna underrätternas organisation m. m. Granskning av förslagen pågår f. n. i lagrådet. Syftet med förslagen är bl. a. att införa enhetlig organisation av de allmänna underrätterna. Avsikten är också att få vissa allmänna riktlinjer för den framtida domkretsindelningen fastslagna.

Flertalet av de lagändringar som föreslås gäller rättegångsbalken (RB) och de innebär i korthet följande. De allmänna underrätterna skall utgöras av tingsrätter, som ersätter nuvarande häradsrätter och rådhusrätter. Vid särskild huvudförhandling i tvistemål skall tingsrätt ha sådan s. k. juristkollegial sammansättning med tre eller högst fyra lagfarna domare som nu förekommer i rådhusrätt. För handläggningen av brottmål införs en enhetlig nämndsammansättning i stället för de två olika nämnder som nu finns. Nämnden skall i normalfall bestå av fyra och i särskilt tidskrävande mål fem nämndemän. Beträffande omröstning i brottmål föreslås sådan ändring att nämndens inflytande ökas.

Av övriga lagförslag i lagrådsremissen kan nämnas ett förslag till lag om fastighetsdomstol. Detta förslag innebär bl. a. att i princip en allmän underrätt i varje län skall vara fastighetsdomstol och i sådan egenskap pröva fastighetsbildningsmål. Den skall därvid ha särskild sammansättning, i regel två lagfarna domare, en tekniker och två nämndemän. I vad mån fastighetsdomstolen skall ta upp även andra mål och ärenden kommer att prövas under det fortsatta lagstiftningsarbetet på berörda rättsområden.

Den nu nämnda lagrådsremissen innehåller inte alla de lagändringar som behövs för att genomföra en ny, enhetlig underrättsorganisation. Avsikten

är att erforderliga lagförslag skall läggas fram i fyra etapper. Första etappen utgörs av den nyss berörda lagrådsremissen, som upptar vissa förslag av grundläggande natur och som i det följande kallas *lagrådsremiss I*.

I enlighet med vad som förutskickades i den lagrådsremissen utarbetades under sommaren och hösten 1968 en departementspromemoria (Stencil Ju 1968: 18). Genom denna inleddes andra och tredje etapperna, avseende sammansättningen av underrätterna i vissa särskilda slag av mål och ärenden resp. sådana följdändringar som föranleds av att underrättsorganisationen görs enhetlig. De sammansättningsfrågor som avses med den andra etappen behandlas i den lagrådsremiss som jag kommer att föreslå i dag. Avsikten är att proposition i de frågor som behandlas i lagrådsremiss I och i dagens lagrådsremiss skall föreläggas årets riksdag under dess vårsession. Förslag till lagrådsremiss beträffande de nämnda följdändringarna kommer att utarbetas senare i år, och proposition i den delen planeras till riksdagens höstsession. En fjärde etapp avser sådan lagstiftning som behövs, om staten skall överta skyldigheten att hålla lokaler för underrätterna. Förslag i det avseendet utarbetas inom domstolsberedningen och kommer att redovisas i en departementspromemoria. Jämsides med de nu nämnda etapperna av arbetet på lagändringar pågår inom domstolsberedningen arbete med administrativa författningar och olika organisatoriska frågor. Slutligen vill jag erinra om att domstolskommittén, expropriationsutredningen och sjölagskommittén utreder vissa frågor av betydelse för underrättsorganisationen.

Den förut nämnda departementspromemorian Ju 1968: 18 innehåller bl. a. förslag som gäller frågorna om medverkan av nämnd i familjerättsliga tvistemål, ensamdomarkompetensen i tvistemål, underrätts sammansättning och sammanträden i domstolsärenden samt underrätts sammansättning i vissa särskilda slag av brottmål och närliggande mål. Promemorians lagförslag i dessa delar torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*. Ur bilagan har dock uteslutits några lagförslag som är i allt väsentligt likalydande med dem som jag kommer att lägga fram i dag.

Yttranden över dessa promemorieförslag eller — såvitt angår några remissinstanser — vissa av förslagen har avgetts av justitiekanslern (JK), riksåklagaren (RÅ), Svea hovrätt, Göta hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, länsstyrelserna i Stockholms och Norrbottens län, familjerättskommittén, domstolskommittén, förmynderskapsutredningen, militärstraffsakkunniga, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare, Jurist- och samhällsvetareförbundet, Svenska kommunförbundet, Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister och Stockholms nämndemannaförening.

Samtidigt som promemorieförslagen i nyss angivna delar nu tas upp till prövning avser jag att i detta ärende behandla också ett par andra frågor som är av mer begränsad räckvidd men vilka står i samband med den föreslagna underrättsreformen.

2. Medverkan av nämnd i vissa familjerättsliga mål

2.1. Gällande rätt

Beträffande tvistemål finns huvudbestämmelserna om underrätts domförhet i 1 kap. 4 och 11 §§ RB. Enligt 1 kap. 4 § RB gäller som huvudregel att häradsrätt i tvistemål skall ha sammansättningen lagfaren domare jämte nämnd. I nämnden skall sitta minst sju och högst nio nämndemän. Rådhusrätt skall i tvistemål enligt huvudregeln i 1 kap. 11 § RB ha kollegial sammansättning med tre eller högst fyra lagfarna domare.

De nämnda huvudreglerna avser sammansättningen vid huvudförhandling och syn på stället. Från huvudregeln om häradsrätts och rådhusrätts sammansättning vid huvudförhandling gäller undantaget, att ensamdomare är behörig att hålla huvudförhandling i vissa mindre och enklare mål. I tvistemål är såväl häradsrätt som rådhusrätt domför med en lagfaren domare vid huvudförhandling, som äger rum i omedelbart samband med förberedelse. Sådan huvudförhandling får enligt 42 kap. 20 § RB äga rum, om parterna lämnar sitt samtycke eller saken finnes vara uppenbar.

Vid måls avgörande utan huvudförhandling och vid annan handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller syn på stället är såväl häradsrätt som rådhusrätt domför med en lagfaren domare. Utan huvudförhandling kan enligt 42 kap. 18 § RB meddelas tredsdom och, om saken är sådan att förlikning är tillåten, dom med anledning av talan om anspråk som har medgivits eller eftergivits. I andra författningar än RB har vidare beträffande vissa mål föreskrivits, att prövning får ske utan huvudförhandling, såsom när det är fråga om gemensamma ansökningar om äktenskapsskillnad, hemskillnad och boskillnad samt vissa mål om omyndigförklaring. Exempel på sådana bestämmelser är 15 kap. 5 och 17 §§ giftermålsbalken (GB) och 20 kap. 17 § föräldrabalken (FB).

De allmänna underrätterna handlägger f. n. omkring 50 000 tvistemål per år. Siffror som belyser utvecklingen i fråga om målanttal, de olika handlägningsformernas betydelse samt fördelningen på familjerättsmål och övriga mål av de tvistemål, som handläggs vid särskild huvudförhandling, återfinns i lagrådsremiss I. I sammanfattning innebär dessa att drygt 10 % av de omkring 50 000 tvistemålen avgörs vid särskild huvudförhandling. Av dessa belöpte år 1967 drygt 3 000 på häradsrätter — och alltså på nämnd-sammansättning — och ca 2 600 på rådhusrätter. I både häradsrätter och rådhusrätter utgjorde familjerättsmålens andel år 1967 något över 40 % av samtliga mål som gick till särskild huvudförhandling.

2.2. Vissa tidigare förslag och uttalanden

Frågan om lekmäns deltagande i tvistemålsrättsskipningen har under senare tid blivit föremål för ingående överväganden i olika sammanhang. För en närmare redogörelse för dessa överväganden kan hänvisas till vad som har anförts i lagrådsremiss I (avsnitt 2.1.2.). Här skall redovisas endast vissa förslag och synpunkter som har omedelbar betydelse för frågan om nämnd bör medverka i underrätterna vid särskild huvudförhandling i familjerättsliga mål.

I en motion vid 1951 års riksdag (II: 371) begärdes att man skulle utreda om inte nämnd borde medverka i familjerättsmål i rådhusrätterna. Över motionen inhämtades yttrande från bl. a. advokatsamfundet. Samfundet avstyrkte motionen under åberopande av i huvudsak följande skäl. Mål om arv och testamente utgjorde en förhållandevis liten grupp och var särskilt väl lämpade för avgörande av juristkollegium. I mål om hemskillnad och äktenskapsskillnad var den vanligaste tvistefrågan skäligheten av yrkat underhållsbidrag. Sådana tvister avgjordes regelmässigt av ensamdomare efter huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse. Med denna ordning hade varken bland domare, advokater eller parter märkts något missnöje. I de fall, då frågor av denna art avgjordes vid särskild huvudförhandling, medförde en sammansättning med juristkollegium starkare garanti för enhetlighet i bedömningen än en sammansättning med nämnd. Önskvärdheten av visst lekmannainslag vid avgörandet av vårdnadsfrågor i dessa mål tillgodosågs till fullo genom den i praxis flitigt utnyttjade möjligheten att inhämta yttrande från barnavårdsnämnd. Slutligen uttalade samfundet som sin bestämda mening, att parter i familjemål i högsta grad uppskattade att endast ett fåtal yrkesdomare, som för länge sedan har tappat all nyfikenhet på äktenskapliga interiörer, fick insyn i deras angelägenheter. Utsikten att få redogöra för intima detaljer och ekonomiska bekymmer inför människor med vilka man kunde komma i kontakt i sitt dagliga liv kunde inte te sig lockande för någon. Däremot var det långt ifrån ovanligt att en part inför sin advokat uttalade misstro mot viss nämndemans förmodade inställning mot parter eller till förmån för motparten.

Första lagutskottet uttalade i anledning av motionen (1LU 1951:17), att utskottet i huvudsak delade de synpunkter som advokatsamfundet hade anført. Utskottet ansåg med hänvisning bl. a. till advokatsamfundets synpunkter att motionen inte borde föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen beslutade i enlighet härmed.

Frågan om lekmannainflytande i städerna i sådana tvistemål som rör familjerättsliga förhållanden tas upp också av stadsdomsutredningen i betänkandet SOU 1961:6. Utredningen, som inte förordar någon ändring i gällande grunder för underrätternas sammansättning vid särskild huvudförhandling i tvistemål i allmänhet, uttalar beträffande familjerättsmålen bl. a. följande. Dessa mål avser i allmänhet förhållanden, var-

om lekmännen har god erfarenhet. Avgörandet av målen beror ofta av ställningstagandet till allmänna omdömesfrågor. Endast undantagsvis är målen i juridiskt avseende svåra. Skäl kan därför onekligen anföras för vidgad lekmanamedverkan. Utredningen anser dock att man bör beakta den från advokathåll framförda invändningen, att parterna med hänsyn till målens ömtåliga karaktär föredrar yrkesdomare framför lekmän. Utredningen stannar för att det inte finns anledning att bryta ut just denna grupp av mål till handläggning med annan sammansättning än den som bör gälla för övriga tvistemål.

Från remissbehandlingen av stadsdomstolsutredningens betänkande kan följande antecknas. *Hovrätten över Skåne och Blekinge*, som beträffande tvistemålen anser att ett juristkollegium allmänt är att föredra framför sammansättningen med lagfaren domare och nämnd, uttalar att nämnd ändå kan delta i familjemål och framhåller att åtskilliga i sådana mål förekommande frågor, såsom beslut om vårdnad eller underhållsbidrag, synes väl lämpade för avgörande av nämnd. *Göta hovrätt* anför bl. a. att vissa typer av tvistemål, framför allt familjerättsliga mål, lämpar sig särskilt väl för bedömning under medverkan av lekmän. *Föreningen Sveriges häradshövdingar* (som vid denna tid förordade domförhållanden enligt häradsrättsalternativet) framhåller att de indispositiva tvistemålen endast i relativt sällsynta undantagsfall avser förhållanden, för vars bedömning ett juristkollegium bör ges företräde framför en domstol vari ingår en nämnd. Föreningen finner inte tillräckliga skäl föreligga att anknyta domstolens sammansättning till måltypen.

I SOU 1963: 56 utmynnade domstolskommitténs överväganden beträffande sammansättningen i tvistemål i förslag att alternativa sammansättningsformer skulle kunna komma i fråga. Som bekant ansåg kommitténs majoritet att den juristkollegiala sammansättningen var att föredra i första hand. Av kommitténs resonemang beträffande frågan om nämndmedverkan i vissa mål kan nämnas följande. Som exempel på dispositiva mål, i vilka nämndemännens allmänkunskaper kan utgöra en tillgång, anges bl. a. mål om underhållsfrågor, som kvarstår efter deldom i indispositiva tvistemål. Beträffande de indispositiva tvistemålen anför kommittén, att flertalet sådana mål i och för sig torde lämpa sig att handläggas under medverkan av nämnd. Kommittén erinrar emellertid om vad som förekom vid 1951 års riksdag i frågan om att införa nämnd i familjerättsmål vid rådhusrätt. Någon anledning att förmoda att det då framkomna motståndet mot nämnd i dessa mål skulle hänföra sig till stadsförhållanden anser kommittén inte föreligga.

Från remissbehandlingen av domstolskommitténs nu nämnda betänkande kan anmärkas följande. *Svea hovrätt* förklarar sig hysa mycket stark tvekan — vid val av juristkollegium som grundform — om det av sakliga skäl är motiverat att vid sidan därav ha nämndsammansättningen. Hovrätten menar å andra sidan inte att ett lekmanainslag i tviste-

målsrättsskipningen aldrig skulle vara av värde. Ett flertal mål, särskilt familjemålen, lämpar sig tvärtom i och för sig väl för en domstol med nämnd. *JK* erinrar om att frågan om att införa lekmannainflytande i familjerättsmål vid rådhusrätterna prövades av 1951 års riksdag och inte föranledde någon riksdagens åtgärd. Det finns mot denna bakgrund skäl att anta att vid handläggningen av tvistemål en juristkollegial sammansättning av domstolen omfattas av större förtroende av den rättssökande allmänheten än sammansättningen lagfaren ordförande och nämnd.

Vid 1967 års remissbehandling av domstolskommitténs betänkande SOU 1967:4 tar bl. a. *häradshövdingeföreningen* på nytt upp frågan om utformningen av bestämmelserna om underrätts domförhet med utgångspunkt från vad kommittén anförde i 1963 års betänkande. Föreningen konstaterar därvid, att enighet tämligen allmänt råder bland föreningens medlemmar om att den nuvarande häradsrättssammansättningen med lagfaren ordförande och nämnd är en i och för sig lämplig och tillfredsställande anordning för åtskilliga tvistemål. Särskilt nämns de indispositiva familjerättsmålen men också andra mål som rör vardagslivets problem. Å andra sidan är man ense om att ur speciellt rättslig synpunkt svårbedömda mål skulle vinna på att avgöras av ett kollegium av lagfarna domare.

Både *Svea hovrätt* och *Göta hovrätt* anser det möjligt att avskilja vissa kategorier tvistemål, vari nämnd bör kunna användas. Något förslag till avgränsning framläggs dock inte.

2.3. Vissa förslag och uttalanden i lagrådsremiss I

Enligt det till lagrådet remitterade lagförslaget skall de allmänna underrätterna få en enhetlig organisation och benämnas tingsrätter. De skilda domförhetsbestämmelserna i nuvarande 1 kap. 4 och 11 §§ har i förslaget ersatts med för alla tingsrätter gemensamma bestämmelser som har tagits in i 1 kap. 3 §. Enligt de nya bestämmelserna i RB skall samtliga underrätter vid särskild huvudförhandling i tvistemål ha den sammansättning som f. n. gäller för rådhusrätt, nämligen tre eller högst fyra lagfarna domare.

I fråga om antalet nämndemän och omröstning när nämnd har säte i rätten i brottmål har föreslagits nya bestämmelser som behöver beaktas, om möjlighet att ha medverkan av nämnd i vissa kategorier tvistemål skall införas. De nuvarande bestämmelserna i 1 kap. 5 och 12 §§, som ger regler om bl. a. hur många nämndemän som skall sitta i rätten, ersätts enligt förslaget med nya bestämmelser i 1 kap. 4 §. Enligt de nya bestämmelserna skall i nämnd sitta fyra eller, i mål vari huvudförhandlingen kan beräknas ta mer än två dagar i anspråk, fem nämndemän. Rätten är dock, om förfall för nämndeman inträffar efter huvudförhandlingens

början, domför med tre i nämnden. Enligt förslaget skall bestämmelserna om omröstning när nämnd har säte i rätten utgå ur 16 kap., som gäller tvistemål. Beträffande brottmålen föreslås den ändringen i omröstningsreglerna i 29 kap. att nämndens mening blir gällande om minst tre nämndemän är ense eller, när fem nämndemän deltar, minst fyra är av samma mening.

I den allmänna motiveringen till det förslag beträffande tvistemålssammansättningen som läggs fram i lagrådsremiss I anförde jag, att den juristkollegiala sammansättningen måste ges företräde när det gäller att välja sammansättningsform för särskild huvudförhandling i tvistemål i allmänhet. Vidare uttalades att det av domstolskommittén i SOU 1963:56 förordade systemet med valfrihet mellan alternativa sammansättningsformer inte kan godtas som grundregel för tvistemål i allmänhet. Därefter behandlades frågan om det är möjligt att avgränsa vissa kategorier tvistemål som anses lämpade för handläggning med nämnd och i vilka juristkollegium inte skulle medföra nämnvärt större säkerhet i rättsskipningen eller andra fördelar. Jag erinrade därvid om att domstolskommittén hade besvarat denna fråga nekande och att kommitténs uppfattning inte har mött några invändningar från remissinstanserna eller föranlett dem att föreslå någon avgränsning i berört hänseende.

Jag framhöll emellertid, att man enligt min mening inte bör stanna härvid. Starka skäl talar för att man bör överväga den angivna frågan ytterligare. Bl. a. av traditionsskäl ansåg jag det önskvärt att lekmanamedverkan inte helt upphör i den allmänna tvistemålsrättsskipningen. Vidare påpekades att det resonemang, som har lett till företräde för juristkollegial sammansättning, inte bör undanskymma det värde lekmanasynpunkterna anses ha i vissa slag av mål. Ytterligare erinrades om den från olika håll framförda synpunkten, att juristkollegial sammansättning i vissa typer av mål skulle innebära en överorganisation och medföra att flera kvalificerade yrkesdomare skulle tas i anspråk för mål, vars beskaffenhet inte motiverar detta. Dessutom påpekades att tvistemålssammansättningen naturligen bör vara normerande för rättens sammansättning vid prövning av domstolsärenden och att det är viktigt att se till att man inte för handläggningen av dessa, som typiskt sett är betydligt enklare än målen, ger rätten en överkvalificerad sammansättning.

Därefter nämnde jag möjligheten att göra en skillnad mellan dispositiva och indispositiva mål och att på ena eller andra sättet åstadkomma lekmanamedverkan i de sistnämnda. Under hänvisning till de skäl som domstolskommittén har anfört mot denna gränsdragning (SOU 1963:56 s. 93—94) avvisades dock tanken på en sådan gränsdragning.

I sammanhanget påpekades att RB är utformad med utgångspunkt från att däri skall ges generella regler för brottmål och tvistemål i allmänhet

och att det i fråga om tvistemålen inte görs längre gående differentiering än att man skiljer på dispositiva och indispositiva mål. I den mån för någon särskild, mer begränsad målgrupp speciella processuella bestämmelser behövs, är detta ett ämne som enligt principerna för RB bör regleras i den lagstiftning som behandlar det särskilda rättsområdet (jfr t. ex. 15 kap. GB, 20 kap. FB, vissa bestämmelser i 14, 19, 22 och 23 kap. ÄB, 11 kap. KL och 38 kap. BrB).

Härefter påpekades att lekmanamedverkan är att påräkna i flera typer av tvistemål. Det gäller bl. a. de mål som skall handläggas av fastighetsdomstol. Vidare framhölls att underrätt i särskild sammansättning med lekmannainslag handlägger också tryckfrihetsmål, patentmål och sjöförklaringar, och att det beträffande dem inte kommer i fråga att minska detta inslag. Med hänvisning till det anförda konstaterade jag att lekmanainflytandet i tvistemålsrättsskipningen kommer att bestå i åtskilliga typer av mål.

Härefter diskuterades frågan om nämndmedverkan i familjerättsmålen. I detta hänseende anförde jag följande.

Emellertid är det ytterligare en viktig grupp mål, för vilken jag anser att det bör övervägas att behålla en möjlighet att ha medverkan av nämnd. Jag åsyftar familjerättsmålen, varvid jag menar mål om sådana ämnen som regleras i GB och FB. Man möter här mål av den art som i diskussionen om sammansättningsformer framför allt torde ha åsyftats, när det talats om mål som är lämpade för handläggning med nämnd. Till betydande del torde målen dessutom vara sådana att det knappast kan hävdas, att juristkollegierna skulle medföra större säkerhet i rättsskipningen eller andra fördelar. Reservation får dock göras beträffande vissa mål, särskilt sådana med internationell anknytning (jfr SOU 1963:56 s. 94). Att med bestämda kriterier avgränsa mål vari handläggning med nämnd är lämplig, synes dock vanskligt. Man torde bli hänvisad till att lägga bedömningen i detta avseende i rättens hand. När det gäller berörda mål, har man ytterligare att ta hänsyn till den — bl. a. av riksdagen godtagna — uppfattningen att parterna ofta hellre ser att målen handläggs av juristkollegium än av domstol med nämndsammansättning (jfr 1LU 1951:17, SOU 1961:6 s. 66 och SOU 1963:56 s. 94). På grund härav torde inte böra komma i fråga att överväga att ge en reglering av frågan om nämndsmedverkan i dessa mål annan innebörd än att sådan medverkan får förekomma endast om parterna samtycker därtill (jfr konstruktionen i 42 kap. 20 § andra stycket RB).

I och för sig torde det inte vara några större svårigheter att enligt de nu antydda riktlinjerna utforma behövliga bestämmelser i GB och FB. Jag anser mig emellertid inte böra ta upp denna fråga till slutlig prövning utan föregående remissbehandling. En departementspromemoria i ämnet kommer därför att utarbetas inom justitiedepartementet och remissbehandlas.

2.4. Departementspromemorian

I departementspromemorian konstateras inledningsvis, att lagrådsremiss I innehåller vissa allmänna riktlinjer för utformningen av bestämmelser om en subsidiär möjlighet att ha nämndsammansättning i familjerättsmål. Uppgiften i promemorian är att med utgångspunkt från dessa allmänna riktlinjer skall utarbetas förslag till en närmare reglering i ämnet i och för remissbehandling. Ett av syftena med remissbehandlingen anges vara att få en viss uppfattning om opinionen i frågan om att — såsom en subsidiär sammansättningsform — ha nämndsammansättning i en begränsad tvistemålskategori. Det nämns att den frågeställningen inte renodlad har lagts fram tidigare för bedömning av remissinstanser.

Det uttalas i promemorian att en av de allmänna riktlinjerna i lagrådsremiss I är att en reglering av ifrågasatt art inte bör ha sin plats i RB, eftersom där inte ges regler för särskilda, mer begränsade målgrupper. Om det för en sådan målgrupp skall gälla speciella processuella bestämmelser, är detta ett ämne som enligt principerna för RB bör regleras i den lagstiftning som behandlar det särskilda rättsområdet.

En annan utgångspunkt som är given i lagrådsremiss I är att den ifrågasatt regleringen skall övervägas beträffande mål om sådana ämnen som regleras i GB och FB men att en reservation kan komma i fråga beträffande vissa mål, särskilt sådana med internationell anknytning. Mot bakgrunden av den bl. a. av riksdagen godtagna uppfattningen, att parterna ofta hellre ser att familjerättsmål handläggs av juristkollegium än av domstol med nämndsammansättning, utgår promemorian vidare från att det inte torde böra komma i fråga att ge en reglering i ämnet annan innebörd än att medverkan av nämnd bör förekomma endast om parterna samtycker därtill.

Vad angår avgränsningen av de mål, för vilka subsidiär möjlighet till nämndmedverkan skall övervägas, görs i promemorian vissa preciseringar utöver vad som följer av resonemanget i lagrådsremiss I, vari talades endast om familjerättsliga mål, dvs. mål om sådana ämnen som regleras i GB och FB. Som en allmän synpunkt framhålls därvid först att, när en särskild domförhetsregel för en avgränsad grupp mål skall utformas, det är angeläget att försöka göra avgränsningen så, att det i praktiken inte skall behöva uppkomma svårigheter att avgöra huruvida visst mål omfattas av den särskilda domförhetsregeln eller inte. Det vore olyckligt, om det skulle behöva förekomma undanröjande av underrätts dom på den grunden att nämndsammansättning använts i fall då juristkollegium är obligatoriskt.

Som utgångspunkt för diskussionen av avgränsningsfrågan tas i promemorian *mål, vari själva saken skall prövas uteslutande med tillämpning av bestämmelserna i GB eller FB eller båda dessa balkar*. Inom denna kategori faller flertalet av de renodlat familjerättsliga målen, och det torde i praktiken knappast behöva föranleda tvekan om ett mål faller under den angivna

beskrivningen. Emellertid behöver bedömas frågor dels om ytterligare vissa typer av mål bör inbegripas i den ifrågasatta regleringen, dels om vissa mål, som faller under den nyss gjorda bestämningen, på grund av sin art bör undantas från regleringen.

Vad angår den förstnämnda frågan behandlas till en början sådana familjerättsliga mål, vari rätten har att tillämpa (helt eller delvis) annan lagstiftning än GB och FB. Här kommer bl. a. i fråga mål med sådan internationell anknytning att rätten har att tillämpa internationell privaträttslig lagstiftning. Beträffande sådana mål gjordes i lagrådsremiss I en reservation i fråga om lämpligheten att ha en subsidiär möjlighet till nämndsammansättning. Det framhålls i promemorian att dessa mål, typiskt sett, kan inrymma sådana rättsfrågor att målen bör förbehållas juristkollegial sammansättning. Även om tillämpningen av internationellt privaträttsliga regler ingalunda alltid behöver göra ett familjerättsmål komplicerat, anses det lämpligast att alla nu berörda mål undantas från den här ifrågasatta regleringen. Den förut framförda allmänna synpunkten om det angelägna i att ha klara regler i fråga om avgränsningen talar för en generell sådan lösning beträffande dessa mål. Även i andra mål kan situationen vara den att vid sakens prövning skall tillämpas både GB/FB och annan lagstiftning, t. ex. mål, vari är fråga om både ett gäldsförhållande och gäldenärens makes ansvarighet för gälden enligt 13 kap. 14 § GB, eller mål om underhåll, vari görs preskriptionsinvändning. Man kan här tänka sig olika varianter, varvid vissa mål kan sägas få övervägande familjerättslig karaktär och andra övervägande förmögenhetsrättslig karaktär. Det bör dock inte komma i fråga att låta ett så obestämt kriterium som målets huvudsakliga karaktär vara avgörande för frågan om särskilda sammansättningsregler skall vara tillämpliga. Därest både familjerättslig och annan civilrättslig lagstiftning skall tillämpas, anses det vara redigast att låta målet falla utanför den reglering som här kommer i fråga.

Vissa familjerättsliga mål utanför GB:s och FB:s ram kan förekomma, t. ex. när någon bestämmelse i äldre giftermålsbalken eller 1898 års lag om boskillnad skall tillämpas. Sådana fall anses dock så sällsynta att de kan lämnas åsido, när det gäller den reglering som är i fråga.

I promemorian uttalas därefter att det dittills anförda talar för att övervägandena i frågan om en subsidiär möjlighet att ha nämndsammansättning kan inskränkas till den kategori som angavs inledningsvis i resonemanget, nämligen mål vari saken skall prövas uteslutande med tillämpning av GB och/eller FB.

Vidare övervägs om det finns anledning att från den ifrågasatta regleringen undanta vissa mål. Det skulle i så fall gälla vissa måltyper som är sådana att de kan anses mindre lämpade för handläggning med nämnd, i första hand sådana där mer invecklade rättsfrågor kan anses vanliga. Något generellt undantag anses dock inte motiverat för någon av de skilda måltyperna som kan urskiljas inom GB:s och FB:s områden (dvs. i huvudsak för GB:s del äktenskapsmål, boskillnadsmål och mål om underhåll eller skadestånd och

för FB:s del, förutom de vårdnads- och underhållsfrågor som handläggs i äktenskapsmål, mål om underhåll i annat fall, faderskapsmål, mål om barns egenskap av trolovningsbarn, börds mål och mål rörande omyndigförklaring eller dess hävande).

Vad som därför skulle behövas vore ett eller flera rekvisit som skulle göra det möjligt att utkristallisera enskilda mål som bör undantas från den ifrågasatta regleringen. Emellertid kan man svårigen finna rekvisit med tillräcklig skärpa. Bestämningar av typen att mål är »svårbedömt» eller »av invecklad beskaffenhet» lämnar visst utrymme för subjektiva värderingar, och olikheter i åsikterna angående visst mål kan tänkas förekomma. Det anses därför inte böra komma i fråga att på sådant sätt försöka i lagtext ange en gräns för det område inom vilket alternativa sammansättningsformer får komma i fråga. Såsom redan i lagrådsremiss I antogs bli fallet, får man anse sig hänvisad till att låta det ankomma på *rättens bedömning* om målet i det konkreta fallet kan anses vara sådant att handläggning med nämnd är lämplig.

I lagrådsremiss I har som en ytterligare riktlinje angetts, att en reglering av förevarande fråga inte torde böra ges annan innebörd än att nämndsmedverkan får förekomma endast om *parternas samtycke* därtill föreligger. En bestämmelse som garanterar att parterna godtar att målet prövas av rätten i nämndsammansättning kan enligt promemorian konstrueras så, att ett villkor för beslut om sådan sammansättning är antingen att parterna framställer begäran därom eller att de samtycker. Det lämpligaste anses vara att initiativet skall kunna tas både av parterna och av rätten på samma sätt som nu i praktiken är förhållandet vid tillämpningen av 42 kap. 20 § andra stycket RB. Har parterna önskemål om nämndsammansättning, är det närmast självfallet att de skall kunna ta upp den frågan. Rättens roll i det sammanhanget bör närmast bli att fungera som en viss spärr så att nämndsammansättning inte kommer till användning i fall som lämpar sig mindre väl för detta. Därvid bör vara att beakta främst om målet är från rättslig synpunkt av invecklad beskaffenhet eller om det i målet förekommer bevisning av sådan natur att ett juristkollegium har större förutsättningar att bedöma den (t. ex. mer komplicerad bevisning i antropologiskt avseende). Då familjerättsmålen, allmänt sett, mera sällan är av sistnämnd natur, torde rätten i regel inte ha anledning att motsätta sig begäran från parternas sida om nämndsammansättning.

Om parterna inte själva tar upp frågan om nämndsammansättning, bör rätten inte ha någon skyldighet att väcka den frågan för att höra hur parterna ställer sig. Å andra sidan bör det inte anses föreligga något hinder att frågan tas upp av rätten. Så bör exempelvis kunna ske när arbetsorganisatoriska skäl talar härför. Sålunda är vissa mål sådana att det kan anses vara en överorganisation att ta i anspråk tre lagfarna domare för prövningen, och det kan då vara lämpligt att ta upp frågan om att låta målet prövas i nämndsammansättning. Den reglering som är i fråga anses med hänsyn till

det anförda böra ges den innebörden, att rätten med parternas samtycke äger förordna att mål av nu aktuell art skall handläggas av en lagfaren domare med nämnd.

När det gäller frågan hur stor nämnden i berörda mål bör vara och vad som bör gälla i fråga om nämndemännens rösträtt, sägs i promemorian att det torde få anses närmast självklart att man i dessa avseenden inte har anledning att avvika från de former som skall gälla i fråga om nämnds medverkan i brottmål. I det avseendet skall enligt lagrådsremiss I gälla att nämnden skall bestå av fyra eller i mål vari huvudförhandlingen kan beräknas ta mer än två dagar i anspråk fem nämndemän. Beträffande omröstning när nämnd har säte i rätten föreslås att nämndens mening skall gälla, om minst tre nämndemän är ense eller, när fem nämndemän deltar, minst fyra är av samma mening.

Mot bakgrunden av det anförda utmynnar promemorian i förslaget att i 15 kap. GB och 20 kap. FB tas in bestämmelser som, såvitt angår målen (här bortses tills vidare från familjerättsliga ärenden), är av följande innebörd. I mål vari saken skall prövas uteslutande enligt GB och/eller FB får rätten förordna att handläggning, som enligt vad som eljest är föreskrivet skall ske med juristkollegium, i stället skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämnd. Sådant förordnande får meddelas endast om parterna samtycker därtill. I fråga om nämndens storlek ges en föreskrift som innebär en hänvisning till RB:s bestämmelser i det avseendet. Beträffande omröstning och överläggning innehåller promemoriaförslaget bestämmelser som svarar mot de för nämndsammansättning nu gällande i 16 kap. och 17 kap. 9 § RB.

2.5. Remissyttrandena

Promemoriaförslaget tillstyrks eller lämnas utan erinran av *Svenska kommunförbundet*, *en minoritet i Göta hovrätt* och *en ledamot i domstolskommittén* (herr Stangenberg). *Stockholms nämndemannaförening* önskar i första hand, att de mål som avses med förslaget obligatoriskt skall handläggas med nämnd. Om alternativa sammansättningsformer skall komma i fråga, anses nämndsammansättning böra göras till grundform. Om dessa önskemål inte kan tillgodoses, ansluter sig föreningen till förslaget.

Promemoriaförslaget avstyrks av alla övriga remissinstanser som har yttrat sig i denna del.

I frågan om det sakliga värdet av lekmannas synpunkter i familjerättsliga mål anføres bl. a. följande. Den *minoritet i Göta hovrätt* som tillstyrker förslaget framhåller, att förslaget öppnar möjlighet till fortsatt lekmannamedverkan inom ett relativt stort och för lekmannamedverkan väl lämpat område av tvistemålsrättsskipningen. *Hovrätten för Nedre Norrland* uttalar, att dessa mål ofta avser förhållanden varom lekmännen har god erfarenhet och att det därför inte helt saknas fog för uppfattningen att målen i och för sig skulle vara lämpade för handläggning med nämnd. Med hänsyn

till parternas inställning till nämndmedverkan i dessa mål kan emellertid starkt ifrågasättas om just denna grupp till skillnad från andra grupper tvistemål skulle vara särskilt lämpade för nämnd. *Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare* vitsordar, att åtskilliga familjerättsmål lämpar sig för handläggning med nämnd. Föreningen vill dock inte därmed ha sagt, att nämndmedverkan i dessa mål skulle leda till säkrare domslut eller i övrigt medföra någon fördel som inte är förknippad med den juristkollegiala sammansättningsformen. Föreningen vill vidare framhålla att även åtskilliga andra tvistemål är av sådan art att de kan vara lika lämpliga som familjerättsmål att handläggas med nämnd. *Domstolskommittén* erinrar om vad kommittén har anfört om domförhetsreglerna i familjerättsmål i SOU 1963: 56 där kommitténs majoritet ansåg att rättsvårdens intressen bäst betjänas av att till juristkollegium hänskjuts samtliga tvistemål, som inte är av beskaffenhet att kunna avgöras av endast en domare. Enligt *förmynderskapsutredningen* kan det inte hävdas att lekmannasynpunkterna skulle ha särskilt stor betydelse i familjerättsmålen. *Advokatsamfundet* uttalar att värdet av lekmannasynpunkter inte gör sig starkare gällande i familjerättsmål än i andra mål. Samfundet, som ställer sig kritiskt till att röstvärdet för nämndemans röst ökas, anser att om regler av sådan innebörd införs detta utgör ett ytterligare skäl mot nämndmedverkan i familjerättsmål.

I nästan alla avstyrkande yttranden åberopas parternas negativa inställning till nämndmedverkan i familjerättsliga tvister. Detta förhållande antas leda till att parternas samtycke till nämndsammansättning sällan kommer att lämnas, varför förslaget skulle få ringa praktisk räckvidd. Av uttalanden i dessa delar kan nämnas följande.

Advokatsamfundet hänvisar till sitt yttrande år 1951 (refererat under 2.2.) och tillägger. Med den erfarenhet samfundet besitter i fråga om den rättssökande allmänhetens inställning till lekmannainslaget i rättsskipningen anser sig samfundet på goda grunder kunna anta att parterna praktiskt taget aldrig kommer att lämna sitt samtycke och än mindre ta initiativ till målets handläggning med lagfaren ordförande och nämnd.

Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister anför följande synpunkter. Rätts-hjälpsanstaltens jurister som i betydande omfattning biträder parter just i familjerättsliga mål, har gjort den erfarenheten att övervägande flertalet parter i sådana mål önskar att så få utomstående personer som möjligt får inblick i och anledning att ta befattning med deras äktenskapliga eller andra personliga konflikter. Det torde inte ha hört till ovanligheten att klienter uttryckt sin olust över att få sin sak prövad vid huvudförhandling inför häradsrätt med nämnd — inte därför att man ifrågasätter sådan domstols kompetens eller objektivitet utan snarare därför att man befarar att man i nämnden finner personer, som man kanske har eller kommer att få kontakt med i det dagliga livet och som man inte önskar skall få inblick i ens äktenskapliga interiörer. Däremot märker man ingen reaktion mot att tvister av detta slag avgörs av ensamdomare i de fall detta är möjligt, och skall målet

handläggas vid särskild huvudförhandling, torde man säkerligen föredra att denna sker inför ett kollegium av yrkesdomare. Om promemorieförslaget upphöjs till lag, finns sålunda befogad anledning anta att reformen kommer att stanna på papperet. *Familjerättskommittén* uttalar, att det kan antas att parterna själva endast sällan kommer att hysa någon önskan att familjemål handläggs med nämnd. Om sammansättningen med nämnd används bara när det motsvarar parternas önskemål, får nämndemännen endast mycket begränsad erfarenhet av familjemål. Det kan enligt kommittén tänkas, att nämndsammansättning kommer till användning i något större omfattning än parterna önskar därför att rätten föreslår det och parterna inte gärna vill motsätta sig förslaget. En sådan praxis är inte önskvärd. *Förmyndarskapsutredningen* ger uttryck för liknande tankegångar.

Flera remissinstanser kommer in på uttalandet i lagrådsremissen att det av traditionsskäl ter sig önskvärt att lekmanamedverkan inte helt upphör i den allmänna tvistemålsrättsskipningen. *Föreningen Sveriges härads hövdingar och stadsdomare* har förståelse för synpunkten att nämnd av traditionsskäl borde kunna få delta åtminstone i någon grupp allmänna tvistemål även sedan vi har fått enhetligt organiserade underrätter men ifrågasätter om den bör tillmätas sådan betydelse att den i promemorian föreslagna regeln bör lagfästas. *Föreningen* påpekar vidare med hänvisning bl. a. till parternas inställning till nämndmedverkan, att lekmanainslaget i tvistemålsrättsskipningen av allt att döma skulle bli så ringa att traditionerna från häradsrätterna praktiskt taget skulle gå förlorade, även om förslaget genomfördes. Liknande synpunkter anförs av *hovrätten för Nedre Norrland*. *Svea hovrätt* uttalar att hovrätten visserligen principiellt delar den uppfattning som torde ligga bakom det nämnda uttalandet. Eftersom det antal familjerättsmål som f. n. avgörs efter särskild huvudförhandling är förhållandevis litet torde emellertid i praktiken den föreslagna särregleringens betydelse för lekmanainflytandet inom tvistemålsrättsskipningen som helhet bli begränsad. Om man dessutom tar hänsyn till att enligt förslaget viss del av dessa skall handläggas av juristkollegium och till att förslag nu också läggs fram om viss vidgning av ensamdomarkompetensen i bland andra familjerättsmålen, måste man enligt hovrättens mening säga sig att de allmänna argumenten om lekmanainflytandets betydelse knappast ensamma kan utgöra tillräcklig grund för ett i och för sig komplicerande undantag från den i lagrådsremissen föreslagna huvudregeln om underrätts sammansättning i tvistemål. *Familjerättskommittén* uppmärksammar, att lekmanainflytandet minskas i domstolarna där det av tradition haft fäste, medan utvecklingen på andra områden i samhället synes gå mot ett vidgat lekmanainflytande. Det vore en förlust om lekmannens insyn i domstolsarbetet minskas. Kommitténs överväganden i anledning av förslaget utmynnar dock i åsikten att ensamdomarkompetensen bör vidgas ytterligare.

Förmyndarskapsutredningen anser att traditionsskäl inte kan få bli av-

görande när fråga är om det är lämpligt att införa en undantagsregel för ett mycket begränsat antal fall. Enligt *advokatsamfundet* har de traditionsmässiga skälen för lekmannamedverkan vid tvistemålen bedömning helt mist sin giltighet. Samfundet framhåller att det under alla förhållanden måste betecknas som principiellt felaktigt att för att upprätthålla en tradition införa en särregel om lekmannamedverkan i en viss typ av tvistemål, där inte några sakliga skäl talar för en sådan medverkan. Samfundet erinrar vidare om att traditionsskäl i detta sammanhang kan åberopas bara i fråga om häradsrätterna.

Några remissinstanser tar upp frågan om arbetsorganisatoriska vinster kan uppnås genom den föreslagna ordningen och ställer sig tvivlande till att några större vinster i detta avseende kan uppnås. Hit hör t. ex. *domstolskommittén*, *förmyndarskapsutredningen*, *hovrätten för Nedre Norrland* och *Svea hovrätt*. Sistnämnda hovrätt tillägger att om man vill nå en märkbar vinst arbetsorganisatoriskt och i synnerhet kostnadsmässigt genom att skapa utrymme för nämndsammansättning i familjerättsmål, det borde vara riktigast att konstruera reglerna så att nämndsammansättning blir någorlunda vanlig inom den givna ramen. Den nu föreslagna lösningen kommer enligt hovrättens mening knappast att medföra ett sådant resultat. Ett alternativ vore möjligen att sammansättningen med nämnd fick bli huvudregel och att parternas intresse av att i särskilda fall få målet handlagt av juristkollegium tillgodoses genom att de bereds möjlighet att göra särskild framställning härom. Mot en sådan ordning har dock inte utan skäl inväntats att den i vissa fall skulle kunna innebära en alltför stark press på parterna att mot sin egentliga önskan godta nämndsammansättning. Vidare skulle den kunna medföra svårigheter att utskilja de svårare och mera invecklade mål vilka bör handläggas av juristkollegium.

I några yttranden framhålls nackdelarna med alternativa sammansättningsformer över huvud taget. Bl. a. framhålls att en sådan ordning kan leda till en faktisk oenhetlighet i domförhållningarna och ett beroende av principiellt ovidkommande omständigheter som inte särskilt väl överensstämmer med huvudsyftet att nå en även i praktiken enhetlig underrättsorganisation. Synpunkter av denna innebörd anförs av *Svea hovrätt* och *hovrätten för Nedre Norrland*. En annan synpunkt är att alternativa sammansättningsformer kan medföra motsättningar mellan parterna och rätten eller mellan parterna inbördes. Parterna kan också komma att dra sig för att göra en framställning om nämndsammansättning i tanke att framställningen skulle kunna uppfattas som ett misstroende mot yrkesdomarna. Sådana synpunkter förs fram av bl. a. *Svea hovrätt* och *Göta hovrätt*.

Den i promemorian gjorda lagtekniska avgränsningen av de familjerättsmål, vari en subsidiär möjlighet till nämndsammansättning skall vara möjlig, föranleder kritik i en del yttranden. Framför allt befaras

att begränsningen till fall, vari saken skall prövas *uteslutande* enligt GB och/eller FB, dels kan föranleda svårigheter i rättstillämpningen, dels kan leda till att mål som sakligt sett borde falla under bestämmelsen ej blir att hänföra dit, medan — omvänt — mål som inte lämpar sig för nämndsammansättning kan falla under bestämmelsen. *Svea hovrätt*, som hör till dem som har anfört synpunkter av denna art, uttalar i anslutning därtill, att hovrätten inte vill göra gällande att någon annan avgränsning vore lämpligare än den föreslagna.

3. Ensamdomarkompetensen i tvistemål

3.1. Gällande rätt m. m.

Underrätts avgörande i tvistemål skall i regel föregås av huvudförhandling. Denna regel är dock inte undantagslös. Enligt 42 kap. 18 § RB kan nämligen underrätt i dispositiva mål utan huvudförhandling meddela tredskodom och dom med anledning av talan som har medgivits eller eftergivits. Vidare ges i andra författningar än RB möjlighet att pröva mål utan huvudförhandling. De viktigaste kategorierna är gemensamma ansökningar om äktenskapsskillnad, hemskillnad och boskillnad och vissa mål om omyndigförklaring. De nu berörda målen prövas av ensamdomare.

Nuvarande regler i 1 kap. RB om underrätts domförhet vid huvudförhandling i tvistemål innebär, att häradsrätt är domför med en lagfaren domare och nämnd och att rådhusrätt skall bestå av tre eller högst fyra lagfarna domare. Både i häradsrätt och rådhusrätt är emellertid ensamdomare behörig att efter huvudförhandling avgöra tvistemål, om huvudförhandlingen äger rum i omedelbart samband med förberedelse.

Enligt 42 kap. 20 § andra stycket RB får huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen äga rum, om parterna lämnar sitt samtycke eller saken finnes uppenbar. Ytterligare en förutsättning för sådan huvudförhandling är att hinder mot förhandlingen inte möter enligt 43 kap. 2 § RB. Enligt denna bestämmelse skall huvudförhandlingen inställas och utsättas till annan dag bl. a. om part, som bör närvara personligen, har inställt sig endast genom ombud, om vittne eller sakkunnig, som skall höras, inte är tillstädes eller om part vill anföra nytt och viktigt skäl eller åberopar nytt bevis och motparten är i behov av anstånd för att bemöta vad parten vill anföra.

Enligt den officiella statistiken handlägger underrätterna f. n. ca 50 000 tvistemål per år. Under år 1967 var siffran 50 499. Därav avskrevs eller avgjordes 71 % eller ca 35 900 utan huvudförhandling. 17,7 % eller omkring 8 900 avgjordes efter huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse och 11,3 % eller ca 5 700 avgjordes efter särskild huvudförhandling.

3.2. Ur förarbetena m. m.

Processlagberedningen uttalade i SOU 1938: 44 att en ordning, som innebär att huvudförhandling kan hållas i omedelbart samband med förberedelse, syftar till att göra det möjligt att snabbt avgöra mindre mål eller mål som inte kräver mer omfattande utredning. Beredningen framhöll vidare, att ordningen får sin praktiska betydelse i sådana mål i vilka sakförhållandena redan har klarlagts under förberedelsen eller annan bevisning än genom skriftliga handlingar inte förekommer. Skulle snabb och enkel behandling i dessa fall kunna vinnas, var det enligt beredningen nödvändigt att efterge kravet på nämndens medverkan. Ett skydd mot missbruk ansåg beredningen vara att undantaget i fråga om nämndens medverkan inte skulle gälla om målet blev uppskjutet. Beredningen framhöll vidare att, även om båda parterna samtycker till omedelbar huvudförhandling, det tillkommer domaren att pröva om med hänsyn till rättens sammansättning sådan förhandling bör äga rum. Sålunda bör vid häradsrätt huvudförhandling inte utsättas omedelbart, om nämnds medverkan är önskvärd på grund av målets art eller den utredning som åberopas.

I *Nya rättegångsbalken av Gärdede m. fl.* uttalas bl. a. följande. Rörande sättet för genomförande av huvudförhandling i omedelbar anslutning till förberedelsen blir allmänna regler att tillämpa. Enligt sakens natur kan dock förhandlingen erhålla ett enklare förlopp. I den mån parterna redan under förberedelsen har yttrat sig torde det i allmänhet vara tillräckligt att de hänvisar till vad som sålunda har anförts och tillägger vad de ytterligare önskar andraga. Huvudförhandling kan hållas även i anslutning till fortsatt muntlig förberedelse. Uppenbart skulle det dock stå i strid med lagens ståndpunkt att meddela uppskov med förberedelsen, om syftet därmed uteslutande skulle vara att skapa förutsättningar för en huvudförhandling i anslutning till den fortsatta förberedelsen. I sådant fall bör i stället förberedelsen avslutas och tid för huvudförhandlingen på vanligt sätt bestämmas.

3.3. Departementspromemorian

I departementspromemorian erinras om vissa uttalanden i lagrådsremiss I. I denna uttalades bl. a. att, när den allmänna frågan om domförheten i tvistemål tidigare hade behandlats i utredningssammanhang och i en del remissyttranden, man hade fört fram synpunkten att det för vissa måls vidkommande möjligen kan anses vara en överorganisation att ha juristkollegium. Mot bakgrunden härav sägs i lagrådsremiss I att denna synpunkt ger anledning till frågan om det inte är en överorganisation att över huvud taget kräva flera domares — alltså även nämndemäns — medverkan vid prövning av vissa enklare mål, som enligt gällande rätt

kräver huvudförhandling. Det anses därför motiverat att överväga en försiktig vidgning av ensamdomarkompetensen i tvistemål. Det förutskickades i lagrådsremiss I att den frågan skulle tas upp i departementspromemorian.

I departementspromemorian redovisas vissa iakttagelser beträffande praxis och därvid anföras följande. Den praktiska tillämpningen av bestämmelserna om huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse har varit föremål för uppmärksamhet vid ett par olika tillfällen. Den frågan hörde sålunda till dem som JO under nya rättegångsbalkens första år granskade särskilt under inspektionsverksamheten. Resultatet av iakttagelserna redovisas i JO:s ämbetsberättelse 1949 s. 239. Där konstateras bl. a. att systemet med omedelbar huvudförhandling hade kommit till flitig användning. Anledningen härtill ansågs inte ha varit någon önskan hos domarna att undvika fullsutten rätt vid målens avgörande utan antogs vara att systemet var praktiskt och arbetsbesparande samt att parter och ombud hade visat sig ytterst angelägna om att få målen handlagda på detta sätt. Det förekom att parterna och deras ombud hade kommit tillsammans med vittnen till förberedelsen och vid denna begärt omedelbar huvudförhandling. Det hade då ofta varit mycket svårt för ordföranden att vägra bifall härtill, eftersom detta skulle ha medfört en ytterligare inställelse med därav följande kostnader. Enligt JO:s mening hade omedelbar huvudförhandling dittills kommit att tillämpas i större utsträckning än som avsetts vid RB:s tillkomst och som kunde anses försvarligt. JO rekommenderade att, om någon bevisfråga förelåg till avgörande, domstolarna noga skulle överväga huruvida inte frågan var sådan att den borde prövas av fullsutten rätt. Han uttalade vidare att vittnen inte borde få tas med till förberedelsesammanträde utan att samråd först hade ägt rum med rättens ordförande.

I mitten av 1960-talet skedde enligt promemorian inom JO-expeditionen vissa nya undersökningar beträffande praxis i fråga om omedelbar huvudförhandling. Anledningen härtill var att i samband med inspektionsverksamhet och vid aktgranskning i annat sammanhang hade uppmärksamats att i påfallande stor utsträckning förekom att mål vid första inställelse sattes ut till fortsatt förberedelse och att målet vid denna fortsatta förberedelse företogs till omedelbar huvudförhandling. Vid de sålunda hållna huvudförhandlingarna hade inte sällan förekommit bevisupptagning, dock i regel endast av begränsad omfattning. Undersökningarna av de aktuella fallen gav vid handen att man haft en formell täckning för att sätta ut målen till fortsatt förberedelse, nämligen på den grunden att någon detalj som behövde klarläggas under förberedelsen återstod oklar. I och för sig kunde det gälla ganska obetydliga ofullständigheter och dessa framgick inte alltid av protokollen. Exempelvis förekom som anledning till fortsatt förberedelse att bevisuppgift från någon part inte förelåg, att ett ställningstagande

till motpartens uppgifter om sina ekonomiska förhållanden i ett underhållsmål skulle ske senare, att motsvarande situation förelåg när det gällde yttrande över uppgifter i en barnavårdsnämnds yttrande och jämförbara begränsade frågor. Gentemot möjligheten att i sådana fall fortsätta förberedelsen skriftligen och därefter företa målet till huvudförhandling inför fullsuttent rätt återopades från en del håll, att man i sådant fall skulle bli nödsakad att ta upp frågan om tid för huvudförhandling med parterna och ombuden telefonledes vid en senare tidpunkt när den skriftliga förberedelsen var avslutad. Det framhölls därvid att 42 kap. 20 § första stycket RB innebär att förberedelsen skall vara avslutad innan tid för huvudförhandling bestäms. Det ansågs mera praktiskt att vid en förhandling där alla berörda var samlade kunna fixera tid för nästa sammanträde, och detta sammanträde borde då, eftersom förberedelse inte var avslutad, ges karaktär av fortsatt förberedelse. — Den gjorda undersökningen gav inte anledning till att JO upptog något ärende i saken.

I promemorian angavs vidare att under förarbetena till en doktorsavhandling från 1964 (Hans Gustaf Olsson: »Förberedelse i tvistemål») hade skett undersökning av praxis vid ett flertal domstolar (jfr avhandlingen s. 3) och att författaren på förfrågan upplyst att även han vid dessa undersökningar fått det allmänna intrycket att det var påfallande vanligt att mål företogs till huvudförhandling i omedelbart samband med fortsatt förberedelse.

Mot bakgrunden av de nämnda uttalandena i lagrådsremiss I och de redovisade upplysningarna om praxis görs i promemorian en undersökning om möjligheterna att göra en försiktig vidgning av ensamdomar-kompetensen i syfte att det skall undvikas att rätten får en mera kvalificerad sammansättning än som betingas av det aktuella målets beskaffenhet.

Utgångspunkten för undersökningen har varit bestämmelserna i 42 kap. 20 § andra stycket RB om huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse. Villkoren för att sådan huvudförhandling skall få hållas är f. n. att parterna samtycker till omedelbar huvudförhandling eller att saken finnes uppenbar. En ytterligare förutsättning är att hinder inte möter enligt 43 kap. 2 § RB (att part som hör vara närvarande personligen inte är tillstädes, att vittne inte är närvarande osv.).

De utmärkande dragen för sådan huvudförhandling i förenklad form som nu får förekomma är att rätten utgörs av ensamdomare och att parterna inte behöver upprepa vad de har anfört under förberedelsen utan kan hänvisa till sina tidigare uttalanden, vartill självfallet kan komma kompletterande sakframställningar och ev. bevisupptagning.

I promemorian ställs frågan om man kan tänka sig att ha huvudförhandling i samma förenklade former även om den inte sker i omedelbart samband med förberedelsen. De redovisade iakttagelserna av praxis får

enligt promemorian anses visa, att det föreligger ett intresse hos både domare och parter att kunna få huvudförhandlingar genomförda i enklast möjliga former. Det synes knappast rationellt att möjligheten att tillgodose det intresset blir beroende av att det återstår någon enstaka detalj att behandla under förberedelseskedet. Även om det inte föreligger någon mer eller mindre formellt betonad anledning att hålla fortsatt förberedelse, kan otvivelaktigt ett måls beskaffenhet vara sådan att målet lämpar sig för handläggning vid huvudförhandling i förenklad form men vid något senare tidpunkt än den då förberedelsen slutförs. Det kan t. ex. förhålla sig så att en part som inte är personligen närvarande vid första inställelsen behöver vara tillstädes vid huvudförhandlingen eller att ett vittne behöver kallas till huvudförhandlingen. En ändring efter nu antydda linjer skulle enligt promemorian i viss mån innebära en legalisering av den praxis som nu förekommer på en del håll. Dess praktiska betydelse i förenklande riktning skulle ligga i *dels* att huvudförhandling i förenklad form blir möjlig även när det inte föreligger någon detalj som föranleder fortsatt förberedelseförfarande, *dels* att de underätter som f. n. inte tillämpar förut berörd praxis får lagligt stöd att övergå till den förenklade handlägningsformen.

I promemorian framhålls att det är tydligt att flera begränsningar måste gälla om man skall ha en ordning som innebär att huvudförhandling i förenklad form skall kunna ske senare än i samband med förberedelsen. I det avseendet bör tre olika synpunkter vara grundläggande. Den första synpunkten som framhålls är att huvudförhandling i förenklad form vid senare tidpunkt inte bör komma i fråga annat än om *båda parternas samtycke* därtill har lämnats. I överensstämmelse med de grundsatser som har tillämpats vid de under senare år genomförda förenklingarna av straffprocessen (jfr t. ex. prop. 1968: 82 s. 54) bör nämligen den enskilde inte vara avskuren från möjlighet att få sitt mål prövat i de mest kvalificerade former som lagstiftningen erbjuder. En begränsning i det avseendet föreligger visserligen enligt gällande rätt i fråga om huvudförhandling som hålls i omedelbart samband med förberedelsen i och med att rätten, oberoende av parts samtycke, kan förordna om sådan huvudförhandling när saken är uppenbar. Är emellertid saken uppenbar, torde det inte föreligga praktiskt behov av möjlighet att förlägga huvudförhandling i förenklad form till senare tillfälle än vid förberedelsen. Skall möjlighet till sådan senare huvudförhandling i förenklad form införas, bör alltså genomgående gälla som villkor att parterna samtycker.

Den andra grundläggande synpunkt som återopas i promemorian är att en huvudförhandling i sådan förenklad form som här diskuteras uppenbarligen kan komma i fråga endast om den sker ganska *kort tid efter förberedelsen*. Skall parterna kunna hänvisa till vad som har förekommit under förberedelsen utan att detta behöver upprepas vid huvudförhandlingen,

måste det krävas ganska kort intervall mellan förberedelsen och huvudförhandlingen. Man synes här kunna anknyta till vad som f. n. gäller beträffande reglerna om fortsatt huvudförhandling. Enligt 43 kap. 11 § andra stycket och 46 kap. 11 § andra stycket RB får, när uppskov förekommer i förhandlingen, fortsatt huvudförhandling äga rum om den sammanlagda tid varunder uppskovet förekommit ej överstiger femton dagar. I sistnämnda fall förutsätts sålunda att rätten och parterna under denna tid fortfarande har aktuellt vad som har förekommit under tidigare behandling, och något uppreparande därav behövs alltså inte. Motsvarande betraktelsesätt bör enligt promemorian kunna anläggas i den nu aktuella frågan. En självklar förutsättning för att huvudförhandling i förenklad form skall kunna komma i fråga är att den domare som handlagt förberedelsen också tjänstgör vid huvudförhandlingen.

Den tredje synpunkten som anförs är att en reform inte bör ges en sådan utformning att något avsteg sker från den allmänt gällande principen att *bevisprövning genom ensamdomare* skall kunna förekomma endast i begränsad omfattning. Detta har understrukits i flera sammanhang, bl. a. av första lagutskottet (1LU 1954: 25). Grundsatsen anses ha innebörden att mål skall handläggas av flera domare i alla de fall då sanningsprövningen i målet kan sägas innefatta ett vägande mot varandra av sinsemellan stridiga utsagor (jfr SOU 1961: 6 s. 70). När ensamdomarkompetensen i brottmål vidgades år 1966, betonades i propositionen (prop. 1966: 100 s. 119) att det inte borde ankomma på ensamdomare att pröva mål, vari förekommer omfattande bevisvärdering eller målet oavsett detta är invecklat eller vidlyftigt. I sådana fall borde enligt vad som uttalades i det sammanhanget målet hänskjutas till handläggning i mer kvalificerad sammansättning. I det sammanhanget uttalades också, att det enligt sakens natur är svårt att i lagtext eller på annat sätt ge fixerade anvisningar om vilka omständigheter som skall beaktas när det gäller att avgöra om mer kvalificerad sammansättning skall användas i det ena eller andra fallet. Vidare erinrades om att enligt gällande rätt en domare kan obunden av föreskrifterna stridiga utsagor (jfr SOU 1961: 6 s. 70). När ensamdomarkompetens ändå bör handläggas i mer kvalificerad sammansättning. De nu berörda synpunkterna anses i promemorian ha giltighet även när det gäller den vidgning av ensamdomarkompetensen som här kommer i fråga. I sammanhanget kan också erinras om processlagberedningens förut nämnda uttalande att möjligheten att hålla huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen har avsetts för mindre mål och mål som inte kräver omfattande utredning. Detta uttalande anses alltså höra vara vägledande, även om möjligheten att hålla huvudförhandling i förenklad form vidgas. Det kan förutsättas att domarna är väl medvetna om de nu berörda synpunkterna och redan med gällande ordning iakttar restriktivitet när det gäller bevisupptagning inför ensamdomare. Som ett visst belägg härför återopas i

promemorian att den undersökning som JO gjorde vid 1960-talets mitt beträffande mål som hade handlagts vid huvudförhandling i omedelbart samband med fortsatt förberedelse inte ledde till några anmärkningar beträffande de mål vari bevisupptagning hade skett vid huvudförhandlingarna.

Mot bakgrunden av det anförda läggs i promemorian fram förslag till sådana ändringar i RB att möjlighet öppnas att hålla huvudförhandling i förenklad form även vid något senare tidpunkt än när den muntliga förberedelsen avslutas. I huvudsak går förslaget ut på att 42 kap. 20 § — genom ändringar i andra stycket och tillägg av ett nytt tredje stycke — skall ges följande innebörd. Villkor för att huvudförhandling i förenklad form skall få äga rum är, liksom f. n. gäller beträffande huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse, att hinder inte möter enligt 43 kap. 2 § och att parterna dessutom samtycker. Vidare införs den nyheten att huvudförhandlingen kan äga rum — förutom i omedelbart samband med förberedelse — inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Förutsättning härför är att samme domare sitter i rätten. I överensstämmelse med vad som gäller f. n. föreskrivs också att huvudförhandling, oavsett om parterna samtycker, får ske i omedelbart samband med förberedelsen, om saken finnes uppenbar. I det nya tredje stycket ges en bestämmelse om förfarandet vid huvudförhandling i förenklad form. Enligt bestämmelsen skall vad som har förekommit under det slutliga förberedelsesammanträdet anses ha förekommit också vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna. Detta anses gälla redan f. n., men när det nu föreslås vidgat utrymme för huvudförhandling i förenklad form anses det lämpligt med en uttrycklig bestämmelse i ämnet. Denna är utformad så att den anknyter till föreskriften i 17 kap. 2 § första stycket första punkten RB.

3.4. Remissyttranden

Departementspromemorians förslag till vidgning av ensamdomarkompetensen i tvistemål har med ett enda undantag tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. Den avstyrkande är *Göta hovrätt*.

Av de tillstyrkande remissinstansernas uttalanden kan nämnas följande. *JK* framhåller, att det har visat sig finnas ett praktiskt behov av att kunna hålla huvudförhandling i samband med muntlig förberedelse. Anledningen till att omedelbar huvudförhandling har förekommit i så stor utsträckning torde vara att sådan handläggning är praktisk och arbetsbesparande och att parter och ombud har visat sig ytterst angelägna att få målen handlagda på detta sätt. Enligt *JK*:s mening är det önskvärt att man tillgodoser de praktiska behov av en enklare och snabbare handläggning som har fram-

kommit särskilt beträffande familjerättsmålen, och detta anses ske genom förslaget. *Familjerättskommittén* anser, att alla möjligheter att låta mål och ärenden prövas av ensamdomare bör undersökas. Kommittén har inte något att erinra mot promemorians förslag i den riktningen. Det förordas därutöver att ensamdomarkompetensen om möjligt vidgas ytterligare. *Advokatsamfundet* uttalar, att förslaget är ägnat att motverka en överorganisation och också i övrigt lämpligt. *Föreningen Sveriges rättshjälpsjurister* framhåller, att de erfarenheter rättshjälpsjurister haft av ensamdomares handläggning av mål vid huvudförhandlingar i omedelbar anslutning till förberedelse är övervägande positiva. Denna form för handläggning av mål, som oftast rör tvister om underhållsbidrag i samband med hemskillnad eller äktenskapskillnad, omfattas såvitt föreningen kan förstå med förtroende av den rättsökande allmänheten. En vidgning av ensamdomares kompetens synes vara en logisk följd av utvecklingen på området. Föreningen finner de föreslagna bestämmelserna väl avvägda.

Svea hovrätt erinrar om att hovrätten i tidigare remissyttranden framfört tanken att avgörandet av enklare tvistemål och mål som rör mindre värden borde kunna anförtros åt ensamdomare i något större utsträckning än f. n. De i promemorian föreslagna bestämmelserna anknyts visserligen inte direkt till sådana mål, men om bestämmelserna tillämpas på det sätt som torde vara avsett, blir den praktiska effekten i stort densamma. Hovrätten har inte några invändningar mot förslaget, men betonar angelägenheten av att möjligheten till huvudförhandling inför ensamdomare utan direkt anknytning till muntlig förberedelse tillämpas med stor försiktighet och endast i därför lämpade mål. *Hovrätten för Nedre Norrland* ansluter sig till uttalandena i promemorian att förenklad form bör förekomma bara i mindre mål och mål som inte kräver omfattande utredning. Hovrätten framför tanken att i lagtexten direkt anges att mål av större svårhetsgrad inte får avgöras av ensamdomare.

Föreningen Sveriges häradsövdingar och stadsdomare har ingen erinran mot att ensamdomarkompetensen vidgas på det sätt som föreslås. Det sätts dock i fråga om den föreslagna ordningen får större praktisk betydelse. Det väsentliga skälet för parterna att begära omedelbar huvudförhandling torde nämligen vara att de därmed slipper kostnaderna för ytterligare en inställelse. Detta skäl bortfaller om huvudförhandling utsätts till särskild rättegångsdag. Det är enligt föreningens uppfattning sannolikt att parterna i sådant fall föredrar att målet avgörs av domstolen i ordinär sammansättning.

Göta hovrätt anför i sitt avstyrkande yttrande bl. a. följande synpunkter. Det ifrågasätts om något behov av den föreslagna vidgningen föreligger. Det vill synas som om den nuvarande förenklade huvudförhandlingsformen på det hela taget väl motsvarar det behov av en bekväm och billig huvudförhandlingsform som nu föreligger, och enligt hovrättens mening kan det starkt ifrågasättas, om behovet kommer att öka, när juristkollegium blir

huvudregel för särskild huvudförhandling. Eftersom den föreslagna vidgningen vidare tar sikte på mindre omfattande tvistemål, som utgör det stora flertalet, ifrågasätter hovrätten om inte därmed principen om juristkollegial sammansättning i realiteten uppges. Hovrätten anser därför att det med visst fog kan sägas, att förslaget rimmar mindre väl med de tankegångar rörande underrätternas sammansättning och organisation som har kommit till uttryck i lagrådsremiss I. Vidare framhålls att förslaget typiskt sett innebär att parterna åsamkas i stort sett samma besvär och kostnader som för en vanlig huvudförhandling utan att komma i åtnjutande av de fördelar i form av en starkare domstolssammansättning och ökade bevismöjligheter som en vanlig huvudförhandling medför. Mot bakgrunden av att ett tidsintervall om femton dagar mellan förberedelsen och huvudförhandlingen medges kritiserar hovrätten vidare bestämmelsen om att vad som förekommit vid det slutliga förberedelsesammanträdet skall anses ha förekommit också vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna. Sålunda uttalas farhågor att domare och partsombud inte har ett klart minne av vad som har förekommit vid förberedelsesammanträdet ett par veckor tidigare och att domarens hågkomster kan utgöra ett bräckligt underlag för ett avgörande, även om han har ett protokoll från förberedelsen till stöd för minnet. Vidare befaras att besvärigheter kan vållas om parter i efterhand hävdar att uppgifter som har lämnats vid förberedelsesammanträdet inte har beaktats vid avgörandet och att rättegångsfel därigenom har förekommit.

4. Underrätts sammansättning i domstolsärenden m. m.

4.1. Gällande rätt m. m.

I lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden (ÄL) finns reglerna om underrätts sammansättning i sådana ärenden. I vissa avseenden gäller olika bestämmelser, beroende på om ärende handläggs i häradsrätt eller rådhusrätt.

Enligt 6 § första stycket ÄL gäller som huvudregel att häradsrätt är domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. I andra stycket tas upp vissa ärendegrupper beträffande vilka gäller att vid handläggning, som innebär saklig prövning, nämnd skall delta i häradsrätt och rådhusrätt bestå av juristkollegium. Av tredje stycket slutligen framgår i vilka fall häradsrätt skall ha stor resp. liten nämnd, dvs. när i nämnden skall sitta 7—9 nämndemän eller när det är tillräckligt med tre i nämnden.

På grundval av bestämmelserna i nämnda paragraf om domförhet och behörighet för häradsrätternas del kan de ärenden som skall handläggas av mer än en domare indelas i följande tre grupper.

A. Ordförande och stor nämnd

6 § 2 st. p. 1.

Ärenden om adoption, vårdnaden om barn eller samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, barns släktnamn, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 4 § GB eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § GB eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall.

p. 4.

Ärenden om nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion.

p. 5.

Ärenden om förvaltning av stiftelse eller utseende av huvudmän i sparbank.

p. 8.

Ärenden om tillstånd till försäljning av samfällid egendom enligt lagen om samäganderätt, underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående god mans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällida ägor och rättigheter.

6 § 3 st.

Ärenden om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

B. Ordförande — dock ej tingsnotarie (jfr 18 § 2 st. 1 g domsagostadgan)
— och liten nämnd

6 § 2 st. p. 7.

Ärenden om bestämmande av arvode.

p. 8.

Ärenden om intagande i rättens protokoll av förening enligt lagen om ägofred.

p. 9.

Ärenden om medgivande av undantag enligt 2 kap. 82 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

p. 10.

Ärenden om dödande av förkommen handling.

C. Ordförande — som kan vara tingsnotarie — och liten nämnd

6 § 2 st. p. 2.

Ärende om förmynderskap eller godmanskap enligt FB, dock att ensamdomare får pröva fråga om förordnande eller entledigande av förmyndare eller god man, då ärendet ej är tvistigt, och vidare fråga om inskrivning eller överflyttning av förmynderskap eller godmanskap eller föreläggande, som avses i 14 kap. 10 §, 15 kap. 11 § eller 16 kap. 3, 4 eller 10 § FB.

p. 3.

Ärenden om förvaltning enligt 12, 18, 19 och 22 kap. ärvdabalken, dock ej när fråga är om avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman eller förordnande av boutredningsman i annat fall än då ärendet är tvistigt.

p. 6.

Ärenden om förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än ovan sagts och ärendet är tvistigt.

Beträffande s a m m a n t r ä d e s o r d n i n g e n i ärenden gäller nu enligt 8 § ÄL att saklig prövning av ärende som anges i 6 § andra stycket skall äga rum i häradsrätt vid ting och i rådhusrätt på allmän rättegångsdag. Om ärendet är brådskande, får det dock handläggas på särskilt sammanträde. Handläggning av andra ärenden än de nu nämnda kan, om förhandling behövs, äga rum vid vilken form av sammanträde som helst. Behövs inte förhandling, är handläggningen att betrakta som ett kansli-göromål.

I motiven till 8 § ÄL uttalade processlagberedningen att rätten, när förhandling skall äga rum, beträffande tid och plats för sammanträde inte borde vara bunden av de allmänna sammanträdena. Från denna huvudregel borde enligt beredningen undantag göras för det fall rätten skulle ha sådan sammansättning som nu anges i 6 § andra stycket. I sådant fall ansågs handläggning i regel böra ske på allmän rättegångsdag resp.

allmänt ting. Vidare anfördes att en sådan ordning i undantagsfall kunde vara påkallad från publicitetssynpunkt. Det framhölls dock samtidigt, att när för publicitetsändamål särskild föreskrift var meddelad om att handläggning skulle ske vid ting, den föreskriften skulle bli gällande på grund av 12 § ÄL.

4.2. Departementspromemorian

4.2.1. Ensamdomarkompetensen

I departementspromemorian framhålls, att reglerna om domförheten i ärenden har utformats med tanke på att de så nära som möjligt skall anknyta till domförhetsreglerna i de tämligen närbesläktade tvistemålen. Fullständig anknytning har dock inte kunnat åstadkommas, beroende på att domförhetsreglerna för tvistemålen väsentligen är byggda på skillnaden mellan huvudförhandling och annan handläggning, medan för ärendenas del i fråga om den sakliga prövningen inte gäller något krav på huvudförhandling i formell mening. I stället har man, när det har gällt att fastställa i vilka fall en mer kvalificerad sammansättning skall krävas, valt ut vissa grupper av ärenden i vilka prövningen i stort sett är av samma karaktär som i tvistemål och i vilka nämnds medverkan i häradsrätt har ansetts av betydelse. Även om fullständig anknytning sålunda inte föreligger, bör, såsom har framhållits i lagrådsremiss I, reglerna om sammansättningen i tvistemål naturligen vara normerande för rättens sammansättning vid prövning av domstolsärenden.

Enligt promemorian bör en ändring beträffande domförheten i tvistemål med hänsyn till det anförda medföra en motsvarande ändring för ärendenas del. Enligt det remitterade förslaget skall tingsrätt vid särskild huvudförhandling i tvistemål bestå av tre eller högst fyra lagfarna domare. Följaktligen bör i ÄL tas in bestämmelser som i princip innebär att även i ärenden den juristkollegiala sammansättningen skall användas när för den sakliga prövningen i ärenden krävs mer än en domare. Om juristkollegiet i vissa ärenden bör bytas ut mot nämndsammansättning är en fråga som behandlas särskilt under 4.2.2.

Vad angår ensamdomarkompetensen sätts i lagrådsremiss I i fråga, om det inte är en överorganisation att över huvud taget kräva flera domares — alltså även nämndemäns — medverkan vid prövning av vissa enklare mål, och att det därför är motiverat att överväga en försiktig vidgning av ensamdomarkompetensen. Motsvarande fråga anses vidare böra övervägas beträffande domstolsärenden.

ÄL är beträffande domförheten konstruerad så, att handläggning med ensamdomare utgör grundformen. Genom enumerationsmetod har dessutom i 6 § ÄL för vissa särskilda ärenden uppställts krav på mer kvalificerad

sammansättning. Frågan är sålunda närmast om denna uppräknings i 6 § bör jämkas. Det kan erinras om att en del sådana jämkningar har genomförts åren 1954 och 1958 och att då från vissa remissinstansers sida framfördes önskemål om längre gående ändringar (prop. 1954: 200 och 1954: B 26; jfr även SOU 1958: 9 s. 23). Senast har Svea hovrätt under år 1967 till justitiedepartementet med tillstyrkan överlämnat en framställning, vari häradsöverdomaren i Svartlösa domsaga förordar förenklingar.

Allmänt framhålls i promemorian att, om juristkollegium i princip skall ersätta nämnsammansättning, det blir särskilt angeläget att denna kvalificerade sammansättningsform kommer till användning bara när det verkligen är motiverat med hänsyn till ärendets beskaffenhet. Det är därför önskvärt att försöka få en ordning varigenom sammansättningen smidigare anpassas efter det enskilda ärendets beskaffenhet än vad som är möjligt enligt gällande rätt. En nära till hands liggande möjlighet att uppnå detta är att föreskriva att juristkollegium i berörda ärendegrupper eller vissa av dem skall krävas endast under särskilda förutsättningar. Därigenom kan undvikas att enkla och klara ärenden, såsom nu ofta blir fallet, prövas av flera domare.

Redan nu gäller beträffande några ärendegrupper att kvalificerad sammansättning inte behövs annat än under särskild förutsättning, nämligen att ärendet är *tvistigt* (6 § 2 st. p. 2, 3 och 6). Detta rekvisit torde enligt promemorian med fördel kunna utsträckas att gälla även vissa andra ärendegrupper. Emellertid kan förekomma att ett ärende inte är tvistigt mellan parterna — i vissa fall förekommer f. ö. inte tvärsidigt partsförhållande — men ärendet kan ändå vara sådant att det lämpligen bör prövas av flera domare. Detta gäller i första hand om ärendet är av *vidlyftig eller svår beskaffenhet*. Redan f. n. har man att efter sådan norm pröva vissa frågor om domstols sammansättning (jfr prop. 1966: 100 s. 119 och domsagostadgan 18 § andra stycket). Ytterligare bör framhållas, att ett ärende, utan att vara vidlyftigt eller svårt, dock kan vara av speciellt *ömtålig beskaffenhet* (jfr prop. 1954: 200 s. 76 och 1LU 1954: 25 s. 42). Detta kan exempelvis vara förhållandet om en barnavårdsnämnd har avstyrkt eller uttalat tvekan beträffande ett adoptionsärende eller ett vårdnadsärende.

I enlighet med det anförda föreslås i promemorian att för vissa av de ärenden, vilka nu kräver flera domares medverkan, införs en föreskrift av innebörd att kvalificerad sammansättning skall användas endast om ärendet är tvistigt eller av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet. Det anses lämpligt att därvid i viss mån anknyta till den gradering av ärendens typiska svårhetsgrad som kan utläsas ur nu gällande reglering. En föreskrift av angiven art bör sålunda i första hand avse de ärendegrupper som har redovisats under punkterna B och C, dvs. sådana där man hittills har ansett det tillräckligt med tremansnämnd i häradsrätt. Den föreslagna möjligheten att under de angivna förutsättningarna använda ensamdomare bör

dock kunna införas även beträffande vissa av de ärenden som har upptagits under gruppen A. Särskilt gäller detta ärendena om adoption, om vårdnaden om barn och om barns släktnamn. Prövningen i dessa ärenden är delvis av rent formell natur, jämförbar med vad som förekommer i många ensamdomarärenden. Dessutom skall dock ske en prövning av materiell art. I regel är den begränsad till om den ifrågasatta åtgärden är förenlig med barnets bästa eller till gagn för barnet. Motsvarande prövning förekommer i ett synnerligen stort antal mål, som handläggs av ensamdomare (vid gemensamma ansökningar i skillnadsmål och vid huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse i sådana mål). Denna ordning har i fråga om målen fungerat fullt tillfredsställande. Det torde inte behöva möta betänkligheter att även i ärenden ge ensamdomare väsentligen motsvarande behörighet. Genom de begränsningar som föreslås — att ärendet skall handläggas i en sammansättning med flera domare om det är tvistigt eller av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet — torde tillfredsställande garantier finnas för att endast mera okomplicerade ärenden kommer att handläggas av ensamdomare.

I enlighet med vad som sålunda har anförts föreslås i promemorian att i 6 § första stycket föreskrivs — i saklig överensstämmelse med vad som nu gäller — att tingsrätt vid handläggning av ärende är domför med en lagfaren domare, om ej annat följer av föreskrifterna senare i samma paragraf. Vidare föreslås att det nuvarande andra stycket i samma paragraf delas upp på två stycken. I det ena (det nya andra stycket) tas upp de fall där juristkollegium skall vara obligatoriskt, dvs. nuvarande punkterna 1 (med nyssnämnda undantag), 4, 5 och 8 samt vidare de ärenden som enligt nuvarande tredje stycket kräver stor nämnd. Ur punkt 8 bör uteslutas ärenden angående föreskrifter som jämlikt 24 § lagen om rätt till fiske meddelas angående nyttjande av samfällt fiske, eftersom sådana föreskrifter inte längre meddelas av domstol.

I ett nytt tredje stycke tas upp föreskriften om att juristkollegial sammansättning skall användas även i annat ärende, om de förut berörda förutsättningarna föreligger och ärendet angår i detta stycke uppräknade frågor. Uppräkningen motsvarar återstoden av vad som f. n. faller under nuvarande andra stycket i paragrafen.

I en framtida underrättsstadga synes bestämmelserna om tingsnotaries behörighet böra innebära, att tingsnotarie skall vara behörig att ensam handlägga ärende, om det får prövas av en lagfaren domare och inte angår fråga som anges i 6 § tredje stycket 1, 5, 6, 7 eller 8. Därmed uppnås överensstämmelse med vad som nu gäller. Ytterligare torde erfordras särskilda bestämmelser angående bedömningen, huruvida ärende som avses i det föreslagna tredje stycket är sådant att det kräver juristkollegial sammansättning. Denna bedömning torde inte böra ankomma på tingsnotarie.

4.2.2. Nämndmedverkan i vissa ärenden

Vad beträffar frågan om möjlighet till nämndsammansättning hänvisas i promemorian till det resonemang som i lagrådsremiss I har anförts till stöd för medverkan av nämnd i familjerättsliga tvistemål. Resonemanget får enligt promemorian anses till alla delar tillämpligt även på domstolsärenden som rör familjerättsliga frågor. Också i sådana ärenden bör sålunda den juristkollegiala sammansättningen vara grundform men kunna ersättas med nämndsammansättning. Det tilläggs, att det från organisatorisk synpunkt torde vara särskilt värdefullt för de minsta tingsrätterna, om det blir möjligt att använda nämnd i stället för juristkollegium i viss utsträckning. Därmed kan undvikas att dessa tingsrätter nödgas att för handläggningen av något enstaka ärende begära tillfällig domarhjälp från annat håll.

Med hänsyn till det anförda bör enligt promemorian — på samma sätt som har föreslagits för de familjerättsliga målen — även för de familjerättsliga ärendenas del införas en subsidiär möjlighet att ha nämndsammansättning i stället för juristkollegium. Bestämmelserna härom anses lämpligen kunna anknytas till de föreskrifter som föreslås gälla för de familjerättsliga tvistemålen del. Sålunda bör regleringen i fråga om de familjerättsliga ärendena tas in i de bestämmelser i GB och FB som i det föregående har förordats för de familjerättsliga målen del. På skäl som anfördes i det sammanhanget bör möjlighet till nämndmedverkan begränsas till ärende vari saken skall prövas uteslutande enligt GB och/eller FB.

I ett avseende finns det dock enligt promemorian anledning att för ärendenas del avvika från vad som har föreslagits beträffande tvistemålen. I fråga om de sistnämnda har föreslagits att rätten skall äga förordna om nämndsammansättning endast om parterna samtycker därtill. I de familjerättsliga ärendena torde det emellertid vara opraktiskt, om det uppställs krav på formligt samtycke från partens eller parternas sida. Det är att märka att i ärenden i regel inte förekommer någon muntlig förberedande förhandling, vid vilken partens eller parternas inställning i sammansättningsfrågan kan utrönas. I en del ärenden hålls f. ö. över huvud taget inte någon muntlig förhandling. Med hänsyn till det nu anförda synes det lämpligast att rätten får befogenhet att besluta om nämndsammansättning i familjerättsliga ärenden utan annat villkor än att parten eller parterna skall ha beretts tillfälle att yttra sig i frågan och underlåtit att göra invändning mot ifrågasatt nämndsammansättning.

Bestämmelser beträffande sammansättningen i familjerättsliga ärenden bör enligt promemorian tas in i 15 kap. GB och 20 kap. FB och kopplas samman med de bestämmelser som har föreslagits i fråga om familjerättsliga tvistemål. Förslagets innebörd är i enlighet med det anförda att i ärende, vari saken skall prövas uteslutande enligt GB och/eller FB, rätten får

förordna att handläggning, som enligt vad som eljest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, i stället skall ombesörjas av lagfaren domare med nämnd. Sådant förordnande skall få meddelas endast om parten eller parterna har beretts tillfälle att yttra sig och har underlåtit att göra invändning. I ÄL bör enligt förslaget tas in en erinran om att nämndsammansättning kan komma i fråga i stället för juristkollegium.

4.2.3. Sammanträdesordningen i ärenden

I promemorian erinras om att enligt 8 § ÄL saklig prövning av sådant ärende som anges i 6 § andra stycket ÄL skall äga rum vid allmänt ting resp. allmän rättegångsdag och att sådant ärende får handläggas på särskilt sammanträde endast om det är brådskande. Enligt promemorian torde något egentligt behov av att ha en regel som i princip knyter ärendens handläggning till de i förväg tidsbestämda tingen inte föreligga. I den mån i föreskrifter i andra författningar anges att ärende skall handläggas på ting, skall ju som framgår av processlagberedningens uttalanden (återgivna i det föregående under 4.1.) sådana föreskrifter iakttas enligt 12 § ÄL. För sådana ärendens skull behövs alltså ingen ytterligare regel i ÄL.

Med en ordning som innebär att ärendena i allmänhet handläggs av en eller flera lagfarna domare är det enligt promemorian önskvärt att handläggning skall kunna företas på sådan tid och plats som passar från rent praktiska synpunkter. Åtskilliga av de ärenden som enligt 6 § i dess föreslagna lydelse skall handläggas av juristkollegium kräver inte förhandling. Uppenbarligen är det mest praktiskt om dessa kan handläggas på kansliet när det passar ledamöterna. Skall däremot förhandling äga rum, torde det oftast vara naturligt att handlägga ärendet vid ting.

Det vill synas som den mest praktiska ordningen uppnås om ärendena följer samma regler som dem som gäller för rättegångsmålen. Om 8 § upphävs uppnås detta. Skall förhandling hållas, medför i så fall hänvisningen i 5 § andra stycket ÄL att 1 kap. 6 § och 7 § första stycket RB i dess lydelse enligt det till lagrådet remitterade förslaget blir gällande. Bestämmelserna i dessa paragrafer i förslaget motsvarar i huvudsak de bestämmelser angående häradsrätts allmänna ting och särskilda sammanträden som f. n. finns i 1 kap. 7—9 §§ RB. De innebär i korthet att förhandlingen skall hållas vid allmänt ting eller, när det är erforderligt, vid särskilt sammanträde. Beträffande ärende, som prövas utan förhandling, medför hänvisningen i 11 § ÄL att ärendet — oavsett om det handläggs av en eller flera domare — enligt 1 kap. 7 § andra stycket kan företas till prövning på tid och ställe som rätten finner lämpligt.

På grund av det anförda föreslås i promemorian att 8 § ÄL upphävs.

4.3. Remissyttranden

I sak har förslaget om vidgad ensamdomarkompetens i ärende godtagits eller lämnats utan erinran av remissinstanserna (frånsett ett par önskemål om smärre jämkningar som behandlas i specialmotiveringen i det följande). *Familjerättskommittén* ifrågasätter t. o. m. om inte ensamdomarkompetensen bör vidgas ännu mer.

I fråga om den lagtekniska lösningen i departementspromemorian görs emellertid invändningar från flera håll. *JK* uttalar sålunda att det skulle vara i hög grad önskvärt, om 6 § kunde omredigeras och förenklas. Genom den föreslagna utformningen har paragrafen, särskilt dess tredje stycke, blivit mera svåröverskådlig än tidigare. Beträffande rekvisiten »av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet» framhåller *JK* att sådana rekvisit i andra sammanhang har ansetts alltför obestämda och att de lämnar utrymme för så subjektiva värderingar att de bör undvikas, särskilt när det gäller att bestämma rättens domförhet. *JK* erinrar om ett departementschefsuttalande i prop. 1954:200 s. 77. Av detta framgår bl. a. att behörighetsreglerna i 6 § inte utgör hinder för att ärenden, i vilka ensamdomare är behörig, handläggs av fullsutten rätt. Enligt *JK:s* mening torde man utan att äventyra den enskildes rättssäkerhet kunna i större utsträckning överlämna åt den lagfarne domaren att bestämma om ett ärende av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet bör avgöras i den kvalificerade domstolssammansättningen. *JK* ifrågasätter därför om inte i 6 § tredje stycket kan föreskrivas endast att den i andra stycket föreskrivna starkare sammansättningen skall användas också i annat ärende, om det är tvistigt, dock inte i fråga om de ärenden som undantas i det föreslagna tredje stycket punkt 2. Uppräkningen i tredje stycket punkterna 1—8 skulle därigenom kunna utgå. I vart fall bör enligt *JK:s* mening rekvisiten »av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet» utgå, eftersom en domförhetsregel av obligatorisk art inte bör innehålla så obestämda rekvisit.

Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare gör liknande uttalanden och förordar samma lösning som *JK*. Föreningen påpekar dessutom att den i promemorian föreslagna lagtexten troligen skulle komma att tolkas så att den mera kvalificerade sammansättningen skulle användas så snart den för beslutet i första hand ansvarige domaren av en eller annan anledning kände tveksamhet inför avgörandet. Enbart den omständigheten att ett ärende är av vidlyftig beskaffenhet — t. ex. därför att ett stort antal formalia måste granskas — bör enligt föreningens mening inte föranleda att ärendet skall prövas av flera domare.

Göta hovrätt och *Jurist- och samhällsvetareförbundet* har också i huvudsak samma synpunkter som *JK* beträffande utformningen av 6 § tredje stycket. Enligt hovrättens mening bör rekvisiten »av svår, ömtålig eller

vidlyftig beskaffenhet» utgå. Hovrätten framhåller att rekvisitet »tvistigt» torde täcka flertalet fall som avses och att eventuell ytterligare vägledning för domstolarna kan ges genom motivuttalanden.

I frågan om en subsidiär möjlighet till nämndmedverkan i familjerättsliga ärenden hänvisar remissinstanserna till vad de har anfört om sådan medverkan i familjerättsliga mål. Som förut har redovisats (under 2.5.) avstyrker det övervägande flertalet av remissinstanserna förslaget i den delen.

Några av remissinstanserna anlägger emellertid ytterligare synpunkter när det gäller nämndmedverkan i ärenden. *Hovrätten för Nedre Norrland* påpekar bl. a. att de familjerättsliga ärenden som är tvistiga eller av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet torde utgöra bara en ringa del av ärendena vid underrätt. Enligt hovrättens mening kan några bärande skäl att göra en särreglering för denna begränsade grupp knappast anses föreliggande. Skilda domförhållningsregler för enahanda mål eller ärendetyper medför praktiska olägenheter som blir särskilt påtagliga när det gäller ärenden. Det föreslagna systemet kan sålunda befaras verka fördröjande på handläggningen genom att det blir nödvändigt att bereda part tillfälle att yttra sig i domförhållningsfrågan. Skall nämnd medverka, måste vidare den slutliga prövningen anstå till sammanträdesdag då nämnd kallas att tjänstgöra. Skulle trots det anförda nämnd anses böra delta i vissa ärenden, synes ett ärende inte böra få hänskjutas till förhandling inför nämnd utan att parterna uttryckligen lämnat sitt samtycke.

Domstolskommittén anser inte uteslutet, att de i promemorian åberopade arbetsorganisatoriska skälen har större räckvidd i fråga om familjerättsliga ärenden än beträffande sådana mål. Kommittén framhåller emellertid att ärendena nästan undantagslöst avgörs utan förhandling. Detta möjliggör enligt kommittén enkla och smidiga arbetsformer även för de domstolar som till äventyrs inte har tillgång till tre juristdomare. Arbetsorganisatoriskt torde reformen därför bli utan större praktisk betydelse.

Enligt *Föreningen Sveriges häradsövdingar och stadsdomare* förefaller gränsdragningen för den alternativa domförhållningsregeln godtycklig. Till handläggning med nämnd skulle nämligen kunna hänskjutas t. ex. ärende som rör vårdnaden om barn men inte ärende om barns namn, ärende om utseende av skiftesman vid bodelning men inte ärende om utseende av skiftesman i dödsbo, förordnande av förmyndare men inte förordnande av boutredningsman. Föreningen finner dock att det från organisatorisk synpunkt skulle vara värdefullt för de minsta tingsrätterna att i domstolsärende kunna använda nämnd i stället för juristkollegium. Detta gäller inte bara familjerättsliga ärenden utan ärenden av alla slag. Möjligheten bör vara oberoende av parternas inställning till domstolens sammansättning. Föreningen föreslår därför en regel som ger möjlighet till nämndsammansätt-

ning. Regeln bör gälla bara för tingsrätter med mindre än tre domare och ha karaktären av en övergångsbestämmelse.

Förslaget beträffande s a m m a n t r ä d e s o r d n i n g e n i ärenden — vilket förslag går ut på att 8 § ÄL upphävs — tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser.

5. Underrätts sammansättning i vissa brottmål m. m.

I andra lagar än RB finns vissa domförhetsbestämmelser som bygger på den nuvarande ordningen i brottmål med en stor och en liten nämnd. Det förslag till ändring i denna ordning som har lagts fram i lagrådsremiss I gör det nödvändigt att föreslå vissa ändringar också i dessa lagar.

5.1. Brottsbalken

I 38 kap. 6 § första stycket brottsbalken (BrB) föreskrivs f. n. beträffande rättens sammansättning vid avgörande av frågor som anges i stycket, att »vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål» skall gälla. Enligt *andra stycket* får frågor som anges där inte avgöras »vid häradsrätt utan nämnd eller i rådhusrätt av allenast en lagfaren domare». Båda domförhetsreglerna innebär ett krav på att nämnd alltid skall delta vid prövningen. I fråga som anges i första stycket skall nämnden alltid ha stor sammansättning, medan i fall som avses i andra stycket även liten nämnd kan komma i fråga. Utformningen av den nuvarande regleringen hänger alltså samman med att två olika nämndformer f. n. används i brottmål. I tredje stycket föreskrivs f. n. att häradsrätt är domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare vid avgörande av vissa frågor som anges i detta stycke.

Eftersom de föreslagna ändringarna i RB innebär att endast en nämndtyp skall finnas, kan enligt d e p a r t e m e n t s p r o m e m o r i a n för de fall som avses i första och andra styckena uppställas en gemensam domförhetsregel, som behöver innehålla bara att nämnd skall delta vid avgörandet av frågorna. De fall som nu behandlas i andra stycket kan lämpligen föras samman med de fall som har tagits upp i första stycket andra punkten. Bestämmelsen i tredje stycket bör i fortsättningen utsäga att rätten är domför med en lagfaren domare i ifrågavarande fall. I enlighet med det anförda föreslås i promemorian ändrad lydelse av 38 kap. 6 §.

Vid r e m i s s b e h a n d l i n g e n har förslaget lämnats utan erinran.

5.2. Lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff

21 § första stycket innehåller f. n. att underrätt i mål enligt lagen är domför med tre i nämnden samt att, om i annat mål anstånd med verkställighet av förvandlingsstraff finnes böra förklaras förverkat, målet ej får i underrätt prövas och avgöras utan nämnd.

I departementspromemorian föreslås att i bestämmelsen skall anges att nämnd skall delta vid rättens avgörande av mål enligt lagen och vidare att detta skall gälla även när i annat mål anstånd med verkställighet av förvandlingsstraff finnes böra förklaras förverkat.

Vid remissbehandlingen har förslaget lämnats utan erinran. Jurist- och samhällsvetareförbundet framhåller dock att den dömde ofta gör avbetalning sedan rätten beslutat om förvandling av böter. Enligt 22 § skall straffet då nedsättas. Det synes förbundet som om rätten i sådana fall borde vara domför med endast en domare.

5.3. Lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

Anspraak på ersättning enligt förevarande lag kan väckas antingen i det mål, vari ansvarsfrågan handläggs, eller genom särskild ansökan. För det senare fallet meddelas särskilda domförhetsregler i lagen. Enligt 6 § skall rätten ha samma sammansättning som har gällt för målet om ansvarsfrågan. Har ansvarsfrågan inte prövats av domstol — exempelvis därför att åtal mot den häktade eller anhållne inte har väckts — gäller om rättens sammansättning »vad i allmänhet är föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål».

I departementspromemorian föreslås, i linje med vad som skett beträffande 38 kap. 6 § BrB, att i 6 § skall anges, att nämnd skall delta vid avgörande av mål om ersättning i de fall som åsyftas i bestämmelsen.

Vid remissbehandlingen har förslaget lämnats utan erinran.

5.4. Militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)

Enligt 6 § militära rättegångslagen (MRL) skall RB gälla i tillämpliga delar i militära mål, om inte annat är särskilt föreskrivet.

I 8 kap. MRL finns bestämmelser om klagan över beslut i disciplinmål. I sådana mål fungerar allmän underrätt som andra instans. Talan mot beslut i disciplinmål kan föras antingen av den som har lagförts genom beslutet eller av vederbörande åklagare. I 51 § andra stycket har meddelats bestämmelser om rättens sammansättning i förstnämnda fall. I lagrummet föreskrivs f. n. att rätten vid avgörandet skall bestå av en lagfaren domare och nämnd samt att rätten är domför med tre i nämnden.

Vill åklagare föra talan mot beslut i disciplinmål skall detta ske genom

ansökan om stämning på den straffskyldige. I mål av detta slag skall enligt 52 § tredje stycket vad i 1 kap. 4 och 11 § RB föreskrivs därom, att under rätt vid huvudförhandling i vissa brottmål är domför med en lagfaren domare, inte äga tillämpning (jfr 38 kap. 6 § andra stycket BrB i nuvarande lydelse och vad som har anförts beträffande denna domförhetsregel under 5.1.).

I 10 kap. MRL behandlas s. k. ersättningsmål. Dessa mål är till sin art tvistemål (jfr 60 § tredje stycket). Mot befälhavares beslut i ersättningsmål får talan föras av den ersättningskyldige. Beträffande sådan talan hänvisas i 64 § första stycket till bestämmelserna om disciplinmål i 8 kap. Hänvisningen innebär bl. a. att domförhetsregeln i 51 § andra stycket är tillämplig också i mål om klagan över beslut i ersättningsmål.

I 15 kap. MRL finns bestämmelser om krigsrätt. Sådan domstol består av en lagfaren krigsdomare som ordförande samt nämnd. I nämnden skall sitta tre, därav två civila och en militär. Enligt 96 § tredje stycket är krigsrätt domför med krigsdomare ensam i de fall då rådhusrätt vid handläggning av militärt mål är domför med en lagfaren domare. I 97 § finns en särskild bestämmelse beträffande omröstning i krigsrätt. I bestämmelsen hänvisas f. n. till vad som är föreskrivet för häradsrätt.

I d e p a r t e m e n t s p r o m e m o r i a n föreslås beträffande bestämmelserna i 51 § andra stycket och 52 § tredje stycket att de skall ersättas med regler som anger att nämnd skall delta vid avgörandet. I fråga om 64 § första stycket uttalas i promemorian att de domförhetsregler som nu har föreslagits beträffande tvistemål i allmänhet synes böra föranleda, att rättens sammansättning i sådana fall där enbart ersättningskyldighet är föremål för prövning bedöms från andra utgångspunkter än tidigare. Det synes mest följdriktigt att rättens sammansättning i dessa fall följer mönstret för tvistemålen (jämförelse kan här göras med sådan skadeståndstalan som förs utan samband med ansvarstalan). Med hänsyn till att ersättningskyldighet som får åläggas i ersättningsmål kan avse högst 500 kronor och till att ifrågavarande mål regelmässigt är av mycket enkel beskaffenhet, torde dock juristkollegial sammansättning inte böra vara obligatorisk. I enlighet med det anförda föreslås, att 64 § första stycket MRL kompletteras med föreskrift att, om fråga om ersättningskyldighet handläggs utan samband med ansvarsfråga, rätten är domför med en lagfaren domare. Det anmärks att en regel av detta innehåll enligt processuella grundsatser inte utgör hinder för att handläggningen sker inför juristkollegium, om sakens beskaffenhet påkallar det. Beträffande 96 § tredje stycket föreslås i promemorian att ordet rådhusrätt byts ut mot tingsrätt. I fråga om 97 § erinras om att de förslag som i lagrådsremiss I har lagts fram beträffande nämnden i underrätt i brottmål innebär, att rätten i vissa lägen — när förfall för nämndeman har inträffat — kan bestå av ordförande och tre nämndemän. Den nya omröstningsregel som har upptagits i 29 kap. 3 § första stycket RB innebär för dessa fall, att nämnd-

den skall vara enhällig för att ordföranden skall överröstas. I militära brottmål som handläggs av krigsrätt blir samma omröstningsregel tillämplig på grund av den allmänna hänvisningen i 6 § MRL till RB:s bestämmelser. Beträffande tvistemål som behandlas vid krigsrätt föranleder de föreslagna ändringarna i 16 kap. RB, att i MRL måste tas upp en särskild föreskrift, som gör den berörda omröstningsregeln tillämplig även i dessa mål. I promemorian föreslås i enlighet med det anförda ändrad lydelse av 97 §. Det erinras om att hänvisningen i 6 § innebär att 16 kap. RB i vissa andra avseenden — om omröstningstemata o. dyl. — fortfarande skall äga motsvarande tillämpning.

Vid remissbehandlingen har förslagen till ändringar i MRL lämnats utan erinran med ett undantag. *Göta hovrätt* anser sig sålunda inte kunna tillstyrka, att fråga om ersättningsskyldighet, som handläggs utan samband med ansvarsfråga, prövas av ensamdomare. Mål om ersättningsskyldighet, som här avses, går numera av olika anledningar sällan till prövning av domstol. När så någon gång sker, synes det motiverat att målen prövas av fullsutten rätt, helst som underrätterna i dylika mål kan komma att fungera som andra instans.

5.5. Lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

Anstånd med verkställande av dom om intagning i arbetsanstalt kan på talan av åklagare förklaras förverkat av domstol (12 § första stycket). Uppkommer fråga om förverkande av anstånd, äger övervakningsnämnden eller domstolen förordna att den dömde skall omhändertas t. v. (12 § andra stycket).

I 13 § andra stycket har meddelats domförhetsregler för de fall som nu avses. Angående rättens sammansättning, när den har att avgöra fråga om förverkande av villkorligt anstånd, skall gälla »vad som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål». Vid avgörande av fråga som avses i 12 § andra stycket är häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

I departementspromemorian föreslås att i 13 § andra stycket i stället skall föreskrivas, att nämnd skall delta vid avgörande av fråga om förverkande av villkorligt anstånd samt att rätten vid avgörande av fråga som avses i 12 § andra stycket är domför med en lagfaren domare.

Förslaget har vid remissbehandlingen lämnats utan erinran.

6. Kostnad för syn

6.1. Gällande rätt

Enligt 39 kap. 1 § RB kan rätten hålla syn för att skärskåda fastighet eller föremål, som inte lämpligen kan flyttas till rätten, eller plats, där viss händelse har inträffat. Särskilda bestämmelser har meddelats om vem som skall bestrida dessa kostnader, när de uppkommer, och om vem som, när målet avgörs, slutligen skall åläggas att stå för kostnaderna. Med synekostnader avses i detta sammanhang utgifter som är omedelbart föranledda av rättens sammanträde för syn, såsom utgifter för resor och traktamenten till rättens ledamöter, nämndemän och protokollförare och för transporter under själva synen.

När det gäller att före målets avgörande tills vidare bestrida kostnader som föranleds av syn gäller följande. Enligt 39 kap. 4 § RB skall i dispositiva tvistemål och mål om ansvar för brott, som inte hör under allmänt åtal, kostnaden för syn utges av parterna solidariskt eller, om bara ena parten har påkallat synen, av den parten ensam. I annat fall, dvs. i mål om allmänt åtal och i indispositiva tvistemål, skall kostnaden utgå av allmänna medel.

I frågan vem som slutligen skall stå för synekostnaderna gäller följande. Enligt 18 kap. 13 § RB skall i tvistemål sådan kostnad för syn — och annan bevisning — som enligt rättens beslut har utgått av allmänna medel återbetalas till statsverket enligt samma grunder som i 18 kap. föreskrivs beträffande rättegångskostnad i allmänhet. Detta innebär att den tappande parten i regel förpliktas att svara för kostnaden. Har bara ena parten i tvistemål haft kostnad för syn, kan han av motparten få ersättning härför under samma förutsättningar som gäller beträffande hans rättegångskostnader i övrigt.

För brottmål i allmänhet gäller i fråga om skyldigheten att återbetala synekostnad som har utgått av allmänna medel bestämmelserna i 31 kap. 1 §. Huvudregeln är enligt det lagrummet att den tilltalade skall förpliktas att återbetala kostnaden, om han döms för brottet. Enligt 31 kap. 11 § första stycket gäller i brottmål vari endast målsägande för talan samma bestämmelser som beträffande tvistemål.

För vattenmål och jorddelningsmål gäller särskilda bestämmelser om synekostnad. I 11 kap. 97 § 2 mom. vattenlagen (VL) föreskrivs sålunda att ersättning åt domstolens ledamöter och åt annan i domstolen tjänstgörande person för inställelse vid muntlig förberedelse, vid vattendomstolens sammanträde eller vid undersökning på stället enligt 45 § 2 mom. skall utgå av allmänna medel. Enligt bestämmelsen gäller vidare att denna kostnad skall stanna på statsverket. En liknande bestämmelse finns i 21 kap.

12 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet (JDL). I denna paragraf anges att ägodelningsdomaren är berättigad till ersättning av allmänna medel enligt gällande resereglemente för resa till och från det ställe där sammanträde med ägodelningsrätten eller inför ägodelningsdomaren äger rum och för uppehållet där. Vidare anges att ägodelningsnämndemännen har rätt att av allmänna medel få ersättning för tjänstgöring vid ägodelningsrättens sammanträde enligt vad som särskilt är föreskrivet. Sådan ersättning skall enligt bestämmelsen stanna på statsverket.

6.2. Vissa reformfrågor

1954 års fastighetsbildningskommitté föreslog i betänkandet »Fastighetsbildning» (SOU 1963:68) att nu gällande jorddelningslag och fastighetsbildningslag skall ersättas med en för hela landet enhetlig lag om fastighetsbildning. Kommittéförslaget innehåller bl. a. en fullständig reglering av frågan om vilka domstolar som skall pröva fastighetsbildningsmål och hur rättegången i sådana mål skall gestaltas. Efter remissbehandling utarbetades inom justitiedepartementet dels ett förslag till fastighetsbildningslag och dels ett förslag till lag om fastighetsdomstol. De båda förslagen remitterades den 19 april 1968 till lagrådet och granskas f. n. av lagrådet.

Enligt det remitterade förslaget till lag om fastighetsdomstol skall i varje län en allmän underrätt vara fastighetsdomstol. I lagen ges grundläggande bestämmelser om denna domstol och förfarandet i de mål som den skall pröva. Avsikten är att fastighetsdomstolen skall handlägga vissa mål som har anknytning till fastighetsförhållanden. Hittills har lagts fram förslag att mål enligt fastighetsbildningslagen och enligt lagen om skydd mot miljöfarlig verksamhet skall ankomma på fastighetsdomstol.

I 2 § i förslaget till lag om fastighetsdomstol finns en bestämmelse som ersätter 21 kap. 1 § andra stycket JDL och som innebär att vad som är föreskrivet om allmän domstol i tillämpliga delar skall gälla om fastighetsdomstol och rättegången vid sådan domstol, i den mån ej annat följer av lagen om fastighetsdomstol eller annan författning. I kommittéförslaget fanns också en bestämmelse, som var avsedd att ersätta den särskilda kostnadsbestämmelsen i 21 kap. 12 § JDL. Enligt den föreslagna bestämmelsen skulle rese- och traktamentsersättning till domstolens ledamöter och annan vid domstolen tjänstgörande befattningshavare med anledning av resa för syn på stället alltid utgå av allmänna medel och stanna på statsverket. Under remissbehandlingen riktades inga invändningar mot detta förslag.

Vid beredningen inom departementet befanns emellertid att en reglering av den innebörd kommittén hade föreslagit i fråga om synekostnad borde övervägas beträffande mål i allmänhet. Någon särskild bestämmelse i detta hänseende togs därför inte in i förslaget till lag om fastighetsdomstol.

7. Departementschefen

7.1. Inledande synpunkter

I det inledande avsnittet har jag redogjort för de olika etapper i vilka arbetet på en reform av underrättsorganisationen bedrivs inom justitiedepartementet. Jag nämnde där att den första etappen utgjordes av den remiss till lagrådet som beslöts den 19 april 1968 och som här kallas lagrådsremiss I. Av denna framgick att vissa ytterligare förslag med nära anknytning till de redan framlagda skulle utarbetas och ingå i den departementspromemoria som numera föreligger och är remissbehandlad.

De promemoriaförslag som ligger till grund för mina i det följande framförda förslag har i korthet följande samband med i lagrådsremiss I förordade ändringar och där gjorda uttalanden. I remissen har föreslagits att de nya tingsrätterna i tvistemål, som handläggs vid särskild huvudförhandling, skall ha s. k. juristkollegial sammansättning med tre eller högst fyra lagfarna domare liksom nu förekommer i rådhusrätt. I fråga om familjerättsmålen förutsattes dock, att frågan om nämndmedverkan skulle övervägas ytterligare. Förslag i det avseendet föreligger nu genom departementspromemorian.

I lagrådsremiss I ifrågasattes vidare om det inte innebär en överorganisation att över huvud taget kräva flera domares, alltså även nämndemäns, medverkan i vissa enklare mål. I linje härmed har i promemorian tagits upp förslag till en viss vidgning av ensamdomarkompetensen.

Beträffande domstolsärenden förutsattes i lagrådsremiss I att det skulle ske översyn av sammansättningsreglerna så att dessa anknyter till motsvarande regler för tvistemålen. Promemoriaförslaget i den delen innebär att ensamdomarkompetensen i ärenden vidgas något och att sammansättning i övrigt skall utgöras av juristkollegium, dock med möjlighet att i familjerättsliga ärenden ha nämndsammansättning i stället.

I fråga om underrätts sammansättning i brottmål i allmänhet innebär förslaget i lagrådsremiss I att en enhetlig nämndsammansättning införs i stället för två olika nämnder som nu finns och att nämnden i normalfallet skall bestå av fyra och i särskilt tidskrävande mål av högst fem nämndemän. Vidare föreslås bl. a. sådana ändringar i omröstningsreglerna att nämndens inflytande väsentligt ökas. I överensstämmelse med vad som förutsattes i remissen har i promemorian gjorts erforderlig översyn bl. a. av bestämmelser som bygger på att det enligt nuvarande ordning finns en stor och en liten nämnd i brottmål.

Förslagen i lagrådsremiss I avses träda i kraft den 1 januari 1971. Med anledning av att det kan visa sig önskvärt att låta de nya bestämmelserna

i viss utsträckning träda i kraft tidigare har emellertid också föreslagits, att Kungl. Maj:t ges befogenhet att förordna att lagändringarna helt eller delvis skall träda i kraft vid en tidigare tidpunkt. Liknande bestämmelser bör enligt promemorian gälla för de lagändringar som föreslås där.

Som nämnts avser jag nu att lägga fram förslag som bygger på de nu angivna promemorieförslagen. Jag avser dessutom att ta upp frågan om betalningsansvaret för domstols synekostnad. Den frågan står i visst samband med den i lagrådsremiss I föreslagna lagen om fastighetsdomstol. Vidare ger de nyligen beslutade ändringarna beträffande valbarhet till riksdagsmannaupdrag och kommunala förtroendeuppdrag anledning att, när nu domstolsorganisatoriska frågor behandlas, ta upp frågan om villkoren för valbarhet till nämndeman. Den frågan behandlar jag i specialmotiveringen till förslaget om ändring i 4 kap. 6 § RB.

7.2. Medverkan av nämnd i vissa tvistemål

I den mån det gäller att för tvistemålen i allmänhet välja mellan juristkollegial sammansättning och sammansättningen lagfaren domare jämte nämnd, fann jag i lagrådsremiss I på skäl som närmare redovisas där, att den juristkollegiala sammansättningen måste ges företräde. Mot den bakgrunden föreslogs, att i RB — som bör innehålla de generella reglerna om underrätts sammansättning — skall införas föreskrift att underrätt vid särskild huvudförhandling i tvistemål skall ha juristkollegial sammansättning.

Jag konstaterade emellertid vidare att när en sammansättning, vari lekmän ingår, är önskvärd för mål som gäller vissa särskilda rättsområden detta kan åstadkommas genom annan lagstiftning än RB. Jag påpekade att sådan sammansättning skall förekomma i åtskilliga typer av tvistemål och nämnde därvid fastighetsbildningsmål, immissionsmål, expropriationsmål och vattenmål. Det tillades att vissa andra eller eventuellt alla tvister med anknytning till fast egendom enligt kommande överväganden kan komma att föras till fastighetsdomstolarna, i vilka som nämnts lekmän skall ingå. Ytterligare nämndes lekmannainslagen i tryckfrihetsmål, patentmål och sjöförklaringar. En synpunkt som jag anförde i detta sammanhang och ytterligare utvecklade när det gällde brottmålen var att lekmannainflytande i berörda slag av mål är av särskilt värde därför att i dessa mål allmänna intressen mestadels bryter sig mot enskilda. Jag nämnde (i brottmålsavsnittet) att lekmannamedverkan är ägnad att bidra till allmänhetens förtroende för rättsskipningen främst i sådana fall då ett allmänt intresse står mot ett enskilt. Jag har velat erinra om denna synpunkt, eftersom jag i det följande har anledning att återkomma till den.

Som framgår av lagrådsremiss I ansåg jag det angeläget med ytterligare överväganden i fråga om det är möjligt att avgränsa också andra kategorier

tvistemål, som kan anses särskilt lämpade för handläggning med nämnd och i vilka juristkollegium inte skulle medföra nämnvärt större säkerhet i rättsskipningen eller andra fördelar. Visserligen hade domstolskommittén besvarat den frågan nekande, och kommitténs uppfattning hade inte mött några invändningar från remissinstanserna eller föranlett dem att föreslå någon avgränsning av viss tvistemålsgrupp för handläggning med nämnd. För min del fann jag dock att en undersökning av möjligheterna att finna en sådan avgränsning borde ske och inriktas på familjerättsmålen, dvs. mål enligt GB och FB. Inom just den gruppen finns nämligen åtskilliga mål av den art som man i 1960-talets omfattande diskussion i betänkanden och yttranden framför allt synes ha åsyftat, när det talats om mål lämpade för handläggning med nämnd.

I departementspromemorian behandlades denna fråga, och övervägandena utmynnade i förslag att i mål eller ärenden, vari saken skall prövas uteslutande enligt GB och/eller FB, rätten får förordna att handläggning, som enligt vad som annars är föreskrivet (dvs. i RB resp. ÄL) skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, i stället skall ombesörjas av en lagfaren domare med nämnd. Förutsättningen för att sådant förordnande skall få meddelas i mål är enligt förslaget att parterna samtycker därtill. Genom villkoret att rättens förordnande om nämndsammansättning skall föreligga, kan säkerställas att nämndsammansättning inte kommer till användning i mål som lämpar sig mindre väl för denna, t. ex. därför att invecklade rättsfrågor förekommer. Villkoret om parternas samtycke hänger samman med att i flera sammanhang — bl. a. i det av riksdagen godtagna utlåtandet 1LU 1951: 17 — har getts uttryck för den uppfattningen, att parterna i familjerättsliga mål ofta hellre ser att målet handläggs av juristkollegium än av domstol med nämndsammansättning. Med hänsyn härtill utgår promemorian — liksom jag i lagrådsremiss I — från att en reglering om nämnds medverkan i familjerättsmålen borde ges innebörden att parternas samtycke till sådan medverkan krävs.

Promemorieförslaget om subsidiär möjlighet till nämndmedverkan i familjerättsmål har vid remissbehandlingen fått bara ett fåtal tillstyrkanden. Det helt övervägande antalet remissinstanser avstyrker. Bland de skäl som anförs i avstyrkande yttranden kan nämnas följande. Framför allt åberopas att parternas av bl. a. advokatsamfundet omvittnade inställning till nämndsammansättning kommer att leda till att sådan sammansättning endast sällan skulle begäras. Kritiska synpunkter anförs också i övrigt beträffande ett system som bygger på valfrihet, framför allt genom att det kan medföra oenhetlighet. Familjerättsmålen anses vidare inte vara av sådan art att lekmannasynpunkter just där skulle vara av större värde än annars eller bidra till säkrare avgöranden. De traditionsskäl som kan åberopas för bibehållande av lekmannainflytande i viss del av den allmänna tvistemålsrättsskipningen anses inte böra tillmätas avgörande betydelse, när det gäller att fin-

na den lämpligaste sammansättningsformen. Det betvivlas att den föreslagna ordningen skulle medföra nämnvärda arbetsekonomiska vinster.

För min del vill jag först konstatera, att flera invändningar som har gjorts av remissmajoriteten onekligen måste anses tungt vägande. När det gäller invändningarna mot att ha ett system med valfrihet mellan alternativa sammansättningsformer, vill jag erinra om att jag i lagrådsremiss I avvisade den av domstolskommittén framförda tanken på att för hela tvistemålsområdet vidkommande införa ett sådant system såsom lösning på sammansättningsfrågorna. Endast i vissa begränsade sammanhang kunde enligt min mening en ordning med alternativa sammansättningsformer anses acceptabel. I belysning av de nu framkomna remissynpunkterna anser jag dock att tanken på en ordning med valfrihet bör överges, när det gäller sammansättningen i familjerättsmålen. Ett valfrihetssystem av den varianten att nämndsammansättning görs till förstahandsalternativ har under remissbehandlingen föreslagits av Stockholms nämndemannaförening. Mot den lösningen talar — förutom de invändningar som kan anföras mot valfrihetssystemet över huvud taget — vad som nu och tidigare har åberopats i fråga om parternas inställning. Även om vad som har anförts i den delen enligt min mening synes något överdrivet, kan det enligt vad som framgår av remissynpunkterna avgjort befaras att det i stor omfattning skulle förekomma att parterna begär juristkollegial sammansättning i stället för ett i lagstiftningen angivet förstahandsalternativ, innebärande nämndsammansättning. En sådan utveckling skulle innebära ett dåligt betyg för berörd lagstiftning och alltså vara ägnad att undergräva nämndinstitutionens anseende. En sådan variant av valfrihetssystemet anser jag inte böra komma i fråga.

Remisskritiken skulle i och för sig kunna tala för att man bör uppge tanken på en specialreglering beträffande sammansättningen i familjerättsmål. Sett från den synpunkten kan remissutfallet, allmänt sett, anses ge ytterligare stöd åt den ståndpunkt som beträffande tvistemålen i allmänhet intogs i lagrådsremiss I. De avstyrkande instanserna, vilka som nämnts är i klar majoritet, ifrågasätter nämligen i regel inte att förkastandet av ett system med valfrihet borde leda till att man överväger att för familjerättsmålen ha nämndsammansättning som obligatorium. Konsekvensen av den avvisande hållningen gentemot valfrihetssystemet blir således att juristkollegial sammansättning kommer att bli tillämplig även i familjerättsmål. Bara från ett par håll framförs tanken att i stället nämndsammansättning skulle göras tillämplig i alla familjerättsmål. En lösning efter den linjen anser jag dock — av skäl som framgår redan av lagrådsremiss I och som har förstärkts genom de synpunkter som har förts fram i nu förevarande ärende — inte kunna komma i fråga för familjerättsmålen i allmänhet.

Av det anförda framgår att en generell reglering innebärande nämndmedverkan i familjerättsmål inte är lämplig. En annan utgångspunkt för en lös-

ning av domförhetsfrågan i familjerättsmål är att pröva om särskilt starka skäl för nämndmedverkan gör sig gällande beträffande någon speciell målgrupp inom familjerättsmålen. Därvid träder särskilt målen rörande vårdnaden om barn i förgrunden.

I vårdnadsfall föreligger ett framträdande samhällsintresse, nämligen att det bevakas att vårdnadsfrågan löses på det för barnet lämpligaste sättet. De intressen i vårdnadsfrågan som förfäktas av parterna, oftast föräldrarna, skall inte vara ensamt avgörande. Vad som är till barnets bästa måste tillmätas den största vikt. Eftersom barnet inte självt är part, är det betydelsefullt att det sker en officialprövning av vilken lösning i vårdnadsfrågan som är mest förenlig med barnets bästa och att rätten härvid inte är bunden av parternas ståndpunkter. De materiella reglerna om hur vårdnadsfrågan skall lösas i olika konfliktsituationer eller vid otillfredsställande vårdnadsutövning är utformade från dessa utgångspunkter (jfr främst 6 kap. 6, 7, 9 och 12 §§ samt 11 kap. 6 och 9 §§ FB). Ett annat uttryck för det allmännas intresse att vårdnadsfrågan löses på det för barnet lämpligaste sättet är de särskilda bestämmelser som finns om rätt och skyldighet för vissa myndigheter och andra företrädare för det allmänna att vid behov vidta åtgärd för att få sådan fråga under rättens prövning (6 kap. 6 och 12 §§ samt 21 kap. 5 § och 6 § andra och tredje styckena FB).

Det bör i anslutning till det sagda understrykas, att när det gäller de mest frekventa fallen, dvs. främst då vårdnadsfråga uppkommer i mål om hemskillnad eller äktenskapsskillnad, lagstiftningen (6 kap. 7 § första stycket andra punkten och andra stycket FB) enligt sakens natur utgår från en presumtion att föräldrarnas samstämmiga önskan om att vårdnadsfrågan skall lösas på visst sätt tillgodoser barnets bästa. En av föräldrarna träffad överenskommelse om vårdnaden skall sålunda i dessa fall följas, om den överenskomna lösningen inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. Det helt övervägande antalet vårdnadsfrågor kan lösas i enlighet med den angivna huvudregeln och erbjuder i fråga om prövningen inga problem som behöver beaktas i nu förevarande sammanhang. Annorlunda är förhållandet när tvist föreligger i vårdnadsfrågan eller när det föreligger omständighet som kan föranleda avvikelse från vad parterna har överenskommit i sådan fråga. I dessa fall, som jag i det följande kallar tvistiga eller tveksamma vårdnadsfrågor, blir det aktuellt att av hänsyn till det allmännas intresse att barnets bästa tillgodoses fälla avgörande som strider mot ena eller eventuellt båda parternas önskemål.

När på nu berört sätt ett allmänt intresse kan komma att behöva tillgodoses på bekostnad av en enskilds, är det som jag förut har framhållit av särskilt värde att ha lekmannainflytande vid frågans prövning. Det är i synnerhet i sådana sammanhang som lekmannamedverkan är ägnad att bidra till allmänhetens förtroende för rättsskipningen, vilket jag som nämnts betonade i lagrådsremiss I. Nu berörda synpunkter talar sålunda för lek-

mannamedverkan vid prövning av tvistiga eller eljest tveksamma vårdnadsfrågor.

Att juristkollegial sammansättning måste ges företräde i fråga om åtskilliga målkategorier sammanhänger framför allt med det förhållandet att man har att räkna med att det kan förekomma fall, vilka är komplicerade i rättsligt hänseende eller erbjuder ett invecklat processmaterial som det krävs speciell erfarenhet och träning för att tränga in i och bedöma. Svårigheter av sådan art förekommer i regel inte i vårdnadsfrågor ens när de är tvistiga eller tveksamma. Dessa mål kan — med ett från domstolskommittén lånat uttryck — karakteriseras som sådana ”där fråga är om skälighetsbedömanden av olika slag, bevisvärdering eller andra icke renodlat rättsliga avgöranden, vid vilka det kommer mera an på allmän livserfarenhet än på juridisk skolning och erfarenhet för att nå ett riktigt resultat”. Vårdnadsfrågorna är onekligen till sin natur sådana att lekmannasynpunkter och allmänt medborgerligt omdöme kan vara av betydande värde vid deras bedömande. I det avseendet kan också erinras om att advokatsamfundet i sitt yttrande till första lagutskottet år 1951 vitsordade att det var önskvärt med lekmannasynpunkter just i vårdnadsfrågorna. Samfundets samtidigt uttalade mening att detta behov tillräckligt tillgodoses genom den flitigt utnyttjade möjligheten att inhämta barnavårdsnämnds yttrande i målet kan jag dock inte instämma i. För min del anser jag att sådana yttranden som under målets gång avges som bidrag till utredningen inte kan anses fylla samma funktion eller kan ersätta sådan lekmannamedverkan som förekommer vid den slutliga prövningen av allt material i målet.

Det nu anförda ger anledning till slutsatsen att sammansättningen lagfaren domare med nämnd inte kan anses underlägsen juristkollegial sammansättning, när det gäller att i tvistiga eller tveksamma vårdnadsfrågor komma till ett riktigt och lämpligt resultat. Den förut nämnda synpunkten om värdet av lekmannamedverkan i fall där allmänt intresse står mot enskilt är under sådana förhållanden ägnad att fälla utslaget till förmån för nämndsammansättningen.

Emellertid föreligger också frågan vilken betydelse som man vid valet av sammansättningsform för berörda mål bör tillmäta den inställning i sammansättningsfrågan som det uppges att parterna brukar ha. Som nämnts har från flera håll uttryckts uppfattningen att parterna i familjerättsmålen hellre ser att dessa mål, som ju ofta blottar personliga förhållanden och konflikter, prövas inför juristkollegium än inför nämnd. Såsom redan har antytts förefaller mig dessa synpunkter i viss mån överdrivna. Risken att, såsom bl. a. åberopats, parterna i nämnden kan återfinna personer som de kan komma i beröring med i det dagliga livet bör inte överbetonas, allra minst med tanke på den fortgående urbaniseringen, utvecklingen mot större domkretsar, minskningen av nämndens storlek och det jämförelsevis ringa antalet tvistemål som går till särskild huvudförhandling. Under alla

förhållanden bör parternas åberopade inställning i sammansättningsfrågan inte anses utslagsgivande vid valet av sammansättningsform i vårdnadsfall. Skäl att inom vissa gränser ta hänsyn till parternas inställning kan visserligen föreligga, när fråga är om prövning av angelägenheter varöver parterna disponerar eller som eljest med fog kan sägas vara deras ensak. Är det däremot fråga om mål, vari beaktande av allmänna intressen spelar en framträdande roll, bör parternas inställning i sammansättningsfrågan tillmätas mindre betydelse. Enligt min mening kan vad som har anförts om parternas inställning inte anses uppväga de skäl som i det föregående har anförts för nämndsammansättning i ifrågavarande vårdnadsfall.

På grund av det anförda förordar jag, att rätten skall bestå av en lagfarens domare och nämnd vid slutlig prövning av tvistig eller tveksam vårdnadsfråga. Med hänsyn till det nära sambandet mellan vårdnad och umgängesrätt (jfr t. ex. Walin, Föräldrabalken s. 425) synes tvistiga eller tveksamma frågor om umgängesrätt böra följa samma regler beträffande sammansättningen som vårdnadsfrågor. Vad som i det följande sägs beträffande vårdnadsfrågor kan tillämpas också på frågor om umgängesrätt.

Regelmässigt föreligger f. n. inte tvistiga vårdnadsfrågor till slutlig bedömning isolerade från andra frågor, som förekommer i samma mål. I varje fall brukar frågan om underhåll till barnet naturligen avgöras samtidigt och ofta också frågan vem av makarna som efter skillnad skall få sitta kvar i hemmet. Däremot är det ganska vanligt att skillnadsfrågan, liksom frågan om makes underhållsskyldighet i förhållande till andra maken har avgjorts genom tidigare avgörande i målet, ofta efter huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse. Det förekommer dock också att sistnämnda frågor tas till särskild huvudförhandling, t. ex. i fall som avses i 6 kap. 7 § första stycket tredje punkten FB.

Den här förordade ordningen med nämndsammansättning i tvistiga eller tveksamma vårdnadsfrågor bör inte föranleda att sådana frågor i större utsträckning än f. n. bryts ut till särskild handläggning. I den mån vårdnadsfrågans samband med andra frågor i samma mål med nuvarande ordning föranleder gemensam handläggning av flera frågor, bör detsamma ske även i fortsättningen av både sakliga och processekonomiska skäl. Detta leder till att, när nämndsammansättning skall användas därför att vårdnadsfrågan är tvistig eller tveksam, rätten i samma sammansättning bör få pröva även annan fråga i målet som föreligger till bedömning samtidigt. De underhålls- och andra frågor som på det sättet kan komma under prövning av rätten i nämndsammansättning är i regel inte av den beskaffenhet att sådan sammansättning behöver anses mindre lämpad därför.

Jag förordar med hänsyn till det anförda, att sammansättningen en lagfarens domare och nämnd skall användas även när, samtidigt med att tvistig eller tveksam vårdnadsfråga föreligger till slutlig prövning, även annan fråga i målet skall prövas.

Bestämmelser av nu angiven innebörd bör tas in i 20 kap. FB. Som jag senare kommer att beröra är avsikten att bestämmelsen skall avse också vissa ärenden, som gäller vårdnadsfrågor och vissa andra mycket närliggande frågor.

Med hänsyn till att vårdnadsfrågor oftast förekommer i äktenskapsmål (jfr 11 kap. 27 § GB) medför den föreslagna ordningen att vissa frågor som är att bedöma enligt GB, skall handläggas i den sammansättning som enligt det nu sagda skall föreskrivas i 20 kap. FB. Därför bör i 15 kap. GB göras en hänvisning till de nya bestämmelserna i 20 kap. FB.

Beträffande de föreslagna bestämmelsernas närmare utformning får jag hänvisa till specialmotiveringen.

7.3. Ensamdomarkompetensen i tvistemål

Underrätts avgörande i tvistemål skall i regel föregås av huvudförhandling. Vid sådan förhandling är häradsrätt domför med en lagfaren domare jämte nämnd och rådhusrätt med tre eller högst fyra lagfarna domare. När i lagrådsremiss I föreslogs, att tingsrätt vid huvudförhandling i tvistemål i regel skall bestå av tre eller högst fyra lagfarna domare, framhöll jag samtidigt, att det från en del håll satts i fråga om det inte för vissa måls vidkommande möjligen kan anses vara en överorganisation att ha juristkollegium. Jag fann den synpunkten ge anledning till frågan, om det inte är en överorganisation att över huvud taget kräva flera domares — alltså även nämndemäns — medverkan vid prövning av vissa enklare mål, som enligt gällande rätt kräver huvudförhandling. Jag fann därför motiverat att överväga en försiktig vidgning av ensamdomarkompetensen i tvistemål.

I departementspromemorian har mot denna bakgrund föreslagits bestämmelser, som går ut på en något vidgad behörighet för ensamdomare att avgöra mål som kräver huvudförhandling. Det erinras om att enligt gällande ordning ensamdomare får avgöra tvistemål efter huvudförhandling bara om förhandlingen äger rum i omedelbart samband med förberedelse. Som villkor för att huvudförhandlingen skall få företas i anslutning till förberedelsen gäller bl. a. att parterna samtycker till det eller att saken finnes uppenbar. Vid huvudförhandlingen behöver parterna i sådant fall inte upprepa vad de har anfört under förberedelsen utan de kan hänvisa till sina tidigare uttalanden. Detta slag av huvudförhandling i förenklad form är enligt uttalanden under förarbetena till RB avsett för mindre mål och mål som inte kräver omfattande utredning. I promemorian föreslås att huvudförhandling i förenklad form skall få äga rum — förutom i omedelbart samband med förberedelsen — inom femton dagar från det den muntliga förberedelsen avslutades.

Remissinstanserna ställer sig med ett undantag positiva till förslaget, och

från flera håll understryks behovet av en vidgning av ensamdomarkompetensen.

För min del vill jag framhålla följande. De hittillsvarande erfarenheterna av ensamdomares handläggning av mål vid huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse har såvitt känt varit mycket goda ur både underrätternas och parternas synvinkel, och systemet med omedelbar huvudförhandling har kommit till flitig användning. Uttalandet i promemorian att det föreligger ett intresse hos både domare och parter att få huvudförhandlingar genomförda i enklast möjliga former bestyrks av uttalanden vid remissbehandlingen.

Som framhålls i promemorian har man i domstolspraxis i påfallande stor utsträckning satt ut mål till fortsatt förberedelse — varvid formell grund har förelegat genom att någon enstaka detalj i förberedelsearbetet återstår oklar — och sedan avgjort målet vid huvudförhandling i omedelbart samband med den fortsatta förberedelsen. En ändring i den riktning som föreslås i promemorian innebär den fördelen att huvudförhandling i förenklad form blir möjlig även när det inte återstår någon detalj i förberedelsearbetet som kan motivera fortsatt förberedelse. Vidare ger en sådan ändring de domstolar som f. n. inte tillämpar nyssnämnda praxis uttryckligt lagstöd för att övergå till denna ordning. En ändring av föreslagen innebörd gör det möjligt att få till stånd huvudförhandling i förenklad form vid senare tidpunkt t. ex. när en part som inte är tillstädes vid förberedelsen behöver vara personligen närvarande eller när ett vittne behöver kallas.

Den föreslagna ändringen har betydelse också från organisatorisk synpunkt. När det gäller vissa enklare mål, kan det otvivelaktigt betecknas som en överorganisation att kräva flera domares medverkan. Det finns i sammanhanget anledning erinra om de allmänna uttalanden som jag gjorde i prop. 1966: 100 (s. 37 — 39). Jag framhöll där bl. a. att, sett i ett vidare perspektiv, rättssäkerheten i samhället gagnas bäst genom en ordning där domstolsförfarandet i dess mest kvalificerade former koncentreras till de särskilt invecklade och betydelsefulla målen (jfr. prop. 1968: 82 s. 54).

När det gäller den närmare utformningen av villkoren för att huvudförhandling i förenklad form skall få äga rum även viss tid efter muntlig förberedelse, föreslås i promemorian i princip samma regler som f. n. gäller för huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelse. Enligt förslaget krävs sålunda bl. a. att parterna samtycker och att rätten gör en lämplighetsprövning. Vidare fastslås som en uttrycklig förutsättning att samma domare skall sitta i rätten. Dessa föreskrifter är enligt min mening lämpliga och ligger helt i linje med målsättningen att genomföra en försiktig vidgning av ensamdomarkompetensen.

Med hänvisning till nuvarande praxis föreslås vidare i promemorian en uttrycklig föreskrift att vad som har förekommit vid det sista förberedelse-sammanträdet inte behöver upprepas vid huvudförhandlingen. Den tidspe-

riod som får förflyta mellan förberedelsen och huvudförhandlingen har i promemorian bestämts till femton dagar. Vid remissbehandlingen har förslaget i den delen godtagits så gott som över hela linjen. Endast Göta hovrätt har uttryckt farhågor för att den föreslagna bestämmelsen skulle kunna leda till komplikationer. Bl. a. anförs att det skulle kunna vara svårt för rätten och parterna att vid huvudförhandlingen enbart med stöd av protokollet erinra sig vad som förekommit vid förberedelsen. Hovrättens farhågor finner jag överdrivna. Det finns anledning att framhålla att den föreslagna tidsperioden anknuter till bestämmelserna i 43 kap. 11 §. Enligt denna paragraf får, när uppskov förekommer i huvudförhandling, fortsatt huvudförhandling äga rum om den sammanlagda tid varunder uppskovet varat inte överstiger femton dagar. Enligt 43 kap. 13 § skall målet vid den fortsatta huvudförhandlingen företas i det skick, vari det förelåg vid den tidigare handläggningens slut. Det förutsätts sålunda i den bestämmelsen att rätten och parterna fortfarande har aktuellt vad som förekommit vid den tidigare förhandlingen. Motsvarande betraktelsesätt bör kunna godtas i nu förevarande sammanhang. Det kan tilläggas att föreskriften om att upprepning inte är nödvändig självfallet inte skall tas till anledning att avstå från att mer eller mindre ingående upprepa vad som har förekommit vid det slutliga förberedelsesammanträdet, om det föreligger behov därav. Ytterligare kan erinras om att rätten alltid har att göra en lämplighetsprövning innan mål sätts ut till huvudförhandling i förenklad form.

På grund av det anförda förordar jag att behörigheten för ensamdomare att avgöra tvistemål efter huvudförhandling vidgas i enlighet med förslaget i departementspromemorian. Jag återkommer till vissa detaljfrågor i specialmotiveringen.

Det finns anledning att i detta sammanhang uppehålla sig något vid det avsedda tillämpningsområdet. Som framgår av vad som har anförts i promemorian tar den föreslagna vidgningen av ensamdomarkompetensen sikte på samma slags mål som redan nu prövas av ensamdomare, dvs. mindre mål och mål som inte kräver omfattande utredning. Det bör alltså inte göras något avsteg från den allmänt gällande principen att bevisprövning endast i begränsad omfattning bör ankomma på ensamdomare. I detta sammanhang vill jag nämna att det förut berörda förslaget om nämndmedverkan i tvistiga eller tveksamma vårdnadsfall innebär att sådana mål alltid skall avgöras efter huvudförhandling i ordinär form (jfr specialmotiveringen till 20 kap. 36 § FB i det följande). I övrigt får jag hänvisa till vad som har anförts beträffande tillämpningsområdet i promemorian. Jag vill här bara tillägga att det enligt min mening inte är nödvändigt att i lagtexten göra en närmare precisering av det avsedda tillämpningsområdet.

7.4. Underrätts sammansättning i domstolsärenden m. m.

Huvudregeln i 6 § ÄL är f. n. att underrätt är domför med en lagfaren domare i ärende som avses i lagen. Enligt paragrafens andra stycke skall dock rätten vid den sakliga prövningen av vissa uppräknade ärenden ha en mer kvalificerad sammansättning. Häradsrätt skall i dessa ärenden bestå av lagfaren ordförande och nämnd och rådhusrätt av tre eller högst fyra lagfarna domare. I tredje stycket anges i vilka fall häradsrätt skall ha stor resp. liten nämnd.

Med anledning av förslaget till enhetlig underrättsorganisation måste ändringar företas också i de bestämmelser i ÄL som bygger på de nuvarande skillnaderna mellan häradsrätter och rådhusrätter. Jag framhöll i lagrådsremiss I att reglerna om underrätts sammansättning i tvistemål naturligen bör vara normerande för rättens sammansättning i domstolsärenden. Jag nämnde vidare att det beträffande domstolsärenden fanns anledning att överväga frågan om gränserna för ensamdomarkompetensen och om en subsidiär möjlighet att ha nämndsammansättning. Mot denna bakgrund har i departementspromemorian lagts fram förslag till ändrad lydelse av 6 § ÄL. När jag nu behandlar dessa förslag förbigår jag till en början frågan om nämndmedverkan.

Promemorians förslag innebär att enligt huvudregeln handläggning fortfarande skall ske med ensamdomare. I de fall då det krävs mer än en domare för den sakliga prövningen skall rätten bestå av tre eller högst fyra domare. Lagtekniskt har 6 § i promemorieförslaget utformats så att huvudregeln om ensamdomarkompetensen tagits in i första stycket. I ett andra stycke räknas de ärenden upp som alltid kräver flera domares medverkan. I ett tredje stycke ges en föreskrift som innebär att den juristkollegiala sammansättningen skall gälla också i vissa andra särskilt uppräknade grupper av ärenden, om ärendet är tvistigt eller av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet.

Beträffande ensamdomarkompetensen innebär förslaget en vidgning så till vida att ett flertal ärendegrupper, som f. n. alltid måste prövas av flera domare skall kunna avgöras av ensamdomare, under förutsättning dock att ärendet inte är tvistigt eller av den beskaffenhet som jag nyss nämnt. De nämnda ärendegrupperna avser ärenden om adoption, vårdnad, barns släktnamn, förmynderskap, förvaltning enligt vissa kapitel i ärvdabalken m. fl. ärenden som närmare framgår av det i bilaga 1 ingående förslaget beträffande ÄL (6 § tredje stycket).

Vad först beträffar förslaget att rätten till följd av vad som har föreslagits för tvistemålens del skall ha juristkollegial sammansättning när flera domares medverkan krävs har någon erinran inte gjorts under remissbehandlingen. Jag föreslår att promemorians förslag i denna del genomförs

i princip. Att reservation bör göras beträffande vissa ärenden rörande vårdnad m. m. skall jag strax återkomma till.

Vad därefter angår ensamdomarkompetensen har remissinstanserna genomgående ställt sig positiva till de vidgningar som har föreslagits i promemorian. För egen del vill jag understryka vad som sägs i promemorian om att det är angeläget att den mera kvalificerade sammansättningsformen kommer till användning bara när det verkligen är motiverat med hänsyn till det särskilda ärendets beskaffenhet. Jag anser att goda skäl talar för en vidgning av ensamdomarkompetensen i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer som har lagts fram i promemorian. Endast beträffande några enstaka ärendegrupper har jag funnit anledning att avvika från vad som har föreslagits i promemorian beträffande ensamdomarkompetensen. Jag återkommer till detta i specialmotiveringen.

När det gäller den lagtekniska lösningen har vissa invändningar rests under remissbehandlingen. Det har sålunda framhållits att rekvisiten "av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet" — som enligt tredje stycket i förslaget skall föranleda att där angivna ärenden skall prövas av fullsuttan rätt — kan leda till delade meningar mellan underrätt och högre rätt och därmed medföra risk för komplikationer. Vidare har påpekats att paragrafen som helhet har blivit mer svåröverskådlig i den föreslagna utformningen än tidigare. För egen del finner jag, att kritiken i dessa hänseenden bör leda till en omprövning av frågan om den lagtekniska utformningen. I sakligt hänseende torde man kunna komma fram till i det väsentliga samma resultat som åsyftas i promemorian om man i andra stycket anger att den kvalificerade sammansättningen skall användas dels i alla ärenden som är tvistiga, dels i vissa uppräknade ärenden, oavsett tvist. I tredje stycket kan i så fall anges att rätten om särskild anledning föreligger får ha den kvalificerade sammansättningen även i annat fall. Någon uppräkning av olika grupper av ärenden i detta stycke blir därigenom inte nödvändig. Riktmärke för tillämpningen bör självfallet vara att ärende som är av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet inte bör prövas av ensamdomare. Jag föreslår att en omredigering av paragrafen görs efter dessa riktlinjer. När det gäller detaljerna i den nu förordade lösningen får jag hänvisa till specialmotiveringen. Där behandlas också frågan om upphävande av 8 § ÄL.

Beträffande slutligen frågan om medverkan av nämnd i familjerättsliga ärenden får jag erinra om vad jag har anfört i motsvarande fråga när det gäller de familjerättsliga målen. Jag anser av där anförda skäl att man inte heller beträffande familjerättsliga ärenden bör välja lösningen att införa en subsidiär möjlighet att ha nämndsammansättning. Frågan om nämndmedverkan bör i stället lösas efter samma linje som har föreslagits beträffande målen. Eftersom tvistiga eller tveksamma vårdnadsfrågor, när de kommer upp i mål, skall prövas i nämndsammansättning, föreslår jag alltså att samma sammansättning används när sådana frågor föreligger i ärenden och

därvid är tvistiga eller tveksamma. Att samma ordning väljs för mål och för ärenden är så mycket mer naturligt som det i praxis förekommer att vissa vårdnadsfrågor tas upp ibland som mål och ibland som ärenden (jfr SOU 1964: 35 s. 483).

Utöver ärenden som direkt gäller vårdnadsfrågan bör beaktas också vissa andra ärenden som får betydelse för vem som skall utöva vårdnaden. Jag åsyftar därvid ärenden som angår antagande av adoptivbarn eller hävande av adoptivförhållande. Med hänsyn till föreliggande förslag om sänkning av myndighetsåldern är det adoptionsärenden beträffande barn under 20 år som kommer i blickpunkten. Vidare är att ta hänsyn till sådana ärenden som gäller förordnande eller entledigande av förmyndare, på vilken det ankommer att utöva vårdnad.

Enligt min mening bör de nu angivna ärendegrupperna behandlas på samma sätt som de renodlade vårdnadsärendena. Jag föreslår därför, att nämndsammansättning väljs även för dem när de är tvistiga eller tveksamma.

Bestämmelser om nämndsammansättning i berörda ärenden bör lämpligen anknytas till de bestämmelser beträffande målen som enligt vad jag tidigare har föreslagit är avsedda att tas in i 20 kap. FB. En erinran om sammansättningsbestämmelserna i FB bör tas in i ÄL:s 6 §.

7.5. Särskilda bestämmelser om underrätts sammansättning i vissa brottmål m. m.

Förslaget om införande av enhetliga underrätter återverkar på bestämmelser i åtskilliga lagar och andra författningar. Förslag till ändringar i sådana bestämmelser har som tidigare nämnts lagts fram i departementspromemorian. Av de föreslagna ändringarna tar jag i detta sammanhang upp sådana som föranleds av att en enhetlig nämnd avses ersätta de nuvarande två olika nämndtyperna i brottmål. De bestämmelser jag åsyftar finns i brottsbalken, lagen om verkställighet av bötesstraff, lagen om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl., militära rättegångslagen och lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Vid remissbehandlingen har promemorians förslag till ändring i dessa lagar så gott som genomgående tillstyrkts. Endast på enstaka punkter har jämkningar satts i fråga från ett par håll. För min del förordar jag att förslagen med några mindre jämkningar som jag berör i specialmotiveringen läggs till grund för lagstiftning.

7.6. Kostnad för syn

Många myndigheters verksamhet är sådan att de i olika ärenden måste uppsöka den plats eller lokal som berörs av ärendet för att genom direkta iakttagelser få säkert underlag för sina avgöranden. Som exempel på verk-

samhetsområden av denna art kan nämnas lantmäteriet, byggnadsväsendet, arbetarskyddet, hälsovården och naturvården. Myndigheternas kostnader för syneförrättningar och besiktningar i dessa sammanhang har ansetts böra belasta det allmänna, eftersom denna rörlighet i och för sig är ett nödvändigt element i myndigheternas arbetsformer. I viss utsträckning har dock det allmännas kostnader täckts genom expeditions- eller liknande avgifter.

Inom rättsväsendet förekommer i viss utsträckning verksamhetsformer som är jämförbara med de nu nämnda. Ett framträdande exempel är polisens verksamhet för att uppdaga och utreda brott, vilken verksamhet i stor omfattning medför undersökningar ute på fältet, självfallet på statens bekostnad. Andra exempel utgör syneförrättningar som hålls av vattendomstol och ägodelningsrätt. Föreskrift att kostnaderna för de sistnämnda förrättningarna skall stanna på statsverket finns i 11 kap. 97 § 2 mom. VL och i 21 kap. 12 § JDL.

Beträffande rättegångsmål i allmänhet gäller emellertid en annan ordning beträffande ansvaret för kostnader för syn. RB:s bestämmelser i ämnet (främst 39 kap. 4 §, 18 kap. 13 § samt 31 kap. 1 och 11 §§) innebär sålunda att part, i regel den förlorande, får bära kostnaderna för syn. Detta förhållande hänger samman med att syn i RB betraktas som ett bevismedel och att RB bygger på grundsatsen att det i princip skall ankomma på parterna att svara för kostnaderna för bevisningen. Det kan inskjutas att principen inte är undantagslös. Om t. ex. ett vittne enligt 36 kap. 19 § hörs på annan plats än i domstolens lokaler, anses statsverkets kostnad härför inte kunna läggas på parterna.

Synen kan sägas fylla två funktioner, även om det inte går någon skarp skiljelinje dem emellan. Dels kan den tillgodose parts intresse att styrka särskild omständighet som han vill åberopa till stöd för sin talan. Dels har synen den vidare funktionen att rent allmänt ge rätten bättre förutsättningar att tillgodogöra sig och bedöma parternas påståenden och vad som i övrigt förekommer i målet eller ärendet. Att på sistnämnt sätt göra rätten bättre rustad att bedöma föreliggande material är en uppgift som i princip bör anses ankomma på det allmänna, i varje fall inom vissa gränser (jfr i fråga om begränsningen 35 kap. 2 § andra stycket andra punkten och 40 kap. 1 § RB). Då synen i mycket stor utsträckning fyller just den funktion som har berörts sist anser jag det motiverat att överväga att med ändring av nuvarande ordning ålägga det allmänna att svara för kostnaderna beträffande syn i rättegångsmål i allmänhet. En sådan ordning gäller som nämnts redan beträffande vattenmål och fastighetsbildningsmål.

En särskild anledning att nu ta upp denna fråga är att den lagstiftning som är avsedd att ersätta JDL, dvs. fastighetsbildningslagen och lagen om fastighetsdomstol, inte innehåller några bestämmelser som tar sikte på synekostnader. Som har nämnts beror detta inte på att den ordning som f. n.

gäller enligt JDL ansetts böra ändras utan på att det har befunnits lämpligt att överväga denna ordning inte bara beträffande mål som är avsedda att handläggas av fastighetsdomstol utan också för mål i allmänhet.

En reform av nu antydd innebörd har i viss mån redan föregripits av rättstillämpningen. Domstolarna torde nämligen ofta när syn kommer i fråga resonera just på det sätt som har skett i det föregående när där talades om synens vidare funktion och av den anledningen — just för att få bästa möjliga förutsättningar för sin bedömning — förlägga huvudförhandling till platsen för synen eller i största möjliga närhet av sådan plats. Själva synen föranleder i sådana fall ingen egentlig merkostnad och parterna åläggs därför i regel inte något betalningsansvar. Med hänsyn bl. a. till denna praxis torde en ändring av här ifrågasatt art ha mycket liten betydelse från statsfinansiell synpunkt. Däremot kan betalningsansvaret bli betungande för den enskilda parten i de fall då särskild synekostnad anses föreligga. Jag finner alltså att övervägande skäl talar för att den nuvarande ordningen i fråga om ansvaret för synekostnaderna ändras.

Jag förordar, att ändringen sker på det sättet att bestämmelserna i 39 kap. 4 § RB ersätts med en föreskrift att kostnad för syn skall stanna på statsverket. Ändringen bör anses gälla även syn i sådant fall som avses i 23 kap. 15 § RB. Däremot torde böra undantas syn till framtida säkerhet enligt 41 kap. Ett uttryckligt undantag härför bör göras i 39 kap. 4 §. Den föreslagna ändringen föranleder följdändringar i VL och JDL.

8. Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken,
- 2) lag om ändring i föräldrabalken,
- 3) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 4) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden,
- 5) lag om ändring i brottsbalken,
- 6) lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff,
- 7) lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.,
- 8) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),
- 9) lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet,
- 10) lag om ändring i vattenlagen,
- 11) lag om ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet,

12) lag om ändring i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*¹. Beträffande nuvarande lydelse av 1 kap. RB får jag hänvisa till lagrådsremiss I bilaga 2.

9. Specialmotivering

9.1. Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

För att få bästa möjliga överskådlighet i fråga om ändringarna i RB har jag funnit det lämpligast att nu — formellt med återkallelse av det i lagrådsremiss I framlagda förslaget till lag om ändring i RB — lägga fram ett nytt sådant lagförslag, upptagande både de nya bestämmelser i RB som föreslogs i lagrådsremiss I och de ändringar i samma balk som har förordats i förevarande ärende. Huvuddelen av de bestämmelser som togs upp i lagrådsremiss I har i sak oförändrade förts över till det nya lagförslaget, i några fall med smärre formella jämkningar. Sålunda är förslagen i sak oförändrade såvitt angår 1 kap. utom dess 3 § samt de paragrafer i 2, 6, 10, 16, 17, 29, 50 och 51 kap. som berörs av lagrådsremiss I. Beträffande skälen till ändringarna i dessa avseenden kan jag alltså hänvisa till vad som har anförts i lagrådsremiss I. I det följande redogörs för de ändringar som jag förordar genom dagens lagrådsremiss.

1 KAP.

3 §.

I det i lagrådsremiss I föreslagna andra stycket anges när tingsrätt skall vara domför med en lagfaren domare. Bl. a. föreskrivs att tingsrätt är domför med en lagfaren domare vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålls i omedelbart samband med förberedelsen. Med anledning av det i dag framlagda förslaget till ändring i 42 kap. 20 § har i paragrafen angetts att tingsrätt är domför med en lagfaren domare vid sådan huvudförhandling som hålls i förenklad form enligt nyssnämnda lagrum. Övriga föreskrifter i 3 § i lagförslaget i lagrådsremiss I har förts över utan ändringar.

4 KAP.

6 §.

För valbarhet till nämndeman gäller f. n. en nedre åldersgräns om 25 år. Vidare är som valbarhetsvillkor föreskrivet att nämndeman inte får vara i konkurstillstånd. Bestämmelserna härom har visst samband med reglerna

¹ Bilagan har uteslutits här. Frånsett vissa redaktionella ändringar är de i bilagan upptagna lagförslagen likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen 1) och 7)–17).

om valbarhet till riksdagsmannauppdrag och kommunala förtroendeuppdrag. Enligt beslutade ändringar i riksdagsordningen (prop. 1968: 92, KU 1968: 20, KU 1969: 1, rskr 1969: 56) och i kommunallagstiftningen (SFS 1968: 184—186, 188) skall nuvarande åldersgränser i denna lagstiftning ersättas med krav på att den som uppdraget avser är myndig, varjämte konkursvillkoret skall slopas. Kungl. Maj:t har i den i dag beslutade prop. 1969: 25 lagt fram förslag att myndighetsåldern sänks från nuvarande 21 år till 20 år.

Enligt min mening saknas skäl att ha andra valbarhetsvillkor för nämndemän än för riksdagsmän och kommunala förtroendemän. Som garanti för nämndemäns lämplighet torde ålders- och konkursvillkoren sakna nämnvärd betydelse. I praktiken ligger garantin i att kommunernas fullmäktige inte väljer andra personer än sådana som anses lämpade för uppdraget. Förevarande paragraf har avfattats i enlighet med dessa synpunkter (jfr prop. 1968: 92 s. 16). Detta innebär bl. a. att nämndemannauppdrag inte som f. n. (4 kap. 8 § tredje punkten) förfaller, om han försätts i konkurs. Det torde däremot utan att särskild föreskrift härom ges kunna förutsättas att, om nämndeman råkar i konkurs, han inte kommer att kallas till tjänstgöring så länge konkurstillståndet varar. De föreslagna ändringarna i denna paragraf återverkar på vissa andra håll i lagstiftningen, där det hänvisas till vad som gäller om valbarhet till nämndeman vid allmän underrätt (t. ex. 11 kap. 2 § vattenlagen, 2 kap. 6 § och 21 kap. 2 § jorddelningslagen och 98 § militära rättegångslagen).

Enligt 12 kap. 5 § tryckfrihetsförordningen skall den som utses till juryman ha uppnått 25 års ålder. Frågan om även denna åldersgräns skall ändras får tas upp i senare sammanhang. Enligt bestämmelser i sjölagen skall i vissa mål särskilda ledamöter tjänstgöra i rätten. Dessa ledamöter skall ha fyllt 25 år. Sjölagskommittén, som har i uppdrag att företa en översyn av sjölagstiftningen, torde vid fullgörande av sitt uppdrag överväga om denna åldersgräns bör sänkas.

39 KAP.

4 §.

Beträffande motiven för ändringen beträffande ansvaret för synekostnader hänvisas till vad jag har anfört i avsnitt 7.6. Som kompensation för de ökade kostnaderna för det allmänna torde i senare sammanhang få övervägas viss höjning av expeditiönsavgiften för dom.

42 KAP.

20 §.

I paragrafens andra stycke finns nu bestämmelserna om huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen. I förslaget har i andra styc-

ket och i ett nytt tredje stycke tagits upp bestämmelser om huvudförhandling i förenklad form i överensstämmelse med de allmänna överväganden som jag har redovisat i det föregående (7.3). Det i den föreslagna lagtexten använda uttrycket "i förenklad form" förekommer redan nu i RB, nämligen när det gäller doms utformning i vissa fall (17 kap. 8 § och 30 kap. 6 §).

I likhet med vad som nu gäller har som villkor för den enklare handlägningsformen föreskrivits att hinder inte får möta enligt 43 kap. 2 § och att parterna dessutom samtycker till sådan handlägningsform. Vidare innehåller bestämmelsen den nyheten att huvudförhandlingen kan äga rum, förutom i omedelbart samband med förberedelse, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Förutsättning härför är att i rätten sitter samma domare som har skött handläggningen vid det slutliga förberedelsesammanträdet. I överensstämmelse med vad som gäller f. n. föreskrivs också att huvudförhandling, oavsett om parterna samtycker, får ske i omedelbart samband med förberedelsen, om saken finnes uppenbar.

I det nya tredje stycket ges en bestämmelse om förfarandet vid huvudförhandling i förenklad form. Enligt bestämmelsen skall vad som har förekommit under det sammanträde då den muntliga förberedelsen avslutades anses ha förekommit också vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna. Detta anses gälla redan f. n., men när det nu föreslås vidgat utrymme för huvudförhandling i förenklad form synes det lämpligt med en uttrycklig bestämmelse i ämnet. Denna är utformad så att den anknyter till föreskriften i 17 kap. 2 § första stycket första punkten.

Beträffande det avsedda tillämpningsområdet för den nya bestämmelsen får jag hänvisa till vad som har anförts i det föregående (3.3. och 7.3.) Att bestämmelsen inte skall tillämpas när det gäller tvistiga eller tveksamma vårdnadsfrågor berörs i specialmotiveringen till 20 kap. 36 § FB.

43 KAP.

11 §.

I denna paragraf, som innehåller bestämmelser om huvudförhandling i tvistemål, görs i första stycket en hänvisning till 1 kap. 15 § första stycket. Detta stycke motsvaras i departementsförslaget av 1 kap. 9 §. Hänvisningen har ändrats i enlighet härmed.

Även i 11 § andra stycket har en ändring gjorts. Ändringen har samband med ändringarna i 42 kap. 20 §. Enligt 11 § första stycket skall huvudförhandling, utan annat avbrott än som kan föranledas av bestämmelserna i 1 kap. 15 § första stycket, såvitt möjligt fortgå till dess målet är färdigt för avgörande. Sedan förhandlingen har påbörjats får uppskov förekomma endast under särskilda förutsättningar. Efter uppskov får enligt 11 § andra

stycket fortsatt huvudförhandling äga rum, om den sammanlagda tiden för uppskovet inte överstiger femton dagar. I annat fall måste, utom i visst undantagsfall, ny huvudförhandling hållas.

I departementspromemorian framhålls att bestämmelsen i 11 § andra stycket om fortsatt huvudförhandling inte anses tillämplig på huvudförhandling som har påbörjats i omedelbart samband med förberedelse (jfr Gärde m. fl. Nya RB s. 606). Inte heller när fråga är om huvudförhandling som hålls i förenklad form utan samband med förberedelse synes lämpligt att fortsatt huvudförhandling får hållas, om uppskov har ägt rum. I ett tillägg till andra stycket föreslås därför i promemorian en föreskrift att ny huvudförhandling alltid skall hållas, om huvudförhandling som avses i 42 kap. 20 § andra stycket uppskjuts. Med anledning av att föreskriften vid remissbehandlingen har ansetts kunna leda till missförstånd har den förtydligats, så att det framgår att den nya huvudförhandlingen inte får hållas i förenklad form.

46 KAP.

11 §.

I paragrafens första stycke, som innehåller bestämmelser om huvudförhandling i brottmål, görs en hänvisning till 1 kap. 15 § första stycket. Detta stycke motsvaras av 1 kap. 9 § i departementsförslaget. Hänvisningen har ändrats i enlighet härmed.

Övergångsbestämmelserna

De övergångsbestämmelser som togs upp i lagförslaget i lagrådsremiss I har jämkats något i ett par avseenden men i övrigt förts över oförändrade till det nya lagförslaget.

I *punkterna 7 d och e* klagörs vilka domkretsar eller delar av domkretsar som, när de nya bestämmelserna har trätt i kraft, skall anses åsyftade med i annan lagstiftning förekommande föreskrifter som innehåller uttryck av typen "stad med rådhusrätt", "domsaga på landet", "stad under häradsrätt" och liknande. Bestämmelserna i punkterna är grundade på principen att man vid tolkningen av sådana uttryck skall låta det läge som råder när tingsrätt införs vara avgörande. Med utgångspunkt från att de nya bestämmelserna om tingsrätt föreslås träda i kraft generellt den 1 januari 1971 fastställdes i det tidigare lagförslaget att läget vid 1970 års utgång skall vara avgörande. Med tanke på att det har öppnats möjlighet att förordna att de nya bestämmelserna skall gälla beträffande viss eller vissa underrätter från tidigare tidpunkt än den 1 januari 1971 har det ansetts lämpligt att, i stället för att anknyta till 1970 års utgång, direkt ange att det är läget som råder när tingsrätt införs som är avgörande.

9.2. Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

I det föregående har anförts att regleringen om nämndverkan i vissa familjerättsliga mål och ärenden bör tas in i 20 kap. FB. I detta kapitel återfinns nu de särskilda bestämmelser som gäller angående rättegången i sådana mål och ärenden som avses i balken. I 20 kap. FB hör den föreslagna regleringen hemma i den avdelning som har rubriken "Gemensamma bestämmelser". Med hänsyn till reglernas allmänna räckvidd bör bestämmelserna inleda nämnda avdelning. Det föreslås därför att de nya bestämmelserna, som utformats i två paragrafer, tas in såsom 36 och 37 §§ och att de nuvarande 36—40 §§ i stället betecknas 38—42 §§.

20 KAP.

36 §.

I överensstämmelse med vad som har anförts i den allmänna motivering-
en har i paragrafens första stycke föreskrivits att rätten i mål eller ärende
som rör vårdnad eller umgängesrätt, under vissa förutsättningar skall be-
stå av en lagfaren domare och nämnd vid den slutliga prövningen. Vad som
sågs i det följande om vårdnadsfrågor gäller också frågor om umgänges-
rätt.

Uttrycket slutlig prövning har använts som gemensam beteckning för
huvudförhandling i målen och för sådan saklig prövning av ärenden som
avses i 6 § ÄL. Förutsättningen för att nämndsammansättning skall tas i
anspråk är enligt bestämmelsen att rätten vid förberedande handläggning
finner, att vårdnadsfrågan är tvistig eller att det av annan anledning ej är
uppenbart hur frågan skall avgöras. Sammansättningsfrågan blir alltså be-
roende av den faktiska bedömning som rätten under den förberedande hand-
läggningen gör med avseende på om vårdnadsfrågan är tvistig eller tveksam.
Det torde alltså knappast kunna komma i fråga att högre rätt behöver åter-
förvisa mål eller ärende på den grunden att rätten har haft fel samman-
sättning. De skulle i så fall vara i det osannolika fallet att rätten, trots att
klar tvist föreligger, med förbiseende av detta eller av lagbestämmelsen
företagit målet eller ärendet till handläggning med juristkollegium.

Om rätten när huvudförhandling eller annat slutligt sammanträde skall
inledas eller pågår finner att en förut tvistig vårdnadsfråga har blivit ostri-
dig och klar, medför detta enligt bestämmelsen inte att nämndsammansätt-
ning blir obehörig. Om det å andra sidan först vid huvudförhandling upp-
kommer tvist om vårdnadsfrågan, leder inte detta till att juristkollegial
sammansättning blir obehörig vid den förhandlingen. En annan sak är att
det kan finnas anledning att inställa sådan huvudförhandling därför att bar-
navårdsnämnds yttrande behöver infordras såsom en förberedande åtgärd

för nästa huvudförhandling. Sistnämnda huvudförhandling skall under sådana förhållanden hållas inför nämndsammansättning.

Uttrycket att det — av annan anledning än tvist — ej är uppenbart hur vårdnadsfrågan skall avgöras (jfr uttryckssättet i 42 kap. 20 § andra stycket RB) har valts för att beskriva de fall där vårdnadsfrågan är tveksam utan att vara tvistig. Sådant fall kan föreligga när i barnavårdsnämnds yttrande ges uttryck för tvekan eller förordas annan lösning i vårdnadsfrågan än som har begärts i målet eller ärendet. Ett annat fall kan vara att part utan eget ställningstagande överlämnar vårdnadsfrågan till rättens bedömning.

Att rätten, när den skall pröva tvistig eller tveksam vårdnadsfråga, i samma sammansättning får pröva också annan fråga i målet har redan berörts i den allmänna motiveringen.

Det bör påpekas att bestämmelsens innebörd för målens vidkommande är att huvudförhandling i ordinär form alltid äger rum när vårdnadsfrågan är tvistig eller tveksam. Detta torde regelmässigt vara fallet redan enligt nuvarande praxis.

I paragrafens andra stycke har föreskrivits att första stycket äger motsvarande tillämpning när i ärende förekommer viss fråga av betydelse i vårdnadshänseende. De angivna frågorna avser antagande av adoptivbarn som ej har fyllt 20 år, hävande av adoptivförhållande som angår sådant barn, förordnande av förmyndare i fall då den förordnade skall utöva vårdnaden om barn och entledigande av förmyndare som utövar vårdnad. Bestämmelsen innebär att nämndsammansättning skall användas när fråga som nu har nämnts är tvistig eller tveksam.

Bestämmelsen gör ingen skillnad mellan fall som är att bedöma enligt svensk lag och fall vari utländsk rätt skall tillämpas.

37 §.

Beträffande antalet nämndemän i nämnden vid handläggning av mål eller ärende som avses i 36 § görs i förevarande paragraf en hänvisning till 1 kap. 4 § andra stycket RB i dess lydelse enligt lagförslaget i lagrådsremiss I.

I nämnden skall alltså sitta fyra eller, när förhandlingen kan beräknas ta mer än två dagar i anspråk, fem nämndemän. Inträffar förfall för nämndeman sedan förhandlingen har påbörjats, är rätten domför med tre i nämnden.

Som förut har nämnts innehåller lagrådsremiss I förslag till domförhetsregler i RB som innebär att alla underrätter vid särskild huvudförhandling i tvistemål skall ha juristkollegial sammansättning. Som en följd av detta har i det nämnda förslaget också tagits med ändringar i bestämmelserna om omröstning och överläggning i tvistemål, som finns i 16 kap. resp. 17 kap. 9 § RB. De föreslagna ändringarna i omröstningsreglerna innebär att de be-

stämmelser, som nu gäller för rådhusrätterna, utsträcks att gälla för alla tingsrätter och att man upphäver de nuvarande särbestämmelserna för häradsrätt (16 kap. 1 § andra stycket, 3 § första stycket och 7 §), som förutsätter att nämnd deltar. Ändringen i 17 kap. 9 § RB innebär att nuvarande bestämmelse i denna paragrafs första stycke att ordföranden när nämnd deltar skall "framställa saken och vad lag stadgar därom" får utgå.

När nu föreslås att nämnd skall medverka i vissa mål och ärenden, måste bestämmelser ges som motsvarar dem, som enligt det anförda skall utgå ur RB. Bestämmelser motsvarande dem som nu finns beträffande nämnd i 16 kap. och 17 kap. 9 § RB har därför tagits in i förevarande paragraf.

42 §.

I samband med att nuvarande 36—40 §§ får ändrade beteckningar, 38—42 §§, har den i nuvarande 40 § intagna hänvisningen till 39 § justerats.

9.3. Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken

I 15 kap. GB har nuvarande 29 och 30 §§ föreslagits få beteckningarna 30 resp. 31 §§. Som en ny 29 § har av skäl som har angetts i den allmänna motiveringen tagits in en hänvisning till den nya bestämmelsen i 20 kap. 36 § FB som klargör att nämnd skall medverka vid prövning av vissa frågor som avses i GB.

9.4. Förslaget till lag om ändring i lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden

6 §.

I enlighet med de överväganden som jag tidigare har redovisat (7.5.) föreslås att paragrafens första stycke liksom nu skall innehålla huvudregeln att underrätt vid handläggning av ärende är domför med en lagfaren domare. I andra och tredje styckena upptas liksom enligt förslaget i departementspromemorian undantag från huvudregeln. Som jag har nämnt föreslår jag beträffande dessa stycken vissa ändringar i förhållande till vad som har föreslagits i promemorian.

Vad först angår andra stycket har där liksom i motsvarande stycke i promemoriaförslaget gjorts en uppräknings av de ärenden i vilka juristkollegial sammansättning är obligatorisk. Uppräkningen har dessutom kompletterats med en föreskrift av innebörd att denna sammansättning också skall gälla om ärende är tvistigt. Uppräkningen är i huvudsak densamma som i promemoriaförslaget. Med anledning av ett påpekande av JK under remissbehandlingen har dock ur punkt 4 uteslutits ärenden angående utseende av huvudmän i sparbank. Sådana ärenden handläggs numera inte av domstol. Vidare har ur punkt 5 uteslutits ärende angående tillstånd till försäljning av samfällid egendom enligt lagen om samäganderätt. Ärende av detta slag

täcks nämligen av punkt 6, som avser ärenden angående tillstånd till förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses under övriga punkter i stycket. Beträffande punkt 6 kan påpekas att därunder inbegrips tillstånd till förvaltningsåtgärd enligt 12 eller 19 kap. ärvdabalken. Några remissinstanser har i sina yttranden ifrågasatt om inte vissa eller — enligt ett yttrande — t. o. m. flertalet av de i punkt 3 angivna ärendena bör kunna prövas av ensamdomare. För min del vill jag dock f. n. inte förordna någon ändring i promemorians förslag i det avseendet.

Jurist- och samhällsvetareförbundet har i ett avseende förordat en inskränkning av ensamdomarkompetensen. Förbundet anser sålunda att också ärenden angående bestämmande av arvode till förmyndare eller god man enligt 14 kap. 11 § eller 15 kap. 19 § FB borde tas med i uppräknningen i andra stycket. Enligt min mening föreligger emellertid inte skäl att i andra stycket ha en särregel för dessa arvodesärenden. Det synes nämligen tillräckligt med föreskriften att dessa ärenden — liksom andra — skall prövas av juristkollegium i de fall då de är tvistiga.

På grund av de överväganden som har gjorts i den allmänna motiveringen anges i tredje stycket att rätten också i annat fall än som avses i andra stycket får ha där föreskriven sammansättning, om särskild anledning föreligger. Som jag redan har nämnt bör riktmärket för tillämpningen vara att ärende av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet inte bör handläggas av ensamdomare. Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare har under remissbehandlingen uttryckt farhågor för att de nämnda rekvisiten, som i promemorieförslaget upptagits i lagtexten, skulle tolkas så att den mera kvalificerade sammansättningen skulle komma till användning så snart den för beslutet i första hand ansvarige domaren kände tveksamhet inför avgörandet eller att ett stort antal formalia måste granskas. Med den utformningen av tredje stycket som nu föreslås torde domstolarna få friare händer att bedöma om ett ärende är sådant att det kan avgöras av ensamdomare, och någon anledning att befara att den mera kvalificerade sammansättningen kommer att användas i onödan föreligger enligt min mening inte.

I sammanhanget vill jag påpeka att bestämmelserna i 6 § inte bör anses gälla ärenden som avses i 7 §. Bestämmelserna i sistnämnda paragraf bör nämligen tolkas såsom innefattande även en domförhållningsregel av innebörd att där angivna ärenden alltid skall handläggas av ensamdomare.

(8 §.)

Av skäl som har angetts i promemorian (jfr avsnitt 4.2.3.) förordas att 8 § upphävs.

Övergångsbestämmelser

Ikraftträdandet av ändringarna i ÄL bör samordnas med ikraftträdandet av de ändringar som föreslås i RB. Liknande föreskrifter som har föresla-

gits beträffande ikraftträdandet av de nya bestämmelserna i RB har därför tagits in i förslaget till lag om ändring i ÄL. De nya reglerna om rättens sammansättning bör självfallet inte föranleda ändring av sammansättningen i ärende, vari handläggning enligt äldre regler redan har påbörjats. En övergångsbestämmelse avseende sådana fall har tagits in i förslaget.

Beträffande många underrätter gäller f. n. att antalet domare inte förslår till att bilda juristkollegium med tre ledamöter. Genomförs en ny under-rättsorganisation i enlighet med de principer som har angetts i lagrådsremiss I, kommer detta förhållande att ändras. Eftersom den nya under-rättsorganisationen kommer att genomföras successivt under en tämligen lång tidsperiod, finns det emellertid anledning att räkna med att det under en övergångstid kommer att finnas ett relativt stort antal underrätter med så få domare att de inte kan bilda juristkollegium. I lagrådsremiss I framhöll jag (avsnitt 5.4.2.) med tanke på dessa underrätter att det bör finnas goda möjligheter att förlägga förhandling i ärende som kräver juristkollegial sammansättning till dag då huvudförhandling för tvistemål är planerad och då rätten av detta skäl ändå skall ha sådan sammansättning. Vidare framhöll jag, att ärende som skall prövas av juristkollegium utan förhandling i viss utsträckning torde kunna avgöras efter cirkulation, liksom f. n. förekommer i rådhusrätterna. Emellertid kan det i ärende av brådskande natur komma att visa sig olämpligt att invänta dag för huvudförhandling i tvistemål eller att ordna en cirkulation. För sådana fall har i en särskild övergångsbestämmelse öppnats möjlighet för rätten att förordna, att ärende som enligt de föreslagna reglerna i ÄL skall handläggas av juristkollegium i stället skall handläggas av en lagfaren domare och nämnd. I nämnden skall i så fall sitta samma antal nämndemän som i brottmål (jfr 20 kap. 37 § FB i föreslagen lydelse). Ett förordnande i enlighet med denna övergångsbestämmelse innebär att ärendet kan tas upp till avgörande då nämnd är samlad för huvudförhandling i brottmål.

9.5. Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

38 kap. 6 § brottsbalken har ändrats i enlighet med vad som har föreslagits i departementspromemorian.

9.6. Förslaget till lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 om verkställighet av bötesstraff

21 § första stycket har avfattats i enlighet med promemoriaförslaget med endast vissa redaktionella jämkningar. Bl. a. har i första punkten angetts att nämnd skall delta vid rättens avgörande *av saken* i mål enligt förevarande lag. Denna jämkning har gjorts för att klargöra att den särskilda dom-

förhetsregeln inte nödvändiggör medverkan av nämnd vid sådan handläggning som avser endast avskrivning eller avvísning. Med hänsyn till RB:s terminologi (jfr t. ex. 30 kap. 1 §) kan nämligen uttrycket "avgörande av mål" föranleda att domförhetsregeln ges en vidare innebörd än som nyss har sagts.

Ändringen i 22 § har inte motsvarighet i departementspromemorian utan har föranletts av ett påpekande under remissbehandlingen. Enligt paragrafen skall förvandlingsstraffet bortfalla, om full betalning för böterna erläggs sedan beslut om förvandling har meddelats men innan verkställighet av straffet har påbörjats. Om böterna delvis betalas, kan förvandlingsstraffet nedsättas. Enligt andra stycket ankommer prövningen av verkan av betalning som sker efter förvandlingsbeslutet på domstol, om fråga är om böt-fälld som har erhållit anstånd med verkställigheten. Som förut har nämnts har vid remissbehandlingen uttalats den uppfattningen att rätten i fall som nu avses bör vara domför med endast en lagfaren domare. Vid lagens tillkomst synes frågan om rättens sammansättning vid prövning enligt 22 § inte ha särskilt uppmärksammats. Detta torde hänga samman med att det då antogs att det endast i undantagsfall skulle förekomma att den som hade erhållit villkorligt anstånd verkställde efterbetalning (jfr prop. 1964: 10 s. 201). Det berörda remissyttrandet ger emellertid anledning till antagande att frågan inte saknar praktisk betydelse. Med hänsyn härtill och till att medverkan av nämnd inte torde vara nödvändig vid sådan prövning som avses i 22 § har i departementsförslaget gjorts ett tillägg i andra stycket av innehåll att rätten vid prövningen är domför utan nämnd.

9.7. Förslaget till lag om ändring i lagen den 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.

6 § lagen har ändrats i enlighet med promemorians förslag med bl. a. den jämkningen att efter ordet "avgörande" har tillagts "av saken". Beträffande skälen härtill hänvisas till vad som har anförts under 9.6.

9.8. Förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948

Promemorians förslag till ändringar i förevarande lag har vid remissbehandlingen lämnats utan erinran med undantag av att i ett remissyttrande har förts fram kritik beträffande den föreslagna domförhetsregeln i 64 § första stycket. Vad som därvid har anförts har emellertid inte gett mig anledning att frångå förslaget på denna punkt.

Av skäl som tidigare har anförts (avsnitt 9.6.) har efter ordet "avgörande" i 52 § tredje stycket tillagts "av saken". Motsvarande ändring har däremot inte ansetts nödvändig i 51 § andra stycket med hänsyn till att det framgår av denna paragrafs innehåll i övrigt att domförhetsregeln gäller

bara handläggning som sker vid förhör. I övrigt har de sakliga ändringar gjorts som har föreslagits i promemorian.

9.9. Förslaget till lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

13 § lagen har ändrats i enlighet med vad som har föreslagits i promemorian.

9.10. Övriga förslag

Ändringarna i 11 kap. VL och 21 kap. JDL hänger samman med att särskilda bestämmelser om synekostnader inte längre behövs i dessa lagar, om den föreslagna ändringen i 39 kap. 4 § RB genomförs. Ledamöternas och annan domstolspersonals rätt till ersättning kommer genom ändringarna att bli reglerade helt genom administrativa bestämmelser, nämligen allmänt resereglemente den 21 november 1952 (nr 735), kungörelsen den 3 juni 1960 (nr 308) angående dagarvode samt resekostnadsersättning och traktement till vattenrättsnämndemän och kungörelsen den 9 juni 1967 (nr 358) om ersättning till nämndemän m. fl. Dessa bestämmelser blir att tillämpa även vid sådan undersökning som avses i 11 kap. 45 § 2 mom. VL.

Ändringen i 5 kap. 4 § i 1904 års lag om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption avser bara, att nuvarande hänvisning till 20 kap. 39 § FB i stället bör avse 41 § i samma kapitel eftersom paragrafnumreringen där föreslås ändrad.

10. Hemställan

Jag hemställer att — med återkallande av remissen angående de allmänna underrätternas organisation i vad den avser ändring i RB — lagrådets utlåtande enligt 87 § regeringsformen inhämtas över förslagen till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken,
- 2) lag om ändring i föräldrabalken,
- 3) lag om ändring i giftermålsbalken,
- 4) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden,
- 5) lag om ändring i brottsbalken,
- 6) lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff,
- 7) lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.,
- 8) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),

9) lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet,

10) lag om ändring i vattenlagen,

11) lag om ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet,

12) lag om ändring i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Gunnel Anderson

Bilaga 1
Promemorian

1) Förslag
till
Lag
om ändring i 15 kap. giftermålsbalken

Härigenom förordnas, att i 15 kap. giftermålsbalken skall såsom 29 och 30 §§ införas två nya paragrafer av nedan angiven lydelse och att nuvarande 29 och 30 §§ skall betecknas, den förra 31 § och den senare 32 §.

15 KAP.

29 §.

I mål eller ärende vari saken skall prövas uteslutande enligt denna balk eller enligt denna balk och föräldrabalken, må rätten förordna, att handläggning, som enligt vad eljest är föreskrivet skall ske med tre eller fyra lagfarna domare, i stället skall ombesörjas av en lagfaren domare och nämnd. Sådant förordnande får meddelas, beträffande mål endast om parterna samtycka därtill samt beträffande ärende endast om parten eller parterna beretts tillfälle att yttra sig och underlåtit att göra invändning. I nämnd skola i sådant fall sitta nämndemän till det antal som föreskrives i 1 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken.

30 §.

Har nämnd säte i rätten enligt 29 §, skall gälla följande avvikelser från vad som eljest är föreskrivet om omröstning och överläggning i tvistemål:

1. Ordföranden skall vid överläggning framställa saken och vad lag stadgar därom.

2. Vid omröstning skall ordföranden först säga sin mening och därefter inhämta nämndens.

3. Yppas annan mening än ordförandens och förena sig minst tre eller, då i nämnden äro fem, minst fyra nämndemän om skälen och slutet, gäller nämndens mening. I annat fall gäller ordförandens.

4. Har nämnden bestämt rättens avgörande, svarar för detta envar nämndeman, som med sin röst bidragit därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter och deras domkretsar.

2) Förslag
till
Lag
om ändring i 20 kap. föräldrabalken

Härigenom förordnas, att i 20 kap. föräldrabalken skall efter rubriken "Gemensamma bestämmelser" införas en ny paragraf, 35 a § av nedan angiven lydelse.

20 KAP.

35 a §.

I mål eller ärende, vari saken skall prövas uteslutande enligt denna balk eller enligt denna balk och giftermålsbalken skall vad som föreskrives i 15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken äga tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter och deras domkretsar.

3) Förslag
till
Lag
om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 1 kap. 3 §, 42 kap. 20 § och 43 kap. 11 § rättegångsbalken¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 KAP.

(3 §:s lydelse enligt det till lagrådet remitterade förslaget:

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten. I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd.

3 §.

Tingsrätt är i tvistemål domför med tre lagfarna domare. Flera än fyra lagfarna domare må ej sitta i rätten. I brottmål skall tingsrätt bestå av en lagfaren domare och nämnd.

¹ Senaste lydelse av 43 kap. 11 § se 1956:587.

(Nuvarande lydelse)

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

vid måls avgörande utan huvudförhandling,

vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålles i *omedelbart samband med förberedelsen*,

vid huvudförhandling och syn å stället i mål om brott, för vilket icke är stadgat svårare straff än böter.)

(Föreslagen lydelse)

Tingsrätt är domför med en lagfaren domare

vid måls avgörande utan huvudförhandling,

vid annan handläggning, som ej sker vid huvudförhandling eller syn å stället,

vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som hålles i *förenklad form enligt 42 kap. 20 § andra stycket*,

vid huvudförhandling och syn å stället i mål om brott, för vilket icke är stadgat svårare straff än böter.

42 KAP.

20 §.

Så snart — — — — — ej avslutats.

Huvudförhandlingen må, om hinder däremot icke möter enligt 43 kap. 2 § och tillika parterna samtycka därtill *eller saken finnes uppenbar, hållas i omedelbart samband med förberedelsen.*

Huvudförhandlingen må, om hinder däremot icke möter enligt 43 kap. 2 § och tillika parterna samtycka därtill *hållas i förenklad form. Sådan huvudförhandling må äga rum i omedelbart samband med förberedelsen eller, under förutsättning att samme domare sitter i rätten, inom femton dagar från den dag då den muntliga förberedelsen avslutades. Oavsett om parterna samtycka, må huvudförhandling hållas i omedelbart samband med förberedelsen, om saken finnes uppenbar.*

Vid huvudförhandling i förenklad form skall vad som förekommit under det slutliga förberedelsesammanträdet anses ha förekommit också vid huvudförhandlingen utan att det behöver upprepas vid denna.

43 KAP.

11 §.

Huvudförhandling skall — — — kan ske.

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej femton dagar, må huvud-

Överstiger, då målet efter ett eller flera uppskov återupptages, den sammanlagda tid varunder uppskov ägt rum ej femton dagar, må huvud-

(Nuvarande lydelse)

förhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles.

(Föreslagen lydelse)

förhandlingen fortsättas. I annat fall skall ny huvudförhandling hållas, om ej i mål av sådan omfattning att huvudförhandlingen beräknas kräva minst fyra veckor rätten med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller annan särskild omständighet finner synnerliga skäl att i stället fortsatt huvudförhandling hålles. *Uppskjutes huvudförhandling som avses i 42 kap. 20 § andra stycket, skall alltid ny huvudförhandling hållas.*

Till uppskjuten — — — hans utevaror.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter och deras domkretsar.

4) Förslag

til

Lag

om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom förordnas, *dels* att 6 § lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, *dels* att 8 § samma lag skall upphöra att gälla.

(Nuvarande lydelse)

Underrätt *vare* vid handläggning av ärende domför, *häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt* med en lagfaren domare.

Vid annan handläggning än i 3 eller 4 § sägs skall *dock i häradsrätt nämnd deltaga och rådhusrätt äga den sammansättning som i rättgångsbalken är i allmänhet föreskriven för domförhet vid huvudförhandling i tvistemål*, om ärendet angår

(Föreslagen lydelse)

6 §.

Underrätt *är* vid handläggning av ärende domför med en lagfaren domare, *om ej annat följer av vad som föreskrives nedan i denna paragraf.*

Vid annan handläggning än i 3 eller 4 § sägs skall *rätten bestå av minst tre och högst fyra lagfarna ledamöter*, om ärendet angår

¹ Senaste lydelse av 6 § se 1968:343.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

1. ——— samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, ——— medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 4 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall;

1. samtycke till hävande av tjänste- eller arbetsavtal som barn ingått, medgivande till äktenskap enligt 2 kap. 4 § giftermålsbalken eller till åtgärd beträffande makars egendom enligt 5 kap. 14 § eller 6 kap. 6 § nämnda balk eller förordnande angående sådan egendoms förvaltning i andra fall;

4. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion;

2. *talans mot överförmyndares beslut;*

3. nedsättning av bolags aktiekapital eller grundfond, tillstånd till vinstutdelning i bolag, skyldighet för bolag eller förening att träda i likvidation, förordnande eller entledigande av likvidator eller tillstånd till försäljning av egendom under likvidation eller till fusion;

5. förvaltning av stiftelse eller utseende av huvudmän i sparbank;

4. förvaltning av stiftelse eller utseende av huvudmän i sparbank;

8. tillstånd till försäljning av samfällig egendom enligt lagen om samäganderätt, underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående godmans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfälliga ägor och rättigheter, *föreskrifter jämlikt 24 § lagen om rätt till fiske angående nyttjande av samfälligt fiske eller* ———

5. tillstånd till försäljning av samfällig egendom enligt lagen om samäganderätt, underställning av delägares beslut eller meddelande av särskilda föreskrifter angående godmans förvaltning enligt lagen om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfälliga ägor och rättigheter, eller

6. *tillstånd till viss förvaltningsåtgärd i annat fall än som avses ovan eller i tredje stycket 3.*

Vad som sägs i andra stycket skall gälla också i annat ärende, om det är tvistigt eller av vidlyftig, svår eller ömtålig beskaffenhet och angår

1. adoption, vårdnaden om barn ——— barns släktnamn, ———

1. adoption, vårdnaden om barn, eller barns släktnamn;

2. förmyndarskap eller godmanskap enligt föräldrabalken, dock ej fråga om förordnande eller entledigande av förmyndare eller godman i annat fall än då ärendet är tvistigt och ej heller fråga om inskrivning eller överflyttning av förmyndarskap eller godmanskap eller fö-

2. förmyndarskap eller godmanskap enligt föräldrabalken, dock ej fråga om inskrivning eller överflyttning av förmyndarskap eller godmanskap eller föreläggande, som avses i 14 kap. 10 §, 15 kap. 11 § eller 16 kap. 3, 4 eller 10 § föräldrabalken;

(Nuvarande lydelse)

reläggande, som avses i 14 kap. 10 §, 15 kap. 11 § eller 16 kap. 3, 4 eller 10 § föräldrabalken;

3. förvaltning enligt *lagen om testamente eller lagen om boutredning och arvskifte, dock ej fråga om avträdande av egendom till förvaltning av boutredningsman eller förordnande av boutredningsman i annat fall än då ärendet är tvistigt*;

6. förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än *ovan sagts och ärendet är tvistigt*;

7. bestämmande av arvode;

8. ——— intagande i rättens protokoll av förening enligt *lagen om ägofred*;

9. medgivande av undantag enligt 2 kap. 82 § *lagen om nyttjanderätt till fast egendom*; eller

10. dödande av förkommen handling.

Skall i häradsrätt nämnd deltaga, vare häradsrätten i ärende, som avses i andra stycket 2, 3, 6, 7, 9 eller 10 eller angår intagande i rättens protokoll av förening varom under 8. förmåles, domför med tre i nämnden, dock ej då fråga är om tillstånd till viss förvaltningsåtgärd eller talan mot överförmyndares beslut.

(Föreslagen lydelse)

3. förvaltning enligt *12, 18 eller 19 kap. ärvdabalken*;

4. förordnande eller entledigande av god man eller annan för fullgörande av särskilt uppdrag i andra fall än *dem som avses i detta stycke 2*;

5. bestämmande av arvode;

6. intagande i rättens protokoll av förening enligt *lagen om ägofred*;

7. medgivande av undantag enligt 2 kap. 82 § *lagen om nyttjanderätt till fast egendom*; eller

8. dödande av förkommen handling.

Om medverkan av nämnd i vissa ärenden gälla bestämmelser i 15 kap. 29 och 30 §§ giftermålsbalken och 20 kap. 35 a § föräldrabalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1971. Konungen kan dock förordna att de nya bestämmelserna helt eller delvis skall gälla från tidigare tidpunkt, varvid förordnandet får begränsas till viss eller vissa underrätter och deras domkretsar.

Har i ärende som nämnes i 6 § andra stycket i dess äldre lydelse handläggning som där avses påbörjats före nämnda dag, skall dock äldre bestämmelser alltjämt gälla.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 13 mars 1969.

N ä r v a r a n d e:

f. d. justitierådet LIND,
justitierådet ALEXANDERSON,
regeringsrådet RINGDÉN,
justitierådet CONRADI.

Enligt lagrådet den 13 augusti 1968 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 19 april 1968, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till 1) *lag om ändring i rättegångsbalken*, 2) *lag angående ändrad lydelse av 22 § lagen den 20 december 1946 (nr 804) om införande av nya rättegångsbalken*, 3) *lag om fastighetsdomstol*, 4) *lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274)*, 5) *lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 20 november 1964 (nr 645) med vissa bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannaskapet för rådhusrätterna* och 6) *lag om upphävande av lagen den 20 november 1964 (nr 647) med vissa bestämmelser angående stads förenande med domsaga*.

Enligt lagrådet den 24 januari 1969 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 29 november 1968, hade Kungl. Maj:t därefter — med återkallande av den förutnämnda remissen i motsvarande del — förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274)*.

Enligt lagrådet den 10 mars 1969 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 14 februari 1969, hade Kungl. Maj:t vidare — med återkallande av den förstnämnda remissen i vad den avser ändring i rättegångsbalken — förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i 87 § regeringsformen avsedda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till 1) *lag om ändring i rättegångsbalken*, 2) *lag om ändring i föräldrabalken*, 3) *lag om ändring i giftermålsbalken*, 4) *lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden*, 5) *lag om ändring i brottsbalken*, 6) *lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff*, 7) *lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.*, 8) *lag om ändring i militära*

rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472), 9) lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet, 10) lag om ändring i vattenlagen, 11) lag om ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet och 12) lag om ändring i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsrådet Olof Nordström, hovrättsassessorn Björn Orrhede och hovrättsassessorn Sigvard Holstad.

Förslagen föranledde följande yttranden i lagrådet.

Lagrådet:

De lagförslag som remitterats till lagrådet kan sammanfattningsvis sägas gälla dels ändringar av reglerna om underrätternas sammansättning i mål och ärenden och om nämndens rösträtt dels förenhetligande av underrättsorganisationen dels införande av fastighetsdomstolar bestående av allmänna underrätter i viss sammansättning. Därjämte anger departementschefen vissa allmänna riktlinjer för den framtida domkretsindelningen, avsedda att föreläggas riksdagen för godkännande, vilka till en del är föranledda av bestämmelser i den överlämnade lagtexten. Lagrådet tillstyrker i allt väsentligt lagförslagen. Ett väl avpassat val har enligt lagrådets mening skett mellan olika möjligheter som erbjudit sig. Beträffande den huvudsakligen praktiska frågan om riktlinjerna för domkretsindelningen har från de synpunkter lagrådet har att företräda inte yppats anledning till erinran, såvitt förhållandena nu kan överblickas; emellertid kan måhända — med tanke på mycket stora kommuner — ifrågasättas huruvida på längre sikt det nuvarande sambandet mellan domkretsindelning och kommunindelning behöver vidmakthållas.

Regeringsrådet Ringdén:

Såsom ett tillägg till lagrådets nyss angivna, av mig biträdda uttalanden vill jag redan här hänvisa till att jag i fråga om nämnds deltagande i vårdnadsmål hyser en annan uppfattning än den som kommit till uttryck i förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

1 kap. 2 §.

F. d. justitierådet Lind, justitierådet Alexanderson och regeringsrådet Ringdén:

I ett land med gammal rättskultur bör även frågan om domartjänsternas benämning ägnas tillbörligt beaktande. Enligt vår mening har ej visats över-

tygande skäl för att inte den för allmänheten välkända titeln häradshövding — som i vårt land torde äga hävd sedan 1200-talet — skulle behållas. Såsom benämning på den främste i tingsrätten ägnar den sig i själva verket bättre än lagman, ett uttryck som ju även i fortsättningen skall begagnas för att beteckna viss hovrättsdomare. Man undgår då den otympliga nybildningen »hovrättslagman» i 2 kap. 3 §.

För övriga ordinarie domare i underrätt har upptagits benämningen rådmän. Ehuru åtskilligt kan tala härför, framstår dock närmast tingsdomare som den mera träffande benämningen. I likhet med tingssekreterare och tingsnotarie anknyter den till att underrätten kallas tingsrätt.

I enlighet härmed föreslår vi — som för övrigt anser den ifrågasatta användningen av presidenttiteln på domare i underrätt vara olämplig — att ordet »lagman» utbytes mot »häradshövding» och ordet »rådmän» mot »tingsdomare». — Godtages detta förslag, föranleds ändringar i 2 kap. 3 § rättegångsbalken, punkt 4 av övergångsbestämmelserna och 11 § i stats-tjänstemannalagen.

1 kap. 3 §.

Lagrådet:

För fullständighetens skull må här anmärkas att, om rättegångsförseelse begås i tvistemål, tingsrätten dömer över förseelsen i den sammansättning den äger vid förseelsens begående, medan däremot brott inför tingsrätten såsom exempelvis mened eller misshandel skall bedömas av underrätt bestående av lagfaren domare med nämnd (RB 9: 5; Gärde m. fl., Nya rättegångsbalken s. 227; Olivecrona, Rättegången i brottmål, 2 uppl., s. 18 och 111 f; NJA 1950 s. 99 och 177).

4 kap. 6, 8 och 9 §§.

Justitierådet Alexanderson och regeringsrådet Ringdén:

Enligt förslaget (RB 29: 3) skall nämndens mening gälla framför ordförandens, om minst tre nämndemän eller, när i nämnden sitter fem nämndemän, minst fyra av dem är ense om skälen och slutet. Vidare skall de regler om protokollföring av skiljaktig mening som nu gäller för lagfarna domstolsledamöter tillämpas beträffande nämndemännen (RB 6: 3). Dessa förslag, som godtagits av lagrådet, innebär förstärkning av nämndemännens inflytande och medför att dessa kommer att bli mer jämställda med de lagfarna ledamöterna än vad hittills varit fallet. Så länge nuvarande kvalifikationsvillkor gäller för de lagfarna domarna kan det inte anses påkallat att i några väsentliga hänseenden ändra på gällande valbarhetsvillkor för nämndemännen. Vi förordar därför att gällande nedre åldersgräns för nämndeman bibehålles. Att vederbörande ej är i konkurs torde inte behöva uppställas som valbarhetsvillkor. Däremot bör nämndeman ej få fullgöra sitt uppdrag under tid då han är i konkurstillstånd. Vi hemställer att lagtexten jämkas i enlighet med detta förslag.

29 kap.

Lagrådet:

Enligt 6 § i förevarande kapitel, som behandlar omröstning i brottmål, skall beträffande omröstning i vissa frågor gälla de i 16 kap. upptagna bestämmelserna om omröstning i tvistemål. I anslutning härtill ges i sista punkten en särskild regel om röstberäkningen för det fall att nämnd har säte i rätten. Att för sådant fall ordföranden skall vid omröstningen först säga sin mening och därefter inhämta nämndens framgång för häradsrätt av 16 kap. 1 § andra stycket och får beträffande rådhusrätt anses följa av en analogi från sistnämnda lagrum. När nu bestämmelserna angående omröstningsordningen vid nämndsammansättning utgår ur 16 kap. 1 §, bör i 29 kap. 6 § sista punkten upptas en föreskrift om att i där avsedda fall vid tillämpning av reglerna i 16 kap. också 1 § andra stycket i 29 kap. skall gälla. Samtidigt bör, såsom en följd av att de i första stycket av 16 kap. 3 § upptagna, med 29 kap. 3 § första stycket överensstämmande röstberäkningsreglerna upphävs, ur 29 kap. 6 § sista stycket ordet »städse» utgå såsom överflödigt och missvisande.

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

F. d. justitierådet Lind samt justitieråden Alexanderson och Conradi:

Vi lämnar förslaget utan erinran.

Regeringsrådet Ringdén:

I likhet med departementschefen anser jag att vid valet mellan olika sammansättningsformer för särskild huvudförhandling i tvistemål i allmänhet den juristkollegiala sammansättningen har företräde. När man nu på goda grunder vill genomföra en enhetlig underrättsorganisation, tingsrätterna, bör enligt min mening även införas enhetliga regler för tingsrätternas sammansättning i tvistemål så långt detta kan anses lämpligt. Det bör därför föreligga övertygande skäl om man skall avgränsa vissa kategorier av tvistemål för handläggning med nämnd.

Departementschefen har i remissen ingående diskuterat frågan om inte en specialreglering beträffande sammansättningen i familjerättsmål vore tänkbar. I departementspromemorian föreslogs en subsidiär möjlighet till medverkan av nämnd i dessa mål. Detta förslag avstyrktes av praktiskt taget samtliga remissinstanser, varvid bl. a. anfördes att parternas inställning till nämndsammansättning var sådan, att nämnd endast i undantagsfall skulle komma att begäras. Med hänsyn härtill har departementschefen förklarat att det inte kan komma i fråga med nämndsammansättning för familjerättsmålen i allmänhet.

Enligt departementschefen är emellertid vissa vårdnadsfall, nämligen så-

dana där vårdnadsfrågan är tveksam eller tvistig, lämpade för att handläggas med nämnd. Det uttalas i remissen att det är av särskilt värde med lekmannainflytande i dessa mål, enär det där föreligger ett framträdande samhällsintresse, nämligen att vårdnadsfrågan löses på det för barnet lämpligaste sättet. Vidare framhålles att det är i synnerhet i sådana sammanhang som lekmanamedverkan bidrar till allmänhetens förtroende för rättskipningen.

Såsom ovan påpekats framgår det av olika remissyttranden att parterna av skäl som redovisats i remissen föredrar ett juristkollegium i familjerättsmålen. Enligt min mening kommer särskilt i de tveksamma och tvistiga vårdnadsmålen sådana personliga förhållanden och konflikter i dagen som parterna ogärna vill skall prövas av lekmän. Redan detta förhållande gör det ytterst tveksamt om det är lämpligt att just i dessa mål införa nämndsammansättning. Vidare synes det samhällsintresse, som enligt remissen föreligger i vårdnadsmålen, väl kunna bevakas av ett juristkollegium, särskilt som i regel barnavårdsnämnds yttrande inhämtas i dessa mål. Vid barnavårdsnämndens bedömning av vårdnadsfrågan har just lekmanasynpunkterna fått göra sig gällande i hög grad och det synes därför knappast behövt med ett lekmannainflytande jämväl vid det slutliga avgörandet. Vad beträffar synpunkten att en lekmanamedverkan i dessa mål är ägnad att bidra till allmänhetens förtroende för rättskipningen må här endast framhållas att det är fråga om ett relativt ringa antal mål, att såsom tidigare framhållits allmänheten själv har större förtroende för ett juristkollegium just i dessa mål samt att allmänhetens förtroende för domstolarna lämpligen kan ökas på annat sätt om så skulle behövas.

Jag anser inte övertygande skäl föreligga för att beträffande ifrågakomna slag av vårdnadsmål frångå principen om juristkollegium i tvistemål och kan därför inte tillstyrka förslaget i denna del.

Förslaget till lag om fastighetsdomstol

Lagrådet:

Lagrådet, som utgår från att det förut granskade förslaget till miljöskyddslag och det för granskning remitterade förslaget till fastighetsbildningslag kommer att upphöjas till lag, har intet att erinra mot inrättandet av fastighetsdomstolar. Huruvida ett framtida överförande till dessa domstolar av expropriationsmål och vattenmål är ägnat att medföra en icke önskvärd klyvning av domarkåren och dess utbildning låter sig nu knappast tillförlitligt bedöma. Departementschefen har framhållit att så många domare som möjligt bör beredas tillfälle att någon tid tjänstgöra vid fastighetsdomstol. Så kan ske beträffande tjänstgöring som andre lagfarne ledamot. I vilken utsträckning växling skall kunna företas på ordförande-

posten är inte fullt klart. Lagrådet hemställer att, om fastighetsdomstolarnas befogenheter ökas, frågan om deras samordning med domstolsväsendet i övrigt ägnas ytterligare uppmärksamhet.

1 §.

Lagrådet:

Av paragrafen framgår att fastighetsdomstolarna skall ingå i den allmänna underrättsorganisationen på så sätt att vissa större tingsrätter skall utses att i särskild sammansättning utgöra fastighetsdomstolar. De åtgärder i mål och ärenden som författningen enligt ankommer på fastighetsdomstol vidtas följaktligen av tingsrätten (eller, innan sådan införts, den allmänna underrätten). Vidare skall t. ex. stämningsansökan göras hos tingsrätten.

Övriga lagförslag

Lagrådet:

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Ur protokollet:

Brita Dydrick

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 14 mars 1969.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTTSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över dels de till lagrådet den 19 april 1968 remitterade förslagen till

1) lag angående ändrad lydelse av 22 § lagen den 20 december 1946 (nr 804) om införande av nya rättegångsbalken,

2) lag om fastighetsdomstol,

3) lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 20 november 1964 (nr 645) med vissa bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannskapet för rådhusrätterna,

4) lag om upphävande av lagen den 20 november 1964 (nr 647) med vissa bestämmelser angående stads förenande med domsaga,

dels det till lagrådet den 29 november 1968 remitterade förslaget till lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274), dels de till lagrådet den 14 februari 1969 remitterade förslagen till

1) lag om ändring i rättegångsbalken,

2) lag om ändring i föräldrabalken,

3) lag om ändring i giftermålsbalken,

4) lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden,

5) lag om ändring i brottsbalken,

6) lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff,

7) lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.,

8) lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472),

9) lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet,

10) lag om ändring i vattenlagen,

11) lag om ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet,

12) lag om ändring i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption.

Föredraganden redogör för innehållet i lagrådets utlåtande och anför.

Lagrådet har inledningsvis gjort vissa *allmänna uttalanden* om förslagen. Lagförslagen tillstyrks sålunda i allt väsentligt, och därvid betonas att ett väl avpassat val har skett mellan de olika möjligheter som har erbjudit sig. Beträffande de föreslagna riktlinjerna för domkretsindelningen sägs att det från de synpunkter lagrådet har att företräda inte har yppats anledning till erinran såvitt förhållandena nu kan överblickas. Med tanke på mycket stora kommuner anser lagrådet att det måhända kan ifrågasättas, huruvida på längre sikt det nuvarande sambandet mellan domkretsindelning och kommunindelning behöver vidmakthållas.

Vad lagrådet sålunda har anført föranleder från min sida inte annat uttalande än dels att det kan komma att visa sig att tvådomardomsagor bör kunna förekomma i större utsträckning än vad som uttryckligen framgår av remissen och dels att de kommunbildningar som nu kan förutses inte är sådana att det finns anledning att f. n. överväga att uppge sambandet mellan domkretsindelningen och kommunindelningen.

Beträffande de föreslagna ändringarna i *rättegångsbalken* anser jag att vad tre ledamöter av lagrådet i anslutning till 1 kap. 2 § i förslaget har anført i fråga om benämningarna på domartjänsterna inte bör föranleda att det remitterade förslaget i denna del frångås. Lagrådets uttalande under 1 kap. 3 § i förslaget kan jag ansluta mig till.

De invändningar som två ledamöter av lagrådet har riktat mot den föreslagna ändringen av 4 kap. 6 § *rättegångsbalken* motiverar enligt min mening inte att avsteg görs från vad som har föreslagits. Frågan om de kvalifikationsvillkor som bör gälla för lagfarna domare kommer att övervägas i senare sammanhang.

Jag biträder vad lagrådet har anført beträffande 29 kap. 6 § *rättegångsbalken*.

Med anledning av vad lagrådet har uttalat i anslutning till förslaget till lag om *fastighetsdomstol* vill jag framhålla, att min avsikt är att frågan om möjligheterna för domare i allmänhet att tjänstgöra i fastighetsdomstol och andra samordningsfrågor skall ägnas uppmärksamhet under utbyggnaden av fastighetsdomstolsorganisationen. Mot vad lagrådet har anført under 1 § i sistnämnda förslag har jag inte något att erinra.

Utöver vad som följer av det anförda torde vissa redaktionella jämkningar böra vidtas i några av de remitterade förslagen.

Avslutningsvis vill jag nämna att, sedan jag den 19 april 1968 anmälde

fråga om de allmänna underrätternas organisation, vissa regleringsåtgärder har vidtagits beträffande domkretsindelningen, vilka har medfört en viss minskning av antalet domkretsar. F. n. finns 28 städer med rådhusrätt och 109 domsagor. De nämnda regleringsåtgärderna har, liksom tidigare åtgärder av samma innebörd, utgjort led i den successiva övergång till större enheter inom underrättsorganisationen som riksdagen beslutade år 1926 (rskr 1926: 317 s. 10).

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att *dels* antaga lagförslagen med nämnda jämkningar,

dels godkänna de av mig i statsrådsprotokollet den 19 april 1968 förordade riktlinjerna för den framtida domkretsindelningen för de allmänna underrätterna.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Margit Edström

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	2
Lagförslag	4
Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	4
Förslag till lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 804) om införande av nya rättegångsbalken	14
Förslag till lag om fastighetsdomstol	14
Förslag till lag om ändring i statstjänstemannalagen den 3 juni 1965 (nr 274)	17
Förslag till lag om ändring i lagen den 20 november 1964 (nr 645) med vissa bestämmelser angående statens övertagande av huvudmannaskapet för rådhusrätterna	18
Förslag till lag om upphävande av lagen den 20 november 1964 (nr 647) med vissa bestämmelser angående stads förenande med domsaga	19
Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	20
Förslag till lag om ändring i giftermålsbalken	22
Förslag till lag om ändring i lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden	22
Förslag till lag om ändring i brottsbalken	25
Förslag till lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff	26
Förslag till lag om ändring i lagen den 13 april 1945 (nr 118) om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.	27
Förslag till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948 (nr 472)	28
Förslag till lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 (nr 450) om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet	29
Förslag till lag om ändring i vattenlagen	30
Förslag till lag om ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet	31
Förslag till lag om ändring i lagen den 8 juli 1904 (nr 26 s. 1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap, förmynderskap och adoption	31
Utdrag av statsrådsprotokollet den 19 april 1968	33
1. Inledning	33
2. Underrätterna och deras sammansättning i olika slag av mål ...	37
2.1. Sammansättningen i tvistemål i allmänhet	37
2.2. Sammansättningen i brottmål i allmänhet	53
2.3. Särskild sammansättning i fastighetsbildningsmål och vissa andra mål	74
3. Underrätternas domkretsar	108
3.1. Nuläget och dess bakgrund	108
3.2. Domstolskommitténs förslag och remissyttrandena över dem	119
4. Övriga frågor	154
4.1. Ändringarnas konsekvenser för underrätternas personal ...	154
4.2. Underrättsdomares tjänstgöring vid annan underrätt	156

4.3. Lokalhållningen	162
4.4. Övriga åtgärder för att göra underrätterna enhetliga	168
5. Departementschefen	170
5.1. Allmänna synpunkter	170
5.2. Underrätterna och deras sammansättning i olika slag av mål ..	177
Sammansättningen i tvistemål i allmänhet	177
Sammansättningen i brottmål i allmänhet	188
Särskild sammansättning i fastighetsbildningsmål och vissa andra mål	203
5.3. Underrätternas domkretsar	216
5.4. Övriga frågor	225
Ändringarnas konsekvenser för underrätternas personal ..	225
Underrättsdomares tjänstgöring vid annan underrätt	226
Lokalhållningen	229
Övriga åtgärder för att göra underrätterna enhetliga	230
6. Upprättade lagförslag	235
7. Specialmotivering	236
7.1. Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	236
7.2. Förslaget till lag angående ändrad lydelse av 22 § lagen om in- förande av nya rättegångsbalken	249
7.3. Förslaget till lag om fastighetsdomstol	249
7.4. Förslaget till lag om ändrad lydelse av 11 § statstjänsteman- nalagen	262
7.5. Förslaget till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 20 no- vember 1964 med vissa bestämmelser angående statens över- tagande av huvudmannaskapet för rådhusrätterna	263
7.6. Förslaget till lag om upphävande av lagen den 20 november 1964 med vissa bestämmelser angående stads förenande med domsaga	263
8. Hemställan	264
Bilagor:	
1. Lagförslag	265
2. Nuvarande lydelse av 1 kap. rättegångsbalken	273
3. Vissa uppgifter angående utredningar och betänkanden som närmare berörs i framställningen	276
4. Inom domstolskommittén upprättad sammanställning av re- missyttranden över 4 kap. (»Domförhållningsprinciper») av kom- mitténs betänkande »Rådhusrätternas förstatligande» (SOU 1963: 56)	280
5. Allmänna underrätter den 1 januari 1968. Antal domare och tidpunkt för chefsdomares pensionering	298
6. Domstolskommitténs förslag till domkretsindelning	303
Utdrag av statsrådsprotokollet den 29 november 1968	319
Inledning	319
Departementschefen	321
Hemställan	322
Utdrag av statsrådsprotokollet den 14 februari 1969	323
1. Inledning	323
2. Medverkan av nämnd i vissa familjerättsliga mål	325
3. Ensamdomarkompetensen i tvistemål	338

4. Underrätts sammansättning i domstolsärenden m. m.	346
5. Underrätts sammansättning i vissa brottmål m. m.	356
6. Kostnad för syn	360
7. Departementschefen	362
7.1. Inledande synpunkter	362
7.2. Medverkan av nämnd i vissa tvistemål	363
7.3. Ensamdomarkompetensen i tvistemål	369
7.4. Underrätts sammansättning i domstolsärenden m. m.	372
7.5. Särskilda bestämmelser om underrätts sammansättning i vissa brottmål m. m.	374
7.6. Kostnad för syn	374
8. Upprättade lagförslag	376
9. Specialmotivering	377
9.1. Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	377
9.2. Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	381
9.3. Förslaget till lag om ändring i giftermålsbalken	383
9.4. Förslaget till lag om ändring i lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden	383
9.5. Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	385
9.6. Förslaget till lag om ändring i lagen den 20 mars 1964 om verkställighet av bötesstraff	385
9.7. Förslaget till lag om ändring i lagen den 13 april 1945 om ersättning i vissa fall åt oskyldigt häktade eller dömda m. fl.	386
9.8. Förslaget till lag om ändring i militära rättegångslagen den 30 juni 1948	386
9.9. Förslaget till lag om ändring i lagen den 4 juni 1964 om åt- gärder vid samhällsfarlig asocialitet	387
9.10. Övriga förslag	387
10. Hemställan	387
Bilaga:	
I departementspromemorian Ju 1968: 18 upptagna förslag till lagar om ändring i giftermålsbalken, föräldrabalken, rättegångs- balken och lagen om handläggning av domstolsärenden	389
Utdrag av lagrådets protokoll den 13 mars 1969	395
Utdrag av statsrådsprotokollet den 14 mars 1969	401